

La grafia de les paraules compostes

Abelard Saragossà Alba

La grafia de les paraules compostes

Abelard Saragossà Alba

Conjunt d'articles publicats en el bloc de Vilaweb:

Normativa: des dels Parlants i per als Parlants

3 de maig - 21 de juliol del 2018

[https://blocs.mesvilaweb.cat/Abelard Saragossà/](https://blocs.mesvilaweb.cat/Abelard%20Saragoss%C3%A0/)

Presentació de la grafia de les paraules compostes

Publicat el [3 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

La grafia de les paraules compostes

La proposta de la Secció Filològica (2016, 2017) ¿ha millorat la de Fabra (1956)?

Abelard Saragossà
(Universitat de València i Acadèmia Valenciana de la llengua)

«Cal pensar que l'ortografia no ha d'esser una cosa d'uns quants —erudits, literats— ha d'esser per a tothom.»

(Pompeu Fabra 1906: 214 [66])

ÍNDEX

Introducció

- Objectiu del treball
 - De dotze articles a un llibre
 - Contingut del treball
1. Condicions per a rectificar normes prèvies: una proposta
 - Entre l'espasa i la paret
 - Com solucionar problemes sense perjudicar a ningú

Part primera. Aportacions de Fabra (§2-§6)

2. Primera separació negativa de Fabra (1956): l'estructura de la gramàtica
 - Una estructura gramatical simple i coherent: Fabra (1956)
 - Estructura de la gramàtica de la Secció Filològica (2016)
3. ¿Per què Fabra escrivia *assaonar*?
 - La derivació: justificació de *assaonar*
 - Composició: *ull de poll*, *aiguamoll* i *desfer*. Què compartixen
4. ¿Quines regles determinen la grafia de les paraules compostes?
 - Dos regles simples: *ull de poll* i {*aiguamoll*, *desfer*}
 - Justificació de les regles fonamentals de la composició
 - Excepcions que, paradoxalment, són positives
 - Un principi important: facilitar la lectura
5. El guionet. ¿Per què Fabra escrivia *antireumàtic* (no *antirreumàtic*) i *asimètric* (no *assimètric*)?
 - Introducció al guionet (*después-demà*): convé justificar cada ús
 - Les grafies *antireumàtic* i *asimètric*: plantejament de la qüestió
6. Un marc atractiu per a les paraules compostes: Fabra (1956)
 - Set aportacions a la derivació i la composició
 - Limitacions de les aportacions de Fabra
 - Valoració de Fabra (1956)

Part segona. Separacions de Fabra (§7-§13)

7. Separació de Fabra (en 1972) i retorn (en 1992) sense mostrar les raons de Fabra
 - Mirar altres llengües sense considerar la pròpia
 - La proposta de Fabra és substituïda per propietats vagues
8. Emmarcament de l'ortografia (2017) de la Filològica
 - Modificacions ortogràfiques (1992 / 1995 / 1996 / 2017)
 - L'ortografia (2017): separada de la gramàtica
 - ¿A on cal estudiar la grafia de les paraules compostes?
9. Més separacions de Fabra (1956): teoria derivativa i compositiva
 - Ortografia: no definix les nocions de la formació de paraules

- Gramàtica: indefinició de conceptes «morfològics» bàsics
- Classificacions heterogènies

10. Retrocés en la normativa. La grafia de les paraules compostes segons la Secció Filològica
 - Aportacions i limitacions centrals de Fabra
 - Canvis de la Filològica: de regles «per a tothom», ¿a regles per a qui?
 - Contrast entre els objectius i les regles de la Filològica
 - D'una proposta estructural a normes planes
 - Trivialitats i més constatacions presentades com a normes
 - Fabra: lloança i desconsideració
 11. El guionet en les paraules compostes: increment (segle XIX) i reducció (segle XX) sense regulació
 - La intervenció de la Secció Filològica era necessària
 - Anàlisi de l'actuació de la Secció Filològica
 - Marc internacional de l'ús del guionet
 - Interpretació de l'actuació de la Secció Filològica
 - Deducció estructural de la primera utilitat bàsica del guionet
 - Deducció de la segona utilitat bàsica del guionet
 - Síntesi final
 12. Més canvis ortogràfics en les paraules compostes
 - Les set regles del segon paràgraf
 - El tercer paràgraf de les modificacions: autorectificacions
 13. ¿Com ha actuat l'Acadèmia Valenciana de la Llengua davant dels canvis ortogràfics de la Secció Filològica?
 - AVL i SF: una coordinació necessària
 - Principis de «l'acord normatiu» de l'Acadèmia
 - Tres canvis ortogràfics no comentats fins ara: *laical*, *a correquita* i *nord-estejar*
 - Valoració de «l'acord normatiu» de l'Acadèmia
- Part tercera. Conclusions (§14-§15)
14. Divulgació: grafia de les paraules compostes
 - Justificació
 - Una visió global des de les aportacions de Fabra
 - Anomalies de la Secció Filològica
 15. Resum de cada capítol
 - Emmarcament del tema: perspectiva de Fabra sobre les paraules compostes (capítols 2-6, precedits del capítol 1)
 - Les paraules compostes segons la *Gran Enciclopèdia*, la Secció Filològica i l'Acadèmia Valenciana (capítols 7-13)

Bibliografia

Introducció

Objectiu del treball

L'objectiu del treball és estudiar la proposta que ha fet la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans sobre la grafia de paraules compostes en dos obres recents (*Gramàtica de la llengua catalana*, 2016; i *Ortografia de la llengua catalana*, 2017). La finalitat de l'estudi és mostrar que, en relació a la darrera proposta de Fabra (continguda en el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, 1932; i en la seua gramàtica pòstuma, 1956), les reformes de la Secció Filològica no han millorat la llengua com a regla general, de manera que, globalment, no faciliten el domini de les normes ni incrementen la capacitat de comunicació dels parlants.

En el paràgraf anterior, he unit la llengua i els parlants perquè entenc que una exigència d'una normativa lingüística humanista és possibilitar que la puguem comprendre, assimilar i practicar els parlants de cultura mitjana (com diu Fabra en les paraules que encapçalen el treball). A més, una normativa humanista ha de buscar l'enriquiment dels parlants: facilitar que puguem elaborar i expressar valors comunicatius necessaris (o positius) en la vida quotidiana.

Ben mirat, una llengua i els seus parlants són (fora de l'essencialisme i l'elitisme) realitats inseparables. Els idiomes només existixen en la ment dels seus parlants (i, encara, quan els usen). Una llengua sense usuaris és un idioma que els seus parlants han substituït per un altre, de manera que el seu idioma ha desaparegut. La inseparabilitat entre una llengua i els seus parlants comporta que beneficiar la llengua és, també, beneficiar els parlants; i viceversa. Convindrem que eixe resultat està dins d'un humanisme clar, lluminós, contundent. Per eixe motiu he parlat en el paràgraf precedent de *normativa lingüística humanista* (en oposició a les propostes elitistes, que deriven en general de visions essencialistes).

De dotze articles a un llibre

La reflexió anterior és un senyal de com seran les parts del treball. Inicialment, vaig elaborar dotze articles per al diari digital *VilaWeb*; va ser durant febrer i març del 2018. Mentres els redactava, la meua voluntat era que els entengueren els lectors amb interès per la normativa lingüística. No pensava en els professionals de la llengua, sinó en persones compromeses amb el seu país i la seua llengua. Això no obstant, els escrits no eren, en la versió inicial, superficials o lleugers. Demanaven als lectors tranquil·litat, reflexió i assimilació (si convenia, amb paper i llapis per a fer-se resums).

Però, entre la redacció inicial i la versió final, hi han hagut moltes reelaboracions. En la primera versió, ja no eren articles d'opinió, sinó escrits densos de dos o tres pàgines d'extensió cada u. Quan els vaig enviar a *VilaWeb* (en abril del 2018), el director (Vicent Partal) em va proposar editar-los com a peces d'un bloc de *VilaWeb*. I així ho vaig fer. Entre maig i juliol del 2018, publiquí un total de 15 escrits, al voltant d'u cada setmana. El ritme lent d'edició permetia reelaborar cada escrit. A més, els blocs de *VilaWeb* possibiliten que l'autor modifique les entrades ja publicades.

El resultat final ha sigut passar, des d'una quarantena de fulls a un espai, a un centenar llarg. En el procés, els articles han anat convertint-se en capítols d'un llibre. És probable que la voluntat

divulgadora que tenia en la versió inicial haja acabat diluint-se. Si hi han persones que poden llegir el llibre i no són professionals de la llengua, els agrairé molt que m'ho diguen (Abelard.Saragossa@uv.es). A més, a mi m'agrada dialogar amb els lectors, de manera que, com a mínim fins ara, he contestat a tots els escrits que m'han enviat.

Contingut del treball

Mirem quin és el contingut del llibre. Per a arribar a una visió global i adequada, primer que res ens preguntarem quines condicions s'haurien de donar per a rectificar normes prèvies (capítol primer, §1).

Tot seguit, analitzaré l'actuació que tingué Fabra en la seua darrera gramàtica (1956). Faré eixa operació abans de parlar sobre la Secció Filològica perquè la proposta del 2016 no millora qualitativament la de Fabra, i no és possible demostrar-ho sense haver analitzat la primera actuació en el temps (feta pública en 1956).

L'estudi de Fabra comportarà quatre objectius. El primer és descriure i justificar l'estructura de la seua gramàtica (capítol segon, §2). També cal explicar les classes principals de paraules derivades i paraules compostes (§3). Eixe marc teòric permet passar a la grafia: quines són les regles bàsiques de les paraules compostes (§4-§5), i de quina manera les va exposar Fabra (§6).

En haver descrit l'actuació del gramàtic de Barcelona, estudiarem les modificacions que va fer la Gran Enciclopèdia Catalana cap a 1972, i com va reaccionar la Secció Filològica en 1992 (§7). L'anàlisi d'eixes dos propostes és necessària per a comprendre més bé el camí ortogràfic desplegat en la gramàtica i l'ortografia de la Secció Filològica. La seua proposta serà tractada en la segona part del llibre (§8-§12). També estudiaré com ha introduït l'Acadèmia Valenciana de la Llengua les variacions ortogràfiques de la Secció Filològica (§13).

Partint de la perspectiva de Fabra, el penúltim capítol donarà una visió estructurada general de l'ortografia de les paraules derivades i les paraules compostes (§14.2). També exposaré les característiques centrals de la Secció Filològica que l'estudi haurà trobat en la normativa i en la teoria (§14.3). Al final, hi haurà un apèndix que contindrà un resum de cada capítol (§15).

Dels 15 capítols, 8 estan dividits en dos parts (com mostra el que ve a continuació, §1). Eixa era l'estructura inicial. Però, a mesura que el treball creixia, una bona part adquirien més parts, sobretot els que expliquen els factors fonamentals de la grafia de les paraules compostes (§4), el que descriu les aportacions de Fabra (§6) i els que analitzen l'actuació de la Secció Filològica i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (§8, §9, §10, §11 i §13).

Com diu una dita valenciana, *Qui no és agraït no és ben parit*. Per tant, hauré d'acabar la introducció donant les gràcies a *VilaWeb* pels mitjans que posà a disposició meua per a que estes indagacions arribaren a la llum pública. Sense això, difícilment s'hauria interessat una editorial per publicar el treball.

1. Condicions per a rectificar normes prèvies: una proposta

Publicat el [3 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

A la vista que el treball tractarà variacions en la grafia de les paraules compostes, convindrem que és adequat començar per preguntar-nos quines condicions s'haurien de donar quan una institució normativitzadora modifica una norma. Per a arribar a eixe objectiu, haurem de superar un bon escull, ben conegut dels escriptors reflexius: saber per quines raons les normatives lingüístiques solen ser molt conservadores. La pregunta no té una resposta simple perquè, en l'aclariment, intervenen una pluralitat de factors. N'hi han que són positius (vinculats a les característiques inherents de les civilitzacions). Però n'hi han que són negatius (units als interessos de les persones alfabetitzades). La primera part de l'article (§1.1) descriurà forces que impulsen cap al conservadorisme, i la segona part (§1.2) proposarà mitjans per a solucionar els problemes, de manera que siga factible passar de normatives cegament conservadores a normatives responsablement progressistes.

1.1. Entre l'espasa i la paret

Abans d'analitzar l'actuació de Fabra i de la Secció Filològica en la grafia de les paraules compostes, és convenient que ens preguntem si una normativa lingüística pot fer canvis. En el tema de les modificacions, sempre hi ha una tensió entre les persones formades (que representen el present) i els escolars (que assenyalen cap al futur). A les persones que han assimilat una norma i la practiquen, no els interessa que hi hagen variacions, sobretot en l'ortografia (que és a on les modificacions es veuen més). A més, l'escola pública i els mitjans de comunicació han estés molt l'alfabetització (però, entre els valencians, la lectura està cap a un 2 %; en els balears, un 12 %; en els catalans, un 29 %). L'alfabetització dels pobles europeus és un factor que ajuda a comprendre per què la immensa majoria de les normatives són conservadores.

Quan hi ha un canvi, u pot pensar: *Tant que m'ha costat aprendre una norma, i ara ¿he de fer l'esforç de desaprendre-la i aprendre'n una altra?* Perquè, en efecte, els canvis en la normativa comporten que els parlants alfabetitzats no han de fer un esforç, sinó dos. A més, desaprendre una norma no és fàcil per un motiu psicològic: quan hem assimilat una norma, la ment actua automàticament, com si la norma formara part del nostre instint. Certament, canviar una regla no és modificar un instint; però sí que és costós (i no poc) alterar un saber que es troba en la part inconscient de l'enteniment.

La situació descrita deu explicar que, cada volta que una llengua europea intenta modificar l'ortografia, s'arma un bon guirigall social; i, sovint, la proposta de reforma torna arrere. (Per cert, si no hi ha enrenou és més aïna mal senyal: símptoma d'indiferència social per la pròpia personalitat; indiferència si no és autoodi.)

En els darrers anys, hem vist fracassos de reformes ortogràfiques en el francès i en l'alemany, a pesar que eren canvis suaus i plens de sentit, com ara suprimir l'accent circumflex del francès

(*fenêtre*). Eixe signe indica que, en alguna època del passat, hi havia una s (que nosaltres mantenim: *finestra*). La dada dita (abans, el francès tenia *fenestre*) té interès per a qui busca l'origen o etimologia de les paraules; però eixe saber és del tot intranscendent per als francòfons, per als quals l'accent circumflex no és més que una dificultat del tot inútil.

He posat un exemple clar per a plantejar el dilema central dels canvis en la normativa lingüística: el fet que molts francòfons (potser milions) hagen assimilat l'accent circumflex de *fenêtre* ¿justifica que, *generació rere generació*, els escolars hagen d'estar *patint i patint en centenars de paraules*? Podríem dir-ho més clar: l'error comés en el passat (*fenêtre*) ¿implica que els francesos hauran de pagar les conseqüències *eternament*? L'adjectiu *etern* mostra que el camí indicat no pot ser convenient (ni, sobretot, just).

Les normatives lingüístiques deuen mirar els interessos del futur. No fer això comporta un grau baix de responsabilitat social (i pot estar unit a posar els interessos d'alguna minoria elitista per damunt de les necessitats generals). Però hem d'afegir a pressa que el fet d'interessar-se pel futur no significa ignorar el present. Hem de considerar tant els parlants alfabetitzats (que són una part del present) com aquells que encara no ho estan (l'altra part del present); i encara hem de pensar en els qui vindran (que són el futur).

A primera vista, tenim davant un problema insoluble: o guanyen els alfabetitzats, o beneficiem els que pugen (i pujaran) en la vida. He dit *a primera vista* perquè la deducció anterior només és certa si tenim una visió dogmàtica i fonamentalista de la normativa lingüística. És veritat que les llengües necessiten normes per a evitar la tendència a la dispersió (que actua en tot idioma). A més, les llengües que han patit un procés de marginació en la seua pròpia societat (com la nostra) necessiten recuperar la dignitat, objectiu que demana un cert esforç als parlants. Tot això és cert. Però també ho és que, en una normativa humanista, la llengua és per als parlants; per contra, en les visions essencialistes i elitistes els parlants són per a la llengua.

1.2. Com solucionar problemes sense perjudicar a ningú

Si no sacralitzem les normes i partim del principi humaniste que les llengües són per als parlants, ¿quin problema es produïx si, durant unes dècades, qui haja après la grafia *fenêtre* continua practicant-la (si vol), alhora que les institucions públiques, els mitjans de comunicació i les generacions joves usen la grafia *fenetre*? Actuant d'eixa manera, solucionem problemes sense que hi hagen perjudicats; i, alhora, obtenim una infinitat de persones beneficiades: els joves i tots els parlants del futur.

Hauríem d'actuar evitant que la normativa lingüística estiga supeditada als interessos d'alguna minoria (com ara els correctors, o els escriptors). L'objectiu és buscar el bé comú (sempre en la direcció de cercar models identificadors, assimilables i practicables per als parlants de cultura mitjana). Actuar d'eixa manera té efectes positius sobre el conjunt de la societat, inclosos els correctors i els escriptors que han assimilat normes, ja que la millora de la llengua és un bé per a tots. Però, al costat d'eixe objectiu fonamental, n'hi ha un altre, que no podem oblidar: hem de procurar perjudicar les persones tan poc com siga possible. En definitiva, hem de beneficiar sense perjudicar.

En les normatives lingüístiques, podem arribar a l'objectiu dit (no perjudicar a ningú) proposant un període transitori llarg (com ara de trenta anys), de manera que els qui han assimilat la norma modificada no hagen de desaprendre i, correlativament, hagen de fer l'esforç d'aprendre una altra volta. El camí proposat esquiva alhora dos efectes negatius: ni condemna eternament els parlants per un error del passat, ni obliga els parlants alfabetitzats a canviar normes que havien assimilat.

Si des de la perspectiva exposada anem a la gramàtica i l'ortografia de la Secció Filològica, trobarem que el període transitori és de quatre anys (el primer any és el 2017), de manera que tots els qui havien assimilat la grafia *arítmic* (o qualsevol altra de les canviades) hauran de desgravar-se de la memòria visual eixa grafia i gravar-se la nova (*arrítmic*); i tot això abans del 2021.

Al costat d'eixe efecte negatiu, notaria una absència en l'activitat de les institucions públiques encarregades de la normativa lingüística. Si mirem què fa la institució normativitzadora valenciana (l'Acadèmia Valenciana de la Llengua), trobarem *Jornades* sobre molts temes: sobre escriptors i sobre sociolingüística, sobre onomàstica i sobre els mitjans de comunicació, sobre cultura popular i sobre terminologia d'especialitat... No cal dir que tot això és positiu (i ben positiu). Però ¿no és sorprenent que la institució dita no haja fet cap *Jornada sobre la normativa lingüística* (que és la seua primera competència segons la llei de creació i, per tant, és la seua primera obligació)? Cap *Jornada* i, tampoc, cap revista.

En la modificació de normes, no hem de tindre gens de pressa. Al contrari, convé exposar en públic les raons que pensem que aconsellen una modificació, i esperar les respostes (necessàriament argumentades). En definitiva, quatre ulls veuen més que dos. Correlativament, els qui pensen que hi ha un buit o un error en la normativa deuen tindre llocs a on puguen defensar les seues raons, les quals han de ser accessibles al públic (i, per tant, s'han d'editar). Per contra, si en una llengua no hi han períodes de debat abans d'aprovar una modificació, i si resulta que hi han grups de paraules (*arrítmic*, 1932; *infraestructura*, *corregnar*, 1956) que canvien la grafia en unes dècades (*arítmic*, *infraestructura*, 1972; *arítmic*, *coregnar* en DIEC, 1995) i la tornen a canviar al cap d'uns anys (*infraestructura*, 1992; *arrítmic*, *corregnar*, 2016), és senyal que alguna cosa no funciona bé.

Els mitjans d'estudi i debat ¿no comporten posar la normativa lingüística dins de la racionalitat? També la posen, socialment, en un marc transparent i respectuós: un marc humà i democràtic. És molt fàcil parlar pels corredors. Però no ho és tant presentar una investigació amb un objecte d'estudi, una exposició de la causa del treball, i un cos de la investigació, el qual ha de resoldre alguna incògnita (en relació amb la causa dita al principi del treball). En la societat valenciana, el camí descrit ajudaria a demostrar si és objectiu qui afirma que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua seria «catalanista»; i també facilitaria mostrar el grau de raó que tenen els qui l'acusen de «particularista» (o de coses pitjors).

He parlat de la institució normativitzadora valenciana, però diria que les paraules dels dos darrers paràgrafs també són aplicables a la Secció Filològica.

Recapitem. Si no actuem bé, serà factible que, en les modificacions de normes, hi hagen beneficiats i perjudicats, vencedors i vençuts. En canvi, el potenciament de la racionalitat (exposar en públic les causes que aconsellen modificar una norma; i disposar d'àmbits públics en què una persona puga argumentar sobre una limitació en la normativa) i la substitució de la rigidesa (sovint

unida al dogmatisme) per la flexibilitat (vinculada al diàleg i el debat) ens ha permès arribar a un camí sense perjudicats: períodes llargs en què la norma antiga va retrocedint i, correlativament, la norma nova va escampant-se.

En canvi, la proposta de la Secció Filològica (al cap de quatre anys, exclusió de *arítmic* i ús exclusivament de *arrítmic*) comporta que els parlants alfabetitzats haurien de llevar-se de la memòria la grafia *arítmic*, *coregnar*, etc., i gravar-se *arrítmic*, *corregnar*, etc. I tot això quan, vint anys abans (en 1995), haurien hagut de fer el canvi invers (passar de *arrítmic*, *corregnar*, etc., a *arítmic*, *coregnar*, etc.).

Resumim les propostes més importants que hem fet:

1. Precaucions en el canvi de normes

A. Convé exposar en públic les raons de la modificació.

- i. En llocs adequats (o publicacions), propostes i respostes (necessàriament argumentades).
- ii. Efecte: marc transparent i respectuós, humà, democràtic.

B. Períodes llargs en què la norma antiga va retrocedint.

- i. Institucions públiques, mitjans de comunicació i escola: la norma nova.
- ii. Parlants que havien assimilat la norma antiga: poden seguir practicant-la.
- iii. Inadmissible: canviar la grafia de grups de paraules en 1995 i tornar en el 2016 a les grafies inicials.

2. Primera separació negativa de Fabra (1956): l'estructura de la gramàtica

Publicat el [10 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

El primer article (§1) exposa un camí per a procurar que les variacions en les normes lingüístiques només tinguin efectes positius, de manera que no perjudique els parlants que havien assimilat la regla modificada. ¿Podem començar ja a estudiar les variacions que s'han produït en la grafia de les paraules compostes? La resposta és negativa. No podem encarar-nos a eixe objectiu sense saber què és una *paraula composta*. I, com que eixa explicació la fan les *gramàtiques*, haurem de descriure què contenen els llibres anomenats *gramàtiques*.

Per si algú pensa que l'article serà molt avorrit, vos diré que, a més de comprovar que els mitjans que estructuren les gramàtiques són senzills, també trobareu un fet sorprenent: que allà a on la gramàtica de Fabra de 1956 té una estructura simple i coherent (§2.1), la gramàtica publicada en el 2016 per la Secció Filològica té les característiques contràries (complicada i incoherent, §2.2). I, alhora que comprovareu eixa afirmació, obtindreu mitjans que, aplicant-los, permeten deduir si l'estructura d'una gramàtica és coherent. Realment, diria que, més que avorriment, este article sua passió.

La primera part (§2.1) explicarà quines són les causes de l'estructura de les gramàtiques del segle xx (fonètica + ortografia + formació de l'oració + formació de paraules per derivació i per composició). Quan haurem descrit què és la derivació i què és la composició (en el pròxim article, §3), comprendrem que eixos conceptes no fan cap funció en la formació de l'oració i, per tant, van al final de la gramàtica. La segona part de l'article mostra que la gramàtica de la Secció Filològica (del 2016) s'aparta de l'actuació habitual de les gramàtiques i practica una estructura incoherent (§2.2, 5), de manera que empitjora la de Fabra (1956).

2.1. Una estructura gramatical simple i coherent: Fabra (1956)

Les gramàtiques són un llibre que, recorrent al conjunt d'una teoria lingüística, intenta explicar la comunicació en una llengua. Per a entendre l'estructura de les gramàtiques, hem de tindre en compte que la teoria lingüística consta de sis parts: fonètica (i la seua representació gràfica), sintaxi, morfologia, semàntica, retòrica i formació de paraules per derivació i per composició.

L'estructuració habitual de les gramàtiques del segle xx és molt simple. Comencen per la fonètica i la seua conseqüència gràfica (l'ortografia; capítol i de Fabra 1956). A continuació, tracten la formació de l'oració, procés en què intervé la sintaxi, la morfologia i la semàntica (capítols ii-v de Fabra). L'agrupació de la sintaxi, la semàntica i la morfologia per a estudiar la formació de l'oració explica un contrast: encara que la teoria lingüística té sis parts, les gramàtiques en tenen tres. Al costat de les dos parts dites (fonètica i ortografia; i formació de l'oració), la tercera és la formació de paraules per derivació i per composició.

Com apunta el nom, tracta la formació de paraules noves en una llengua a partir de paraules de la mateixa llengua. En la derivació, partim d'una paraula (anomenada *primitiva*, com ara el nom *fang*) i acabem en la paraula derivada (l'adjectiu *fangós*). En la composició, hi ha més d'una paraula (*ull + de + poll = ull de poll*).

A primera vista, no pareix que els processos derivatius (*fangós*) i els compositius (*ull de poll*) tinguin res en comú. Però la definició proposada mostra el contrari: en els dos casos, creem paraules noves a partir de paraules de la mateixa llengua. Per tant, és coherent que Fabra (1956) i moltes més gramàtiques agrupin la derivació i la composició. Al final de §2.1, justificarem per què eixa part de la teoria lingüística va al final dels tractats gramaticals (capítols vi-vii de Fabra). Cal dir que moltes gramàtiques no tracten la derivació i la composició (en les gramàtiques de Fabra, no apareixen en les de 1891, 1898 i 1918).

La retòrica és especial per la raó que exposarem en este paràgraf. Estudia de quina manera vinculem oracions per a formar un *discurs*. La gramàtica mallorquina de Joan Josep Amengual (de 1835) tracta l'oració (p. 202) i, tot seguit, dedica una secció a «l'anàlisi del discurs» (p. 203). Eixa actuació és la coherent, però no és gens habitual. La retòrica sol tractar-se en un llibre separat de la gramàtica. La causa de la separació és l'extensió enorme que poden tindre. Entre nosaltres, podeu consultar *L'art de la paraula. Tractat de retòrica i poètica* (Barcelona, Proa, 2000). És una elaboració que Jaume Medina ha fet a partir d'un manual en llatí editat en Barcelona en els anys 1880, 1888 i 1901, de Jaume Nonell, el qual es basava en una obra d'un occità del segle xviii (p. 25). Resumim-ho:

1. Parts de les gramàtiques del segle XX:

- A. Fonètica i ortografia
- B. Formació de l'oració (sintaxi, semàntica i morfologia).
- C. Formació de paraules per derivació i per composició (falta en moltes gramàtiques).
- D. En un manual separat de la gramàtica, la retòrica (o estudi del discurs).

Abans del segle xx, l'estructura de les gramàtiques era aparentment diferent («etimologia + sintaxi + prosòdia»). Ací, prescindiré d'eixa qüestió.

Mirem quin és el motiu d'agrupar la morfologia amb la sintaxi i la semàntica (1.B). Tracta quatre conceptes: a) *gènere i nombre del nom* (també els casos en les llengües que en tenen); b) *concordança de l'adjectiu (amb el nom) i del verb (amb el subjecte)*; c) *temps del verb*.

La morfologia va amb la sintaxi perquè intervé en la formació de l'oració, com comprovarem amb un exemple: en l'oració *Tres dones s'acosten*, el plural de *tres dones* comporta que el verb estarà en plural (si anara en singular, seria *Tres dones *s'acosta*). La morfologia també s'anomena *flexió* i *accidents gramaticals* (de fet, eixos dos noms són els històrics). Ací, usaré *morfologia* perquè és el terme que més sona als lectors.

Ara, explicarem per quins motius la morfologia (*paret-s*) i la derivació (*fang-ós*), encara que visualment pareixen semblants, no tenen cap relació teòrica. Em limitaré a observar que, per a la lingüística europea històrica, una paraula i les seues variants morfològiques (noms: {*cosí / cosina / cosins / cosines*}; verbs: {*pensar, jo pense, tu pensaves, ella pensà...*}) són una paraula només, i per això en el diccionari apareix només una forma (el masculí en singular en els noms i els adjectius,

cosí; l'infinitiu en els verbs, *pensar*). En canvi, la paraula primitiva (*fang*) i la derivada (*fangós*) són paraules diferents, de manera que figuren les dos en els diccionaris (contràriament a les variants morfològiques).

Lliguem caps. Si la morfologia i la derivació són molt diferents; si la morfologia intervé en la formació de l'oració; i si la derivació no té cap funció en la formació de l'oració, convindrem que és del tot comprensible l'actuació de Fabra (1956) i de moltes gramàtiques: agrupen la morfologia amb la sintaxi (segona part de la gramàtica); i posen la derivació en la tercera part (amb les paraules compostes), vist que els processos de derivació no tenen cap relació amb la formació de l'oració.

Per una altra banda, ja sabem què tenen en comú la derivació (*fangós*) i la composició (*ull de poll*). Per a arribar a una visió global, només ens queda una qüestió: tindre en compte que els processos de formació d'una paraula composta no tenen cap vinculació amb la formació de l'oració. Realment, l'estructuració habitual de les gramàtiques del segle xx és prou simple: a) fonètica (i ortografia); b) formació de l'oració; c) formació de paraules per derivació i per composició.

2.2. Estructura de la gramàtica de la Secció Filològica (2016)

En la gramàtica de la Secció Filològica, la primera part és la fonètica (un centenar de pàgines, p. 1-118), la qual no va seguida per la seua representació gràfica. L'ortografia ha aparegut com a llibre independent (publicat en el 2017). En dos articles posteriors (§8 i §9), analitzarem si separar l'ortografia de la gramàtica comporta beneficis o efectes negatius.

La segona part és la «morfologia» (cap a 400 pàgines, p. 119-470), i la darrera és la «sintaxi» o estudi de la formació de l'oració (cap a 800 pàgines, p. 471-1314). La part que la Secció Filològica anomena «morfologia» conté la *morfologia* dels predecessors (gènere, nombre, concordança i temps), i també la derivació i la composició. En síntesi:

2. Estructura de la gramàtica de la Secció Filològica:

- A. Fonètica (sense ortografia, publicada com a llibre independent).
- B. «Morfologia» (= morfologia + formació de paraules).
- C. «Sintaxi» (estudi de la formació de l'oració).

Davant d'eixa separació de Fabra (1956; i en general de la lingüística precedent), ens podem preguntar quina anomalia hi ha en l'actuació històrica (la morfologia va amb la sintaxi perquè participa en la formació de l'oració; la derivació i la composició van al final de la gramàtica perquè no tenen relació amb la formació de l'oració). En la ciència, u no pot actuar com vullga. Ha de partir dels antecessors; i només se'n pot separar si indica un problema i el soluciona.

En un article posterior (§9.2), estudiarem de quina manera la gramàtica de la Secció Filològica caracteritza els conceptes de la «morfologia», i si la seua actuació teòrica és coherent. Ara, avançaré que no he vist que el manual explique en quina anomalia incorren els autors que estructuren la gramàtica en {fonètica + formació de l'oració + formació de paraules per derivació i per composició}.

La gramàtica de la Secció Filològica tracta l'estructura de la gramàtica en la introducció:

3. Parts de la gramàtica:

- A. «Aquesta gramàtica està dividida en tres grans parts, que altrament són les més habituals en aquesta classe d'obres: la dedicada a la fonètica i fonologia, la dedicada a la morfologia flexiva i a la lèxica, i la dedicada a la sintaxi» (p. XXVI).

El manual afirma que la seua estructura és l'habitual, però no en posa cap exemple (actitud poc recomanable en la ciència). A més, quan u mira gramàtiques es troba dos fets:

4. Moltes gramàtiques (Fabra, Marvà, Moll, Badia...):

- A. La derivació i la composició no apareix unida a la morfologia.
B. La formació de paraules és la darrera part de la gramàtica.

Actuen així les dos gramàtiques de Fabra que estudien la derivació i la composició (la de 1912 i la 1956); també trobarem la col·locació al final en el *Curs superior de gramàtica catalana* (de Jeroni Marvà, 1932); o en la gramàtica històrica de Moll (1952); o en la gramàtica de Badia de 1962; o en la gramàtica general de Moll (1968).

A la vista de l'altura dels noms citats, cal preguntar-nos en quina gramàtica la morfologia inclou la formació de paraules i es troba davant de la sintaxi. Eixa actuació apareix en la *Gramàtica del català contemporani* (2002), la qual té la mateixa actuació que hem vist en la gramàtica de la Secció Filològica: afirma que «tradicionalment es distingeix dins la morfologia entre flexió i formació de mots» (p. 471). Si Joan Mascaró (l'autor del capítol citat) haguera buscat algun exemple de la seua afirmació, hauria trobat que tenia una creença que no respon a la realitat. Però no actuà científicament (no posà com a mínim una manifestació de la seua afirmació).

L'error de Mascaró (2002) deu haver passat a la gramàtica de la Secció Filològica (2016). L'error i, sobretot, la incongruència. Ja hem comentat per quines raons és coherent l'actuació habitual (posar la morfologia en la formació de l'oració; i col·locar la formació de paraules com a darrera part de la gramàtica). Ara, podem afegir que posar els conceptes morfològics (gènere, nombre, concordança i temps) davant de la sintaxi comporta la incoherència d'haver d'usar conceptes que la gramàtica encara no ha definit, com comprovareu tot seguit. Les nocions que tracta la morfologia depenen totes de conceptes sintàctics: gènere i nombre *del nom*; concordança de *l'adjectiu* i *del verb*, temps *del verb*. I bé, si posem els conceptes morfològics davant de la sintaxi estarem obligats a incórrer en una anomalia metodològica: usar conceptes (nom, adjectiu, verb) que encara no hem definit. En la gramàtica de la Secció Filològica, trobem en la p. 151 «la flexió nominal» (és a dir, *del nom*); però el concepte *nom* es tracta en la p. 509. Etc., etc.

Acabarem l'anàlisi mostrant que la separació de la gramàtica de la Secció Filològica (2016) en relació a la de Fabra (1956) no es limita a l'estructura de la gramàtica. Si tornem a llegir la citació de la institució que hi ha més amunt, trobarem que *morfologia* i *flexió* serien dos conceptes diferents (parlen de «la morfologia flexiva i la morfologia lèxica», terminologia que implica que la morfologia inclouria la flexió). Això no obstant, la consulta de les obres de Fabra (com ara el diccionari i la gramàtica de 1912) mostra que *flexió*, *accidents gramaticals* i *morfologia* són tres maneres diferents d'anomenar el mateix concepte. Com que en la ciència és una anomalia metodològica usar més d'un terme per a representar un concepte, un autor s'ha de comprometre recurrent a un terme

només. En canvi, no pot ser clarificador usar dos tèrmins equivalents (*morfologia* i *flexió*) com a expressió de conceptes diferents.

Resumim el contingut de l'article:

5. Estructura de Fabra (1956) i de la gramàtica de la Secció Filològica (2016)

- A. Al llarg del segle xx, trobem un orde simple i coherent en moltes gramàtiques d'autors de renom: {fonètica + formació de l'oració + formació de paraules}.
 - i. La morfologia va en la formació de l'oració perquè hi participa.
 - ii. Per contra, la derivació i la composició no tenen cap funció en la formació de l'oració.
- B. Això no obstant, la gramàtica de la Secció Filològica es separa dels predecessors basant-se en una afirmació que no és certa (que havia fet Mascaró 2002: 471).
 - i. El resultat és unir la morfologia i la formació de paraules en una part que titula «morfologia».
 - ii. A més, la posa davant de la «sintaxi» (estudi de la formació de l'oració), col·locació que fa caure en l'anomalia metodològica d'apel·lar en la «morfologia» a conceptes (*nom*, *adjectiu*, *verb*) que el manual tractarà posteriorment (en la «sintaxi»).
- C. El factor a destacar no és la separació, sinó no constatar-la ni justificar-la.
 - i. El factor decisiu és el resultat final: el fet que, en compte de millorar la teoria de Fabra, la Secció Filològica l'emptijora.

3. ¿Per què Fabra escrivia assaonar?

Publicat el [16 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Després d'haver descrit què és la formació de paraules per derivació i per composició, i en quin lloc de la gramàtica s'ha de tractar (§2), estudiarem ara les nocions centrals de la derivació (§3.1) i de la composició (§3.2). Els lectors aprendran per quin motiu les llengües necessiten la derivació, i trobarem que els parlants focalitzen les paraules derivades secundàries (*un fregall*) i tenim poc en compte les fonamentals (*fangós, negror, compliment, endolcir*). El motiu del contrast està en dos fets. En primer lloc, els parlants som conscients d'una part de la semàntica (com ara què vol dir *finestra*); en canvi, tenim molt poca consciència de la sintaxi (un exemple: què és una preposició i com funciona en l'elaboració de les oracions). En segon lloc, els factors teòrics que destaquen *fangós* sobre *fregall* són sintàctics (i, també, metodològics: un altre camp en què la nostra consciència camina cara amunt).

En el contrast anterior, tenim un exemple d'una característica extraordinària de les llengües: els parlants dominem perfectament les moltes estructures lingüístiques que té la llengua (o les llengües) que parlem habitualment; però no som conscients de la major part d'eixe coneiximent (i, quant més estructurat està, més poca consciència tenim). Com apuntava Gabriel Ferrater (que era un crític molt agut), l'objectiu dels lingüistes és explicitar el saber que té qualsevol parlant, per analfabet que siga. Per això qui és orgullós no és fàcil que siga un bon lingüiste. Per cert, eixe marc explica la primera part del lema que encapçala este bloc de VilaWeb (*Des dels parlants i per als parlants*). La segona part del lema deriva de l'humanisme, de la solidaritat.

Tornem al solc. Amb la teoria donada, ja explicarem una qüestió gràfica: per què el verb derivat del nom *saó* l'escrivim *assaonar* (i no *asaonar*). La part de les paraules compostes (§3.2) comenta que es dividix en tres grups, molt fàcils de caracteritzar (*ull de poll / aiguamoll / desfer*). Per cert, si mireu una gramàtica trobareu probablement que no explica les qüestions indicades, que són el fonament de les paraules derivades i les paraules compostes. Entre les gramàtiques que no ho fan, estan la de l'Acadèmia (2006; 400 pàgines) i la de la Secció Filològica (2016; 1400 pàgines; l'estudiarem en §9).

3.1. La derivació: justificació de assaonar

La derivació té una part bàsica i una secundària. En la derivació bàsica, tenim una paraula i un *afix derivatiu*. Eixe concepte indica un fonema (o uns fonemes) que *a-juntem* o *a-fixem* a una paraula per a canviar la seua naturalesa sintàctica (és a dir, per a fer que un nom es torne un adjectiu, o que un verb canvie a un nom, etc.). Hi han tres possibilitats productives: formació de noms (1.A), formació d'adjectius qualificatius (1.B), i formació de verbs (1.C):

1. Derivació bàsica: canvi de categoria sintàctica.

A. Formació de noms:

i. A partir d'adjectius qualificatius (*trist*) podem formar noms (*trist + or = tristor*).

- ii. Amb verbs (*cans-ar*), també és factible crear noms (*cans-* + *ament* = *cansament*).

B. Formació d'adjectius qualificatius:

- i. Una altra variació sintàctica: començant per un nom (*pluja*), podem derivar un adjectiu qualificatiu (*pluj-* + *ós* = *plujós*).
- ii. Amb verbs (*menj-ar*), també és possible crear adjectius qualificatius (*menj-* + *ívol* = *mengívol*).

C. Formació de verbs:

- i. La tercera variació sintàctica productiva és, arrancant d'un nom (*pam*), derivar un verb (*a* + *pam* = *apamar*).
- ii. Amb adjectius qualificatius (*roig*), també podem formar verbs (*en* + *roig* = *enrogir*).

En els noms (*trist-or*) i en els adjectius qualificatius (*pluj-ós*), posem l'afix derivatiu al final de la paraula. En canvi, en els verbs va davant (*a-pamar*, *en-rogir*). La causa de la variació és simple: al final dels verbs (*pens-àv-em*), expressem el temps (*av* en *pens-àv-em*) i la concordança amb el subjecte (*em* en *pensàv-em*). Per tant, si posàrem l'afix derivatiu al final obtindríem una mescla confusionària de valors (com ara en la forma purament inventada **Planàvem-a el camí*, en compte de *A-planàvem el camí*).

L'afix derivatiu pot faltar. Així, a partir del verb *dinar* (*Dinarem a les dos*) hem creat el nom *dinar* (*El dinar ja està fet*). Semblantment, no diem *de llargària*, sinó *Esta habitació té quatre metres de llarg*.

En la derivació, pot aparèixer un *infix* (és a dir, un afix que no es posa *al* principi o *al* final, sinó *enmig*, dins de la paraula). Un exemple: qui treballa amb *carros* és un *carr-et-er* (no un *carr-er*). La causa dels infixos es veu en l'exemple que he triat a posta: sol ser diferenciar paraules (un *carrer* i un *carreter* en l'exemple).

Per a entendre la realitat de les llengües, hem de tindre en compte que una paraula derivada pot ser la primitiva d'una altra derivada (*{carn / carnisser / carnisseria}*, *{carro / carreter / carretera}*). També una paraula composta pot ser la primitiva d'una derivada (*paraigües / paraigüer*). En síntesi:

2. Afix derivatiu:

A. Al final: *trist-or*, *pluj-ós*.

- i. Verbs: davant (*a-pamar*, *en-rogir*). Al final, va el temps i la concordança (*pens-àv-em*).
- ii. Pot faltar: *Dinarem a les dos / El dinar ja està fet*.

B. *Infix* (*carro / carr-et-er*). Causa: diferenciar paraules (*carrer*).

C. Paraula derivada: pot ser la primitiva (*{carn / carnisser / carnisseria}*).

- i. També una composta (*paraigües / paraigüer*).

Les paraules derivades s'escriuen amb les mateixes regles ortogràfiques que les paraules simples. Això significa que, si amb un nom que comença per *r-* (*racó*) o per *s-* (*saó*) creem un verb derivat, aplicarem les regles de les paraules simples (com ara *carro* i *passar*). En conseqüència, la grafia

serà *arraconar* i *assaonar*. Semblantment, a la vista que escrivim *Enric* resultarà que el verb derivat de *ric* serà *enriquir*. Hem arribat al cap del carrer: ja hem justificat per què els nostres diccionaris contenen la grafia *assaonar*.

La part que ve ara (fins a §3.2) és prescindible. Només té la finalitat de satisfer la curiositat dels qui s'han fet dos preguntes:

a) què és la derivació secundària;

b) per què de *pluja* fem *plujós* (i no *pluja+ós* = **plujaós*).

Qui no hi tinga interès, que passe a l'estudi de les paraules compostes (la segona part de l'article, §3.2).

En la derivació secundària, la paraula no canvia sintàcticament. Com ara, en la creació de *plomall* partim d'un nom i acabem en un nom: *ploma* + *all* = *plomall* ('ploma o plomes que sobreixen en el cap d'un ocell'). Això comporta que, ara, l'afix derivatiu té un valor semblant al de les paraules (en terminologia teòrica, té «contingut semàntic»). Però, en general, el valor dels afixos derivatius secundaris és poc sistemàtic, i també és prou irregular. Comprovem-ho. El sufix *-all* permet crear derivats de valor col·lectiu: *xicalla*, *plomall*. Però té molt poques aplicacions (ara en femení, *xicalla*; ara en masculí, *plomall*). A més, en *fregall* passem d'un verb a un nom (*fregar* / *fregall*); i, damunt, el valor no és 'col·lectivitat', sinó 'instrument' (com en *vent* / *ventall*, 'instrument per a aventar'). En *plomall*, trobem els dos valors descrits: col·lectivitat de plomes i instrument per a llevar la pols.

La ciència va unida a la generalitat. Eixa propietat comporta que la part fonamental de la derivació és aquella en què hi ha generalitat (obtenció de verbs a partir d'adjectius, *pla* / *aplanar*, etc.). A més, eixa part de la derivació és la que necessita qualsevol llengua humana. Destaquem les propietats centrals de la derivació secundària:

3. Derivació secundària:

A. La paraula no canvia sintàcticament: *ploma* (nom) + *all* = *plomall* (nom).

i. Afix derivatiu: valor semblant al de les paraules.

B. Esta derivació és poc sistemàtica i prou irregular (sovint, poques aplicacions; canvia el valor; pot fer canviar la categoria sintàctica...).

i. Un exemple de totes les propietats dites: *xicalla*, *plomall*, *fregall*, *ventall*.

Cal dir que els parlants poden aplicar una paraula derivada sense consciència que és derivada. ¿Qui havia pensat que el nom *carretera* està vinculat a l'ofici desaparegut dels *carreters*? Mirem dos exemples més. Una part del valencià recorre molt a la paraula *panera*. Eixe ús va unit a no donar-li el valor que tenia inicialment ('recipient per al pa'), sinó el de *cistella* (o una classe de cistella, alta i no molt ampla; és el segon valor del DNV). No cal dir que, per a eixos parlants, la paraula *panera* ha deixat de ser derivada i s'ha tornat simple, de manera que no la vinculen amb el pa.

Semblantment, la paraula *viatge* prové històricament de *via*; però els parlants actuals concebem *viatge* com a un nom vinculat al verb *viatjar*, i gens amb *via*. La pèrdua de la consciència apareix sobretot en la derivació secundària (com en els tres exemples posats, *carretera*, *panera* i *viatge*).

Passem al segon detall (per què l'adjectiu que deriva de *pluja* és *pluós*, no **pluja-ós*). Afegim l'afix derivatiu al *radical* de la paraula (*pluj-a* + *ós* = *pluj-ós*). Mirem què és eixe concepte. En la majoria de paraules, el radical és la mateixa paraula (com ara en *trist*, *pont*, *cuc*, *dit*, *pam*, etc.). Però, a voltes, és diferent. Per a deduir quan el radical és la paraula i quan és una part de la paraula, hem de fer una operació prou simple: mirar més paraules de la mateixa família. Amb un exemple, ho comprendreu.

El radical d'una paraula és la mateixa paraula quan es manté en tota la família: els diminutius (*cuc* / *cuqu-et*), el plural (*cuc* / *cuc-s*), el femení (*cuc* / *cuc-a*), els derivats (*cuc* / *cuc-ar-se una fruita*) i els cultismes (inexistents en *cuc*). En canvi, el radical de *cara* és *car-* perquè és la forma que trobem en el diminutiu (*car-eta*); el de *cosí* és *cosín-* (*cosin-et*); en *nebot*, és *nebod-* (*nebod-a*); en *home*, és *homen-* (*homen-et*, *homen-atge*).

Les causes que expliquen per què el radical i la paraula són diferents en una part dels noms estan fora de l'estadi lingüístic actual. Un motiu és l'existència d'un concepte en llatí (*declinacions*) que nosaltres no tenim (la vocal de *finestr-a* indicava que era de la primera declinació). Explicar eixa noció seria molt bonic, ja que ens permetria entendre què és el *gènere gramatical* i per què els lingüistes balears (i molts altres) han proposat recentment (2018) que la llengua pública actue com la llengua espontània (parlar de *els professors*, i no de *els professors i les professores*). Però això exigiria un treball compost per una sèrie d'articles (com el de la grafia de les paraules compostes).

Hi ha una altra causa que explica la diferència entre el nom i el radical en una part de les paraules. Són unes evolucions fonètiques que podríem presentar amb un exemple. La paraula llatina *populu* donà *poblo*; la *o* va caure (*pobl*) i, al cap d'un temps, incorporàrem una *e* (*poble*). Per a entendre la formació de *pobl* i la de *poble*, tornariem a necessitar explicacions llargues, però també boniques: ara, entendríem per què la llengua que parla qualsevol balear, qualsevol valencià o qualsevol català té una estructura sil·làbica molt diferent de la que té el castellà.

3.2. Composició: ull de poll, aiguamoll i desfer. Què compartixen

En haver vist les classes fonamentals de paraules derivades (partim d'una paraula només), farem la mateixa operació en les paraules compostes (arranquem de més d'una paraula). Cal dir que la composició costa més d'explicar que la derivació. Com que és factible que algun lector es cansi llegint les dos pàgines llargues que vénen a continuació, exposaré en un quadre sintètic les propietats fonamentals. Llegiu-ho atentament; i, si podeu entendre les idees bàsiques, espere que eixe esquema vos ajudarà a seguir l'explicació llarga:

4. Propietats fonamentals de les paraules compostes:

A. Totes les paraules compostes són irregulars.

- i. Els tres exemples del títol representen els tres casos que hi han.

B. El més simple és que la irregularitat només siga semàntica.

- i. Sintàcticament, *ull de poll* és com *cadira de fusta* (no hi ha cap irregularitat).
- ii. Però, semànticament, no parlem de cap ull ni de cap poll.
- iii. Resultat: el valor la construcció no és la suma del valor dels components.

C. També és factible que hi haja una anomalia sintàctica, la qual conforma una irregularitat semàntica.

- i. Sintàcticament, *aiguamoll* no és *aigua* (nom) + *moll* (adjectiu).
- ii. Per eixe motiu l'exemple posat no indica una classe d'aigua (*aigua clara*). El valor que té molt diferent: *una classe de terror* (terror moll a causa de l'aigua).

D. El tercer grup de les paraules compostes conté un *prefix compositiu*: té contingut semàntic (que el parlant coneix); però no és una paraula, de manera que no pot funcionar fora de les paraules compostes (*fer* / *desfer* / *refer*).

- i. Els prefixos *des-* i *re-* no poden ser el subjecte d'una oració, ni el verb, ni modificar un nom, etc.

Ara, lectors, les idees de 4 apareixeran exposades d'una manera més reflexiva i seguint un camí inductiu.

Sabem que les paraules compostes resulten d'ajuntar-ne més d'una (*ull* + *de* + *poll* = *ull de poll*, §2.1). La primera pregunta que ens hem de fer és per quin motiu *ull de poll* és una paraula composta, però no ho és *un ull d'un peix*. En la terminologia teòrica, contestar a eixa pregunta equival a fer una operació imprescindible: delimitar o separar les paraules compostes (*ull de poll*) i les construccions sintàctiques (*un ull d'un peix*).

En les construccions sintàctiques, el valor de la construcció és la suma del valor de les paraules que la formen (en la construcció *un ull d'un peix*, parlem d'un ull que pertany a un peix). En canvi, en les paraules compostes no passa això. Com hem dit, en *ull de poll* no hi ha cap ull ni cap poll. És una patologia dels dits dels peus: un redolí menut que penetra cap a dins i fa mal (*pica*, com piquen els polls en la pell). Resumim: les paraules compostes no responen a la suma dels components. Sovint, el seu valor és el resultat d'una metàfora (la part externa dels ulls de poll és redona, com un ull; i piquen, com els polls de la pell).

El valor de les paraules compostes té dos possibilitats. La primera és la que hem comentat, que és la més simple o elemental: el valor de la paraula composta és com el d'una paraula simple (en *ull de poll*, una malaltia).

També és factible que el valor de cada paraula component tinga repercussió en el valor de la paraula composta, com en *aiguamoll*. Però hi ha alguna irregularitat sintàctica, la qual impedeix que el valor de la paraula composta siga la suma dels components. Apliquem-ho a l'exemple (*aiguamoll*, que és un terme molt poc usat en valencià; de Peníscola a Guardamar del Segura, la paraula general és *la marjal*, constantment en femení).

Començarem per l'aspecte més cridaner, que és la concordança. Si *aigua* + *moll* fóra una construcció regular, seria *aiguamolla* (l'adjectiu *moll* concordaria amb el nom *aigua*). Passem a l'aspecte decisiu: què significa *aiguamoll*.

Eixe nom compost indica un terror que és *moll* a causa de la presència contínua d'*aigua*. En definitiva, la mollor no la té l'aigua, sinó *el terror*. Això implica que el nom compost *aiguamoll* no és la construcció sintàctica *aigua* + *moll* (com en *aigua* + *clar* = *aigua clara*). El fons d'eixe nom compost és una construcció sintàctica diferent: 'moll a causa de l'aigua'. Notem el camí que hem

seguir: per a deduir quina construcció sintàctica hi ha darrere de la forma que diem (*aiguamoll*), hem mirat què vol dir realment la paraula composta (que no és *aigua* + *moll*).

A partir de les observacions puntuals anteriors, hem de fer l'esforç de buscar una *generalització*, que és l'operació que fa entrar en la ciència. Mirem si ho aconseguim amb esta afirmació: les paraules compostes *són inherentment irregulars*. Els casos més significatius són tres, que corresponen als exemples del títol (*ull de poll* / *aiguamoll* / *desfer*). El grup més simple és aquell en què la irregularitat només és semàntica, com en *ull de poll* (la sintaxi és regular; però el contingut semàntic no és la suma dels components; el valor correspon al d'una paraula simple).

Eixa manera de crear paraules compostes és poc important per a la llengua. Això no obstant, s'ha de tractar en primer lloc perquè són les paraules compostes més simples que hi han, i la ciència va de la simplicitat a la complexitat (la ciència i, també, la ment humana quan adquirix coneiximent).

Convé notar que el valor idiosincràtic de les paraules compostes té la conseqüència següent: només les poden usar els qui saben quin és el seu valor. Calculeu que, actualment, deuen ser molts els parlants que no usen *ull de poll*, i això per la raó simple que no saben què significa. En canvi, qualsevol parlant sap quin és el valor de cada construcció sintàctica, encara que no l'haja sentida mai (com ara *un ull d'un peix*).

En este paràgraf, exposarem una dada per als qui vullguen aprofundir. Les paraules compostes que s'assenten en una construcció sintàctica regular (*ull de poll*) són noms. De fet, la immensa majoria de les paraules compostes són noms. Això és una conseqüència del món de la sintaxi (que estudia com elaborem construccions sintàctiques en la formació de l'oració): fora de les construccions que partixen d'un nom (i, per tant, són nominals), només és possible una classe de modificadors, els intensificadors. Apareixen en quatre aplicacions: a modificadors qualificatius (*arbre* + *molt alt*); a modificadors quantitatius (*molt pocs* + *teuladins*); a verbs (*algú* + *ha suat molt*); a circumstancials (*Algú ve* + *molt sovint*). El fet que fora dels noms l'estructuració sintàctica siga tan pobre impedisca fer interpretacions irregulars: *suar molt* i *suar poc* només es poden interpretar com a 'suar en una intensitat alta' i 'suar en una intensitat baixa'.

Després del detall anterior (per què quasi totes les paraules compostes són noms), podem seguir avant. La segona possibilitat de crear paraules compostes és que hi haja una irregularitat sintàctica, la qual causa la irregularitat semàntica (en *aiguamoll*, l'adjectiu *moll* no és un modificador qualificatiu de *aigua*, i per això no hi concorda). Com a conseqüència de l'anomalia sintàctica, el valor de *aiguamoll* no és *aigua* + *moll* (ja sabem que és 'terror moll a causa de la presència habitual d'aigua').

Un altre exemple: en *un vagó restaurant*, *un cafè teatre*, *un concepte clau*, unim dos noms sense cap preposició (contra *cadira* + *de* + *fusta*). Eixos noms composts indiquen un objecte que és alhora dos objectes diferents (en el primer exemple, l'objecte és un vagó; però també és, alhora, un restaurant). (Notem la vulneració de la lògica que hi ha en l'expressió «un objecte que és alhora dos objectes diferents»: és la correlació semàntica de l'anomalia sintàctica.)

En general, la composició per irregularitats sintàctiques també és poc important per a les llengües. Però hi ha una excepció: quan creem una paraula nova recurrent a un verb en la tercera persona del singular i un nom (que sovint seria l'objecte directe en una oració); *una lligacama*, *un torracollons*,

un estirajaquetes. En tenim centenars. Així, *ser un bufanúvols* és ser pretensió: u que fa l'acte inútil de bufar cap als núvols pensant-se que és tant potent, que els faria moure's. La construcció que comentem és irregular perquè sintàcticament és un nom (com es veu en el fet de subordinar-los *un: una lligacames*); però el primer component és un verb.

Dins de la composició, el grup que té més membres és el darrer que tractarem: les paraules compostes amb un prefix compositiu (*fer / des-fer / re-fer*). Un prefix compositiu és un constituent lingüístic que té el valor d'una paraula (té un contingut semàntic), el qual els parlants han de dominar. Els qui diuen *innecessari* saben que *in-* significa 'negació de'. Si un parlant diu la paraula *asimètric*, sap que *a-* vol dir 'absència de'. En el cas que algú use *antidemocràtic*, sap que *contra-* té el valor 'que va en contra de'. Diversament dels prefixos compositius, hem comentat que els prefixos derivatius (*a-* en *allargar*) no tenen contingut semàntic.

Hem dit que, en les paraules compostes, sempre hi ha alguna irregularitat. Quan usem prefixos compositius, la irregularitat consisteix en el fet que tenen contingut semàntic, però no són noms, ni adjectius, ni verbs ni preposicions (en terminologia teòrica, no pertanyen a cap categoria sintàctica). La conseqüència d'eixa irregularitat és que no són realment paraules, de manera que no poden ser un constituent de l'oració (no poden ser subjecte *-tu* en l'oració *Tu ho saps-*, ni verb *-corre* en l'oració *Empar corre-*, ni un circumstancial *-la* paraula *ahir* en l'oració *Vingué ahir-*, ni un qualificatiu *-taula redona-*, ni un quantitatiu *-tres taules-*).

Si recordem un principi humaniste i democràtic del primer article (els parlants no són per a la llengua, sinó al revés: la llengua és per als parlants, §1.1), convindrem que cal insistir en la propietat dita: els parlants han de dominar el valor del prefix compositiu (*innecessari*, *asimètric*, *antidemocràtic*). Més avant, comprovarem que Fabra tenia molt en compte eixe factor (§6.1).

Exemplifiquem-ho. La paraula *expressar* és composta per a nosaltres? Si no coneixem el valor de *ex*, no serà una paraula composta en la nostra llengua. En llatí, *ex-* significava 'fora' (*expressar* volia dir en llatí 'prèmer o pressionar cap a fora'). En canvi, els parlants sí que dominem *ex-* quan té el valor 'ho era abans, però no ara' (*ex-president*, *ex-dona*, *ex-home* en Fabra; *expresident*, *exdona*, *exhome* en la gramàtica de la Secció Filològica; ací, §11.1).

I bé, lectors, ja hem explicat les propietats fonamentals de les paraules compostes. Són construccions que sempre contenen una irregularitat, siga purament semàntica (*ull de poll*), siga sintàctica (i, com a conseqüència, també contenen una irregularitat semàntica, *aiguamoll*). Les paraules compostes tenen poca importància qualitativa en una llengua, excepte en dos casos: els noms formats amb un verb i un nom (*un bufanúvols*); i, sobretot, les paraules que contenen un prefix compositiu (*desfer*).

Podríem dir, com a síntesi, que hem explicat les propietats bàsiques de la derivació i de la composició:

5. Grups en la derivació i en la composició

A. Derivació: part bàsica: {*fang / fangós*}, {*trist / tristor*}, {*roig / enrogir*}

i. Part secundària: {*ploma / plomall*}

B. Composició:

i. *ull de poll* (grup més simple; molt poc important)

- ii. *aiguamoll* (grup més irregular; poc significatiu, excepte *bufanúvols*)
- iii. Prefix compositiu (el grup més important; *desfer*)

També hem dit que la grafia de les paraules derivades és com la de les paraules simples (*{arraconar = carro}*, *{enriquir = Enric}*, *{assaonar = passar}*). Per contra, la grafia de les paraules compostes no és tan elemental. De fet, haurem de dedicar un article sencer a la qüestió.

4. ¿Quines regles determinen la grafia de les paraules compostes?

Publicat el [21 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Després d'haver vist que la grafia de les paraules derivades no té cap secret (és com la de les paraules simples, {*assolar* = *passar*}, {*enriquir* = *Enric*}, §3.1), ara haurem de bregar si volem reduir a la raó com escrivim les paraules compostes. ¿Per s'escriu *Se m'ha fet un ull de poll* (i no *un ulldepoll*)? Inversament, ¿per què és *Alqueria Aiguamolls* (Faitanar, ciutat de València) i no *aigua moll*? ¿És coherent que *mal de cap* ('dolor en el cap') i *maldecap* ('problema') tinguin una grafia diferent? Entrem de ple, lectors, en l'objecte d'estudi central d'este treball.

Aclarirem totes les qüestions dites (i, també, per què tenim paraules que actualment són simples, però que en el passat eren compostes, com *també*).

Ara: convé advertir que este article no serà passejar i cantar. Per a arribar als objectius indicats, necessitarem tot un article (que no serà curt). El fet que les paraules compostes siguin inherentment irregulars (§3.2, 4) ajuda a entendre que la realitat que tenim davant és peluda. En les dos primeres parts (§4.1-§4.2), ens encararem a la part fàcil: justificar les grafies del títol (*ull de poll*, *aiguamoll* i *desfer*). La part difícil són les excepcions (§4.3-§4.4).

4.1. Dos regles simples: ull de poll i {aiguamoll, desfer}

Convé repetir que estem davant d'un tema complicat, que conté una casuística diversa i amb delimitacions difuses. No és gens fàcil actuar d'una manera metòdica fins a arribar a deduir la grafia de la darrera paraula composta que pugam trobar. Per a travessar el bosc, haurem de portar bon calcer i ben lligat.

Tot això és cert. Però també és veritat que hi han dos formes d'actuar: la pròpia de la ciència i la impròpia. L'actuació adequada va dels casos bàsics als secundaris; i, en tercer lloc, tracta les particularitats. En eixe camí, poden haver qüestions que es queden sense resoldre; però seran secundàries, o particularitats. En canvi, en els fonaments hi hauran regles generals clares. Per contra, el camí inadequat és improbable que arribe a cap regla general, ja que vol aclarir particularitats sense haver estudiat els casos generals. Avançaré que això que estic dient no es limita a constatar principis de la metodologia de la ciència. També hi ha el fet que, en la grafia de les paraules compostes, Fabra avançà pel camí de la ciència (com comprovarem dos articles més avant, §6.1). En canvi, trobarem que, mig segle més tard, la Secció Filològica vol aclarir casos particulars sense tractar les regles generals (§10).

Repetim-ho: si actuem com toca, donarem regles generals (i farem claror). Toparem amb problemes; però aniran precedits de normes generals. Per contra, si focalitzem les particularitats una de dos: o obtindrem regles inadequades, o no elaborarem regles generals; tot seran particularitats i més particularitats (sense connexió: sense estructura). L'absència de normes

generals fa arribar a un resultat paradoxal: tindre excepcions sense tindre regles. No cal dir que una tal realitat és impossible en la ciència: una definició (o una regla general) pot tindre excepcions; però no poden existir excepcions sense una regla de la qual són excepció. Reduïm-ho a un esquema:

1. Dos actuacions per a deduir la grafia de les paraules compostes

A. La pròpia de la ciència.

- i. Dels casos bàsics als secundaris; al final, les particularitats.
- ii. En els fonaments, regles generals clares.
- iii. Qüestions sense resoldre: secundàries, o particularitats.
- iv. Fabra (1956) anà per eixe camí (§6.1).

B. La impròpia de la ciència.

- i. Vol aclarir particularitats sense haver estudiat els casos generals.
- ii. Resultat: o regles inadequades, o excepcions sense regles.
- iii. La Secció Filològica va per eixa opció (§10).

C. En la ciència, no poden existir excepcions sense una regla de la qual són excepció.

Dos articles més avant (§6.1), trobarem que Fabra (1956) treballava amb tres regles generals, una per a *ull de poll*, una per *aiguamoll*, i la tercera per a *desfer*. La primera norma és que les paraules compostes que no tenen cap irregularitat sintàctica s'escriuen amb els membres separats (*ull de poll*). La segona regla és correlativa de l'anterior: la irregularitat sintàctica impulsa a aglutinar els components (*aiguamoll*). Si volem evitar la terminologia teòrica, podem parlar de construccions normals o «ordinàries» (que deia Fabra, §6.1, *ull de poll*), i construccions estranyes (*aiguamoll*). Lògicament, ara hi ha subjectivitat i falta de precisió.

La tercera regla és per a les paraules compostes amb un prefix compositiu. Eixe cas també espenta cap a l'aglutinació (*desfer*, *refer*). Convé notar que la tercera regla és predictable: si l'aglutinació està vinculada a la irregularitat sintàctica, a la vista que els prefixos són irregulars (tenen el valor d'una paraula, però no poden ser un constituent d'una oració, §3.2) aniran aglutinats gràficament. En síntesi:

2. Regles ortogràfiques que trobarem en Fabra (ací, en 6.1)

A. Primera: separació dels components (*ull de poll*) quan no tenen irregularitats sintàctiques.

B. Segona: amb irregularitats, aglutinació (*aiguamoll*).

C. Tercera: els prefixos compositius, també són irregulars i, per tant, s'aglutinen (*desfer*).

4.2. Justificació de les regles fonamentals de la composició

Com podem comprovar, les regles bàsiques de les paraules compostes són simples. Però hem de plantar dos objeccions: a més de l'estudi de les particularitats (que en són moltes), queda la justificació de les regles, que és un factor indispensable. Hem d'explicar, *necessàriament*, per què tendim a aglutinar en les irregularitats sintàctiques. Les normatives lingüístiques són un fet humà, i en els fets humans tot té una causa (i, per tant, tot és explicable). També és factible que no trobem la causa d'un procés i, davant d'eixa ignorància nostra, adoptem una *convenció*. Però, en eixe cas,

hem d'explicitar que la norma no es basa en dades empíriques i en argumentacions, sinó en un *acord o convenció*.

Els factors que expliquen l'aglutinació gràfica (unida a irregularitats) estan en la fonètica i en la morfologia. Les paraules compostes de poques síl·labes (dos o tres) poden perdre síl·labes tòniques, de manera que la pronunciació s'acosta a la d'una paraula simple. Això pareix obvi en *desfer* i *refer*. I ho intuirem una miqueta (no del tot) si comparem com pronunciem l'oració *Tinc màl de càp* (dos síl·labes tòniques) i *Este xiquet, iquin maldecàp que és!* (només hi ha una síl·laba tònica clara).

La fonètica té al costat la morfologia, que és visible (i, per tant, és clara). Amb mala sort, podem tindre dos *ulls de poll*. En canvi, quan u té molts problemes pot dir que té *molts maldecaps*. Tenim davant dels ulls una regla: quan un nom compost fa el plural com si fóra un nom simple (*maldecap / maldecaps*), aglutinem els components (encara que el nom en singular no vulnere cap regla sintàctica, com en [*mal + de + cap*]).

Com hem pogut intuir, el fet morfològic va unit a la fonètica (si els components no són llargs, és factible tendir a fer una síl·laba tònica només, fet fonètic que va unit a fer el plural com si fóra una paraula simple). Convé observar que, en les paraules compostes, una bona normativa deu fugir d'elaborar regles que es basen en la síl·laba tònica. La causa és que molts parlants no saben dir si en una construcció només hi ha una síl·laba tònica o si n'hi ha més d'una. Per tant, convé limitar-nos als fets pràcticament obvis: els sintàctics (*un cagadubtes*) i els morfològics (*aiguamoll, maldecaps*).

Abans de passar a l'estudi de particularitats, recordem les idees bàsiques, que són simples. En la regularitat, separem els components (*ull de poll*); per contra, els aglutinem en dos casos: quan hi ha una irregularitat sintàctica (*un vaivé*), i quan la irregularitat només és morfològica (*maldecaps*). L'aglutinació gràfica va unida a una tendència que pot aparéixer quan la paraula composta és curta (dos síl·labes, tres): perdre una síl·laba tònica. Eixa variació fonètica sol anar unida a tractar la morfologia de la paraula composta com si fóra simple (*tindre molts maldecaps*):

3. Justificació de les regles (2): en la fonètica i en la morfologia

- A. Les paraules sintàcticament irregulars solen tindre la flexió de les simples (*aiguamoll / aiguamolls*).
 - i. En eixe cas aglutinem.
- B. Les paraules compostes curtes poden perdre síl·labes tòniques.
 - i. Primer efecte: s'acosten a una paraula simple (*desfer, refer*).
 - ii. Segon efecte: poden adoptar la morfologia d'un nom simple (*Tindre molts maldecaps*).
- C. Les normes ortogràfiques deuen fonamentar-se en la sintaxi (*un cagadubtes*) i en la morfologia (*aiguamoll, maldecaps*).
 - i. Causa: la quantitat de síl·labes tòniques costa de percebre als parlants normals i corrents.

4.3. Excepcions que, paradoxalment, són positives

La part de les excepcions és densa. Per a impulsar a llegir-la, començarem per dir què intentarem aconseguir:

4. Cinc objectius de §4.1

- A. En les particularitats, procurarem explicar l'existència de dos grafies diferents per a dos valors diferents: *mal de cap* i *maldecap*.
- B. Justificarem la grafia *aiguardent* (i no **aiguaardent*), i també la paraula que acabem d'usar (en compte de **tanbé*, o **tan-bé*, o **tan bé*).
- C. En tercer lloc, ens preguntarem per què escrivim *vagó restaurant* (i no **vagorestaurant*).
- D. En el camí, entendrem per quins motius durant segles hem escrit *Això és pera tu* (i no *És per a tu*).
- E. Finalment, trobarem dades que fan pensar en quines situacions la grafia de *ull de poll* és preferible en paraules compostes per prefixació (*Jo no sóc anti res / La meua ex és molt racional*).

Intentarem penetrar en la selva preguntant-nos si hem d'aplicar sistemàticament les dos regles vistes (*ull de poll / aiguamoll, desfer*). El pensament científic impulsa a dir que sí, i això per una raó elemental: perquè les regles sense excepcions són més simples. Però és un error mirar la metodologia de la ciència sense considerar l'objecte d'estudi (ara, les paraules compostes). Els principis metodològics sempre tenen la finalitat de facilitar l'anàlisi de l'objecte d'estudi; però no el poden substituir.

Si mirem el nostre camp, la primera dificultat que té qui escriu és saber de què està davant: d'una paraula composta, o d'una construcció sintàctica normal i corrent. Per a reduir la faena de la persona que escriu, observarem que no deu buscar les construccions regulars (que són infinites), sinó només les irregulars. I, per a arribar a eixe objectiu, pot limitar-se als fets que es veuen més fàcilment (la concordança: *molts maldecaps*, i no *molts mals de cap*; *aiguamoll*, i no *aiguamolla*).

Més que demanar operacions difícils als parlants (que qui escriu busque irregularitats sintàctiques), els lingüistes hem de ser solidaris amb les persones, i una bona manera és mostrar als parlants d'una llengua que bé que dominen el seu idioma. Així, és ben normal que pronunciem d'una manera diferent *Tinc moltes voltes molt de mal de cap* i *Tinc molts maldecaps*. A un parlant, li pot costar de percebre-ho. Però ha de saber que ho diu d'una manera diferent. Quan pronunciem *mal de cap* (dos síl·labes tòniques), la paraula té el valor 'dolor físic en el cap', i només l'usem en singular. És un nom no comptable (com *formatge*), encara que els metges poden diferenciar diversos *mals de cap* segons quina siga la causa (o podem tindre un mal de cap de matí i u quan ens gitem: dos *mals de cap*). La construcció *mal de cap* no és una paraula composta, ja que el valor que té correspon a la suma dels components (en definitiva, 'dolor en el cap'); en canvi, *maldecap* (només amb una síl·laba tònica) és una paraula composta, vist que té el valor d'una paraula simple ('problema, preocupació'):

5. Delimitació entre les construccions sintàctiques i les paraules compostes

- A. Paraula composta: la irregularitat més fàcil de percebre és la concordança.

- i. *aiguamoll* (no *aiguamolla*).
- ii. *dos maldecaps* (dos ‘problemes’; paraula composta).

B. Construcció sintàctica: *dos mals de cap* (dos dolors, en temps diferents; o dos classes de dolor en el cap; no és una paraula composta).

Tornem al dubte inicial (¿cal aplicar, sense excepcions, la separació i l’aglutinació?). Hem de tindre en compte, igual com en la derivació, els parlants poden perdre la consciència que una paraula és composta. ¿Qui havia caigut que la paraula *també* és *tan + bé*? Un exemple de la construcció *tan bé* apareix en l’oració *Tan bé que s’està ací i tu te’n vols anar*. Però no escrivim *Jo *tanbé ho sé* (ini *Jo tan-bé ho sé*, o *tan bé!*). Per sort per als parlants, escrivim *Jo també ho sé*. I és que, contra la precipitació que critica la dita irònica valenciana *En ser negre, botifarra!*, resulta que, quan hem perdut la consciència que una paraula és composta, aglutinem els seus components i els apliquem les regles ortogràfiques de les paraules simples, per molt regular que siga la construcció que en el passat originà la paraula que ha deixat de ser composta per als parlants (*tan alt*, *tan bé*, *tan malament* són construccions regulars). Per tant, *tan + bé = també* (com *tombar*).

La pèrdua de la consciència pot ser total (*també*) o no completa. La paraula *salfumant* pot evocar a algú el *fum*, però no sabem sintàcticament quina construcció hi ha ni com es combinen els valors. No és tan fosca la paraula *aiguardent*; però la inexistència del verb *ardir* i el fet que usem *estar encés* (no *estar ardent*) deu explicar que, en general, siga una paraula simple per als parlants, fet que té implicacions en la grafia: l’escrivim com a paraula simple (*aiguardent*), i no com a composta (**aiguaardent*).

Per cert, la regla que comentem (si perdem la consciència, apliquem l’aglutinació i les regles ortogràfiques de les paraules simples) qüestiona grafies que tenim: ¿quin parlant percep *per a* o *com a* com a paraules compostes? Fa molts segles que les percebem com a simples (i per això *per a* s’ha reduït en una part del valencià a *p’a*, i en català oriental i en balear a *per’*, igual que *com a* es reduïx sovint a *com* en català). De fet, ni els mateixos lingüistes hem sabut explicar per ara de quina manera hem passat dels valor de *per* i de *a* al de *per a*, observació aplicació a *com + a = com a*. La percepció de *per a* com a paraula simple explica que hem grafiat *pera* durant centúries (ja apareix en el segle xiv: «paguen un libre de cera pera laltar de sent Francesch», 1321; i perdurava al principi del xx, «pera amidar les terres», Joan Maragall, 1906; dades tretes del CIVAL).

Resumim. La regla de la separació gràfica (*ull de poll*) té excepcions; però són unes excepcions que, paradoxalment a primera vista, són positives per als parlants (com ara *també*):

6. Una paradoxa: excepcions positives per als parlants.

A. Podem perdre la consciència que una paraula és derivada o és composta

- i. Exemples: *carretera* (ve de *carreters*): *també* és *tan + bé*.

B. Quan la perdem, apliquem l’ortografia de les simples (no **tanbé*, o **tan-bé*, o **tan bé*), fet que simplifica l’ortografia per als parlants.

- i. Igual actuem quan la pèrdua no és total (*aiguardent*; no existix *ardir*, i usem *estar encés*).

C. Explicació de *pera* durant segles («pera amidar les terres», Joan Maragall, 1906).

4.4. Un principi important: facilitar la lectura

La regla de l'aglutinació (*aiguamoll, desfer*) ¿també té excepcions? La resposta torna a ser positiva. En un altre article (§3.2), hem observat que són irregulars els noms composts per dos noms (*vagó restaurant*), ja que el segon no s'unix al primer amb una preposició (construcció regular: *planta + de + el jardí*). Però no aglutinem els components (no escrivim *un *vagorestaurant*). Si heu intentat llegir la grafia anterior, probablement l'heu trobada llarga i pesada (a pesar d'haver vist unes línies més amunt *vagó restaurant*). Preguntem-nos per la causa de la dificultat.

Quan llegim, no mirem totes les lletres d'una paraula. Anem mirant-ne fins que endevinem quina paraula és; en arribar a la sospita, la vista salta fins al pròxim buit gràfic i comença a llegir la paraula següent. Eixa és una de les raons que expliquen per què hi han errors de picatge que s'escapolixen de les relectures de l'autor.

Si apliquem el mecanisme de llegir a **vagorestaurant*, comprovarem que ja hem resolt la incògnita. La vista comença a llegir lletres, però no endevinem quina paraula és, de manera que hem d'arribar fins al final (i potser hem de tornar cap arrere, de tan llarga que és la grafia). En canvi, quan llegim *vagó restaurant* mirem les quatre lletres de *vagó*, interpretem quina paraula és, i quan hem vist *restau-* potser ja en tenim prou per a endevinar la construcció.

La proposta feta comporta que la grafia que tenim (*vagó restaurant*) és, certament, una excepció a les regles generals de la grafia de les paraules compostes; però torna a ser una excepció positiva per als parlants (en concret, per als lectors). A més, en les paraules compostes formades per dos noms probablement no perdem cap síl·laba tònica, i el plural l'apliquem només al primer nom (*dos vagons restaurant, dos conceptes clau*).

Realment, la grafia de les paraules compostes demana la moderació de no ser més papistes que el papa. Constantment, un bon lingüista ha de tindre en compte que la llengua és per a les persones. En el cas de les paraules compostes, quan l'aplicació de les regles generals de la grafia (*ull de poll, aiguamoll, desfer*) té efectes negatius (*un *vagorestaurant*) les hem d'ignorar. En el conjunt de les paraules compostes, és possible que la causa de l'efecte negatiu estiga en factors estructurals. Així, els prefixos compositius són sovint curts (*des-fer, re-fer*); per contra, els components d'un nom compost no solen ser-ho (*vagó restaurant*). En síntesi:

7. No apliquem les regles generals (*ull de poll, aiguamoll, desfer*) quan tenen efectes negatius:
 - A. Escrivim *vagó restaurant* (construcció irregular) perquè costaria d'interpretar *un *vagorestaurant*.
 - i. Lectura: llegim lletres fins a endevinar quina paraula és.
 - ii. Components llargs: l'aglutinació obliga a llegir-les totes.
 - B. Reforç: en les paraules compostes formades per dos noms, conservem les síl·labes tòniques, i el plural el té el primer nom (*dos conceptes clau*).

També és factible que l'efecte negatiu vinga d'un fet puntual. Després de la penúltima modificació ortogràfica de la Secció Filològica, es va fer famós l'exemple de qui ja no és portador de sida: serà un *ex portador*; però no pot ser un *exportador* (que comporta tindre la sida i propagar-la).

Tenint en compte que les llengües són potencialment infinites i que els parlants sempre estem creant paraules noves i perdent-ne de velles, ¿no seria prudent recomanar als parlants reflexius que

actuen per ells mateixos? En concret, quan trobem que una grafia aglutinada pot crear confusió en els lectors ¿no fariem bé d'aplicar la regla de *ull de poll* (o de *vagó restaurant*)? Em posaré a mi mateix com a exemple. Al cap d'un cert temps d'haver redactat un document, el vaig rellegir i m'emboliquí davant de la grafia «antirés» (que vaig llegir igual que *interés*). Observeu: si l'autor s'enganya, ¿què pot passar en molts lectors? La meua reacció immediata va ser canviar aquella grafia confusionària i adoptar una grafia que qualsevol lector llig bé immediatament: *Jo no sóc anti res*.

Convé notar que, en els nostres dies, hi ha més que separació entre el prefix compositiu *ex-* i el nom. En efecte, els parlants poden deixar en el-lipsi el nom, com ara en l'oració següent: *La meua ex és molt racional*. No cal dir que tots heu interpretat *la meua ex dona*.

La paraula potser nova *anti res* ens permet fer una deducció general. Quan una paraula la diem tots (i, per tant, la coneixem tots), l'aglutinació no crea problemes si el primer component té una síl·laba o dos (excepte que hi haja una coincidència amb una paraula simple: *ex portador* / *exportador*). Però, quan creem una paraula composta (i, per tant, és nova), l'aglutinació gràfica pot dificultar la lectura (en compte de facilitar-la). I bé, si percebem el perill diria que no hem de dubtar: *anti res*. Els lingüistes tenim l'obligació de potenciar la seguretat dels parlants en ells mateixos, de manera que deuen solucionar problemes confiant en ells (contra desconfiar en ells i buscar la solució en llistes interminables). A més, el camí dit afavorix la formació i la responsabilitat. Ben mirat, en l'humanisme tot són guanys (al revés que en la dominació):

8. Més factors que desaconsellen aplicar les regles generals:

A. Que la paraula composta tinga la forma d'una paraula no composta.

- i. Un *exportador* de sida la té i la propaga.
- ii. Qui ja no és portador de sida, és un *ex portador* (grafia de *ull de poll*, o de *vagó restaurant*).

B. Paraules compostes noves, poc conegudes o desconegudes dels lectors.

- i. Poden crear confusió: «antirés» es pot llegir com *interés*.
- ii. En canvi, és inequívoca la grafia *Jo no sóc anti res*.

C. A més de ser noms recents, podem elidir el segon component de *ex*:

- i. *La meua ex és molt racional* (*la meua ex dona*).

D. Criteri: si qui escriu pensa que els lectors poden malinterpretar-lo, té dret a recórrer a la separació gràfica.

- i. Eixe camí afavorix la formació i la responsabilitat: tot guanys

Tragam el cor del calçot. Sobretot en les paraules noves i en les poc conegudes entres els parlants, ens convé que la grafia de les paraules compostes siga flexible (en compte de la rigidesa eterna dels dogmes). També és factible que una persona escriga *¡Quins mal de caps que tinc per la grafia de les paraules compostes!* ¿És important, això? Si Fabra va tindre algun error (com comprovarem dos articles més avant, §6.2), poc significatiu hauria de ser que algú escriga *mal de caps* (en compte de *maldecaps*). Certament, el nostre model lingüístic deu potenciar *mals de cap* i *maldecaps*; però ho hauríem de fer amb humanisme, desconfiant de la repressió (que aplica la rigidesa del garrot).

Recapitulem. La grafia de les paraules compostes té una part fàcil i una part més complicada. La part simple és que separem els components quan hi ha regularitat sintàctica (*ull de poll*), i els aglutinem si apareix una irregularitat sintàctica (*aiguamoll*, *desfer*) o morfològica (*maldecaps*).

Hem procurat justificar l'aglutinació gràfica recurrent a propietats fonètiques i morfològiques (una part de les paraules compostes s'acosten cap a les paraules simples, com es veu tan bé en *mals de cap* -construcció sintàctica, 'dolors en el cap' - i *maldecaps* -paraula composta, 'problemes, preocupacions'-).

La part més difícil és mostrar que hi han factors que anul·len les dos regles bàsiques. Així, quan els parlants perden la consciència (del tot o en part) que una paraula és composta aglutinem (*també*, *aiguardent*). D'eixa manera, hi ha unió entre l'ortografia i el saber dels parlants.

Per una altra banda, no hem d'aglutinar quan eixa grafia dificultaria la lectura perquè els components no són curts (paraules compostes de dos noms, *un vagó restaurant*). També hem d'evitar l'aglutinació quan impulsa a interpretar-la malament, siga perquè la paraula és recent (*anti res*, contra *interés*), o siga perquè coincidiria amb una paraula no composta (*{exportar / exportador}*; prefix compositiu: *{ex- + portar = ex portador}*).

5. El guionet. ¿Per què Fabra escrivia antireumàtic (no antirreumàtic) i asimètric (no assimètric)?

Publicat el [25 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

En la primera part de l'article (§5.1), ens preguntarem si el guionet és un destorb o si aporta alguna utilitat en la comunicació (com ara en *después-demà*). Des de la perspectiva que la llengua és per als parlants, no cal dir quina hauria de ser la resposta. En la segona part (§5.2), tractarem els problemes següents: ¿*antireumàtic* o *antirreumàtic*?; ¿*asimètric* o *assimètric*? ¿És coherent que la grafia *eradicar* tinga la mateixa consonant vibrant que *carro*? La forma *omeprazole* (que figura en els diccionaris) ¿quadra amb la nostra estructura sil·làbica? Seguim en el cor de l'objecte d'estudi central del treball.

Una informació que molts lectors trobaran atractiva és la següent: sospitarem que escriure *antireumàtic* o *asimètric* està vinculat a l'italià, al francès i a l'anglès. Per contra, el castellà i el galaico-portuguès escriurien les paraules compostes com si foren simples (és a dir, *antirreumático*). Però, aprofundint, trobarem que la realitat és més complicada.

5.1. Introducció al guionet: convé justificar cada ús

Crec que l'article anterior (§4) ha mostrat als lectors dos realitats, descrites en (1.A) i en (1.B):

1. Resum del camí fet (sense haver recorregut a un signe torbador: el guionet):
 - A. Són simples les regles generals que determinen la grafia de les paraules compostes (*ull de poll / aiguamoll, desfer*).
 - B. Hi han excepcions que, en compte de ser una càrrega, són positives per als parlants (*també / vagó restaurant / el meu ex / anti res*).

La quantitat de grafies que hem justificat no és gens baixa. I ho hem aconseguit sense haver de recórrer al guionet: un signe gràfic que ha marejat els parlants i ha torbat els lingüistes. Això fa pensar que les funcions comunicatives que puga tindre el guionet en les paraules compostes no seran de primera fila (ans al contrari).

¿Què podria aportar el guionet a la grafia de les paraules compostes? Si els parlants són per a la llengua, podem elaborar regles tan complicades com injustificades, les quals faran la vida un poc difícil als parlants (i no els impulsaran a confiar en «l'autoritat»). En canvi, el principi que la llengua és per als parlants comporta que el guionet hauria de tindre alguna utilitat en la comunicació.

Per a acostar-nos a la utilitat que busquem, observarem que el guionet no representa cap característica fonètica (ni fonològica ni tonal). Això implica que el guionet no estarà vinculat a cap funció comunicativa en la llengua parlada (que és la fonamental o bàsica). I, si no ho està per a l'emissor quan parla, ¿per què hauria de tindre utilitat quan escriu? Per tant, haurem de pensar que el guionet només serà útil per als lectors. En concret, hauria de facilitar la lectura (i, com a

conseqüència, hauria d'aplanar el procés de llegir i interpretar una paraula). Per a evitar les especulacions, serem clars: sempre que un autor propose un guionet, hauria d'explicar per quin motiu facilita la lectura.

Mirem si podem aplicar-ho a un exemple. Segons el *Diccionari català-valencià-balear*, la major part de la llengua anomena el dia anterior a *ahir* com a *después-ahir*. En eixa paraula, ¿hi ha alguna particularitat que pugui explicar quina utilitat aportaria el guionet? Diria que n'hi han dos. La forma *después* tenia sentit quan existia la preposició *des* (que és [*desde*] de fa segles) i quan era viu l'intensificador *pus* ('més', que els parlars continentals també fa segles que no diuen). En definitiva, *después-ahir* significa 'no ahir, sinó des de més d'ahir'.

Amb eixa base, ja podem explicar què aporta als lectors el guionet de *después-ahir*. En primer lloc, indica com s'ha de pronunciar la paraula: no solament és *hir* (de *ahir*), sinó també *pús* (de *después*). En segon lloc, el guionet comunica que *después* no és una paraula, de manera que, si algú no la coneix, no cal que la busque en els diccionaris. El valor el té el conjunt de la paraula composta (*después-ahir*). Finalment, la *separació-unió* del guionet facilita la lectura: mostra que el segon component és una paraula normal de la llengua (*ahir*). Per contra, la grafia *despusahir* obliga a anar síl·laba a síl·laba, i possibilita que u no veja el component *ahir* (*des-pu-sa-hir*), resultat que faria pensar en una paraula exòtica. Realment, *después-ahir* comporta tres avantatges. I, si algú escriu *después ahir* o *despusahir*, donem-li poca importància, que el cor de la llengua no està no en l'ortografia, sinó en les paraules i en les construccions.

Després d'haver mostrat que el guionet pot ser útil per als lectors, hem de tornar a la pregunta central: ¿com hem d'actuar en l'ús del guionet si volem argumentar i *estructurar*, en compte de fer una casuística plana sense vinculacions (i, per tant, sense principi ni final)? Contestarem a eixa pregunta estudiant les aportacions de Fabra (en el pròxim article, §6.1). Ara, insistirem que no hauria de proposar ningú usos del guionet sense explicar com aplanar la interpretació dels lectors. Destaquem-ho:

2. Finalitat del guionet en les paraules compostes

A. Si la llengua és per als parlants, el guionet tindrà la finalitat de facilitar la comunicació.

- i. No representa cap característica fonètica.
- ii. Sospita: si no representa cap valor de la llengua parlada, no serà útil per a l'emissor quan escriu.
- iii. El guionet només pot ser eficaç per als lectors: facilitar-los la lectura.
- iv. Efecte: quan un autor propose un guionet, hauria d'explicar per quina raó aplanar el procés de llegir i interpretar una paraula.

B. Aplicació a *después-ahir*.

- i. Comunica que el primer component té una síl·laba tònica.
- ii. Indica que *después* no és cap paraula de la llengua (*después-ahir* significava, en el passat, 'no ahir, sinó des de més d'ahir'). El valor el té el conjunt de la paraula composta.
- iii. Mostra que el segon component és una paraula de la llengua (*ahir*).

5.2. Les grafies *antireumàtic* i *asimètric*: plantejament de la qüestió

Per a acabar de tindre una visió general sobre la grafia de les paraules compostes, ens queda un tema: la causa d'escriure *reumàtic* i *antireumàtic*, *simètric* i *asimètric*. La causa immediata que proposarem és molt simple: *asimètric* és com *contrasentit*; ajuntem els components sense variar la grafia. Ara, avançarem observant i reflexionant.

No he vist que Fabra tracte el tema de *antireumàtic* i *asimètric* en les *Converses filològiques*. Les entrades *mot* i *nom* tenen moltes remissions, però cap a les paraules compostes. L'entrada *prefixos* en té dos, però no hi ha cap remissió a la composició. En les gramàtiques, he trobat la grafia *asimetria*, però no he vist la justificació.

La causa d'eixa grafia podria estar en una part de les llengües del sud d'Europa, que tenen la forma corresponent: en italià, *asimmetria*; en francès, *asymétrie*; en anglés, *asymmetry*. La regla implícita és que, en les paraules compostes per prefixació, ajuntem els components sense alterar la grafia. Convindria mirar si eixa hipotètica norma ve del llatí medieval, d'a on hauria passat a les llengües romàniques i a l'anglés.

Cal dir que el castellà i el galaico-portugués apliquen a les paraules compostes per prefixació o bé l'ortografia general, o bé el guionet. El castellà té *rítmico* i *arrítmico*, *religioso* i *antirreligioso*, *revolución* i *contrarrevolución*, etc. El portugués té *simetria* i *assimetria*, *rítmico* i *arrítmico*; però *revolução* i *contra-revolução*.

En el marc descrit, Fabra no hauria seguit el castellà i el galaico-portugués, sinó les llengües del nord. Però, si és així, convenia explicitar-ho, i era necessari argumentar què guanya la llengua, actuacions que no he trobat. En síntesi:

3. Causa de la grafia de *simetria* / *asimetria*

A. Regla implícita: en la prefixació, ajuntem els components sense alterar la grafia (*asimmetria*, italià; *asymétrie*, francès; *asymmetry*, anglés).

- i. ¿Ve del llatí medieval?
- ii. Castellà i galaico-portugués: l'ortografia general o el guionet.
- iii. Castellà: *arrítmico*, *antirreligioso* *contrarevolución*, etc.
- iv. Portugués: *assimetria*, *arrítmico*; però *contra-revolução*.

B. Fabra: hauria seguit les llengües del nord.

- i. Convenia explicitar-ho i justificar-ho.

A més de justificar el camí que seguim, també calia mirar dos factors: en primer lloc, el grau de coherència internacional; en segon lloc, mirar si el procés estava delimitat (és a dir, a on comença i a on acaba la regla formulada en 3.A). Una paraula paral·lela a *asimètric* és, en italià, *aritmico*; si passem al francès, seguirem en la regla dita: *arythmique*; però, en anglés, trobarem *arrhythmic*. Eixa divergència és més sorprenent si tenim en compte que l'anglés no té la consonant vibrant múltiple (la de *ferro*). Davant d'eixe panorama, ¿hem de pensar que no hi ha una actuació internacional homogènia? L'exemple posat no és únic. Com ara, no són escassos els cultismes llatins que són paraules compostes actualment i *totes les llengües* alteren la grafia dels components. Com ara, *in + real* no és **inreal*, sinó *irreal*.

Quant a la delimitació, cal dir que trobem excessos, de manera que la regla que comentem (3.A) és com si no tinguera final. El diccionari de Fabra conté la grafia *eradicació*, que manté l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (*eradicar*), igual que les llengües del nord: *eradicate* en anglés, *éradiquer* en francès (l'italià s'ha separat del llatí, *sradicare*). En canvi, l'*Ortografia* de la Secció Filològica (2017: 41) ha modificat una tal supeditació a la grafia llatina, i escriu *erradicar*. Estudiant les aportacions de Fabra (§6.1), comprendrem per què la grafia *eradicar* implica subordinació al llatí. En resum:

4. Grau de coherència internacional i delimitació del procés: deficients.

A. L'anglès té *arrhythmic*.

- i. No són pocs els cultismes llatins amb grafia de paraules simples (*in + real = irreal*).

B. Regla sense límits per als parlants:

- i. Grafies que els parlants tendixen a llegir malament (*eradicar*; *eradicate* en anglés, *éradiquer* en francès).

El panorama descrit, més que atraure, fa estirar les orelles, de manera que convé reflexionar si és preferible suprimir la regla d'ajuntar els components sense canviar la grafia (és a dir, si és millor aplicar la grafia general de la llengua: {*assaonar = assimetria*}, {*arraconar = arrítmic*}). En el cas que seguim el camí implícit de l'italià, el francès i l'anglès, crec que hauríem de satisfer les tres condicions següents:

5. ¿Convé eliminar la regla d'ajuntar els components sense canviar la grafia?

A. Si la seguim practicant, caldria:

- i. Explicitar-ho.
- ii. Comunicar que hi han excepcions (com ara *irreal*).
- iii. Reduir la regla a les paraules que entre nosaltres són compostes (si *e-* no és cap prefix compositiu per als parlants quan va amb *radicar*, hauríem d'adaptar el llatínisme *eradicare* com a *erradicar*).

B. En definitiva, hauríem d'arribar a unes regles elaborades pensant en els parlants, que són els qui les han d'assimilar i aplicar.

En el lèxic especialitzat, si els metges o un altre sector volen que la terminologia de la seua especialitat s'escriga igual que en altres llengües, poden fer-ho. Però amb la condició que, si algun terme es generalitza en l'idioma, li hauríem d'aplicar les regles ortogràfiques que responen a la llengua. Exemplifiquem-ho.

Trobe que és negatiu que els nostres diccionaris continguen la forma *omeprazole* per a indicar una medecina del ventre que es prenen moltes persones. Certament, el francès i l'anglès tenen la forma *omeprazole*; però eixes llengües poden escriure una *e* al final de la paraula i no pronunciar-la (cosa gens positiva per als seus parlants). En canvi, si nosaltres escrivim *omeprazole* és així com ho hauríem de pronunciar: amb una terminació adequada per a les llengües de síl·laba vocàlica (*punte*, *Aquí hue-le bien* en castellà; *ponte*, *male* en italià), però impròpia d'una llengua de síl·laba consonàntica (*pont*, *perol*, *mal*). Paradoxalment, el castellà té la forma *omeprazol*. Una altra paradoxa: si jo demanara *omeprazole* en la farmàcia a on vaig habitualment, el farmacèutic em miraria estranyat (i potser em preguntaria si estava bé). Destaquem-ho:

6. Lèxic especialitzat

A. Si els especialistes volen la terminologia internacional, que la usen.

B. Però, si un terme es generalitza, ha de respondre a la llengua.

i. Exemple: *omeprazole* no és anòmal en francès i en anglès perquè tenen *es* finals que no pronuncien.

ii. Eixa terminació quadra en castellà (*punte, huele*) i en italià (*ponte, male*).

Paradoxalment, el castellà té *omeprazol*.

Resumim. En este article, hem tractat dos temes diferents. En la primera part, hem mostrat que el guionet pot ser útil en la grafia de les paraules compostes (en general, facilitant la lectura i la interpretació d'una paraula). Però, en cada ús, hauríem d'explicar quin avantatge específic aporta a la comunicació.

En la segona part de l'escrit, hem comentat que les llengües del sud d'Europa (excepte el castellà i el galaico-portugués) tendixen a unir els components de les paraules compostes per prefixació mantenint la seua grafia (*antireumàtic, asimètric*). Però no solen explicitar la norma. A més, hi han actuacions heterogènies (*irreal*; ara *arítmic*, ara *arrítmic*). I, sobretot, també apliquen la regla a paraules que eren compostes en llatí o en grec, però que no ho són actualment (*eradicar*, en compte de *erradicar*). Això comporta fer normes, no «per a tothom», sinó per als qui saben llatí i grec. Finalment, circulen grafies que vulneren l'estructura sil·làbica de la llengua (*omeprazole*).

Convé notar que, en relació al castellà i al galaico-portugués, fins ara no he vist quins criteris permeten delimitar l'aglutinació i la grafia de les simples (*arrítmico*) i la unió amb el guionet (com ara *contra-revolução*). Això comporta una limitació significativa. Per una altra banda, el guionet fa conservar la grafia dels components (igual que la separació, *No sóc anti res*).

6. Un marc atractiu per a les paraules compostes: Fabra (1956)

Publicat el [30 de maig de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Fins ara, hem parlat per ací i per allà de Pompeu Fabra. I, ara, li dedicarem tot l'article. Fabra és com molts altres lingüistes: un autor que ha fet aportacions i que incorregué en errors. Els únics que no fallen són els qui no diuen res. Les aportacions les hem de conservar; i els errors els hauríem d'evitar. Eixe camí tan simple facilita la construcció de bones civilitzacions: conèixer els predecessors, conservar les actuacions bones, i fugir de les roïns.

Ja en vida, una part dels escriptors noucentistes tendiren a mitificar a Fabra, i això fa que de tant en tant apareguen qualificacions poc mesurades, hiperbòliques (i sense aportar proves que demostren la qualificació). Els moviments socials que busquen la recuperació d'un poble que viu mig marginat en la seua pròpia societat, tenen el perill de mitificar i mitificar per a impulsar a adherir-se a la personalitat pròpia. Sens dubte, tindre mites és positiu. Però hem de procurar aportar fonaments objectius per a cada mite. Els mites que tenen els peus de fang a la llarga cauen i ens fan mal: desil·lusió, decepció.

En la grafia de les paraules compostes, el nostre autor actuà amb un grapat de característiques positives, com espere que demostrarà la primera part de l'article (§6.1). També hi han limitacions (§6.2). No cal dir que el factor decisiu és el constructiu: les aportacions (§6.3).

6.1. Set aportacions a la derivació i la composició

Els tres articles anteriors (§3-§5) han descrit les propietats fonamentals de les paraules derivades i de les compostes, i les raons que fonamenten les grafies diferents *assaonar* i *asimetria*. Una part d'eixa informació apareix en la darrera gramàtica de Fabra (publicada al cap de quinze anys d'haver-la escrita, en 1956). No he partit directament del nostre autor per dos raons: en primer lloc, perquè una part de la concepció només apareix implícitament; en segon lloc (i sobretot), la teoria global és poc ferma, com comprovarem en la segona part de l'article (§6.2). Això no obstant, descriuré set aportacions de Fabra.

El gramàtic de Barcelona va fer una divisió clara de la formació de paraules: derivació (només hi ha una paraula) i composició (més d'una, Fabra 1956: §152). En canvi, uns altres autors compliquen negativament eixe panorama. La formació de paraules tindria «habilitació, derivació, derivació impròpia, composició i parasíntesi» (Badia 1962). Com que la gramàtica de Fabra no deu haver influït en els manuals escolars, segueixen proposant als alumnes conceptes que presenten fets simples d'una manera complicada (*embrutar* no seria un verb derivat de l'adjectiu *brut*, sinó una «parasíntesi» de la derivació i de la composició perquè tindria alhora prefixació i sufixació, Badia 1962: §359):

1. Primera aportació

A. Divisió clara de la formació de paraules: derivació (una paraula) i composició (més d'una).

B. Badia (1962): «habilitació, derivació, derivació impròpia, composició i parasíntesi».

1. La «parasíntesi» (els verbs derivats, *embrutar*) segueix circulant pels llibres escolars.

La segona aportació de Fabra és buscar la grafia de les paraules compostes amb regles generals. Quan són construccions sintàctiques regulars («regles sintàctiques ordinàries» en la citació), separem els components:

2. Segona aportació: separació quan són una construcció regular

A. «Els composts nats d'un conjunt de mots format segon<s> les regles sintàctiques ordinàries s'escriuen en general sense que cap senyal extern indiqui que el conjunt, sintetitzat, és esdevingut un mot compost;

1. així, *argent viu*, *blat de moro*, conjunts sintetitzats, s'escriuen com els conjunts no sintetitzats *argent fos*, *blat de Romania*.» (Fabra 1956: §162)

La tercera aportació és indicar que l'aglutinació gràfica va unida a la irregularitat, en la qual Fabra no considera la sintaxi, només la morfologia:

3. Tercera aportació: aglutinació si hi ha una irregularitat morfològica

A. «S'escriuen com si fossin mots simples, ço és, amb llurs components soldats l'un amb l'altre [...] els composts en els quals, essent llur primer element constitutiu un nom o un adjectiu, aquest conserva en llur plural la seva forma del singular (Ex.: *aiguardent*, *aiguardents*; [...] *agredolç*, pl. *agredolços*) i els composts com *vaivé*, que, en llur plural, fan *vaivens*, com si llur darrer component (*ve*) fos un nom (cp. *bé*, pl. *béns*).» (Fabra 1956: §161)

La quarta aportació és enfocar l'ús del guionet d'una manera racional i sistemàtica. Com que hi han dos possibilitats gràfiques en la composició (separació / aglutinació, *ull de poll* / *aiguamoll*), el guionet tindrà dos funcions: aglutinar en casos en què caldria separar (exemples de Fabra: *cap-gros*, *pit-negre*, 4.A), i separar quan caldria aglutinar (*busca-raons*, *para-xocs*, 4.B). En la segona part de l'article, comentarem les grafies «*cap-gròs*, *un poca-vergonya*, *mal-de-cap*»:

4. Quarta aportació: ús del guionet estructural (lligat a les regles bàsiques): unir quan caldria separar, i separar quan caldria aglutinar

A. «Hi ha casos, però, en què és convenient indicar-ho [que són mots composts], i la manera de fer-ho és d'unir els components per mitjà d'un guionet. D'aquí l'ús d'aquest signe en els composts del tipus *pit-negre* (V. § 158 b) i, en general, en aquells composts formats per un conjunt de mots que es troba en la llengua, adés com un mot compost, adés com un conjunt no sintetitzat. *En el rec, hi han trobat dues granotes i un cap-gros* (al costat de *És un animal que té el cos petit i el cap gros*) [més exemples: *un poca-vergonya* / *poca vergonya*}, {*un vetes-i-fils* / *vetes i fils*}, {*mal-de-cap* / *mal de cap*}].» (Fabra 1956: §162)

B. «Al costat del guionet que serveix per a unir els components dels conjunts sintetitzats de què és qüestió en els §§ 159 a 162, hi ha un altre guionet, que és el que s'usa a vegades amb el sol objecte de facilitar la lectura d'algun dels composts que s'ha

convingut d'escriure amb els elements soldats l'un a l'altre. [la referència conté exemples, com ara *busca-raons, para-xocs*}.» (Fabra 1956: §163)

L'aportació cinquena de Fabra és explicitar que la seua proposta sobre l'ús del guionet és parcial, de manera que convé que els escriptors usen el guionet quan creuen que evitarà una mala lectura:

5. Aportació cinquena: un escriptor deu usar el guionet si troba que evitarà una lectura errònia

A. «De regles per al recte ús d'aquest guionet (signe indicador que un conjunt de mots és un mot compost, ço és, un conjunt sintetitzat) no n'hi ha cap enfora de les donades en els §§ 154, 158 *b* i 159, les quals estan lluny d'agafar tots els casos en què pot ésser convenient d'usar-lo [...]. Llavors, en la impossibilitat de preveure'ls tots i pretendre dreçar la llista completa dels mots a escriure amb guionet (llista que, d'altra banda, caldria sotmetre constantment a revisió), sembla raonable que s'atorgui en certs casos a l'escriptor la facultat d'opció entre dues grafies com *baix relleu* i *baix-relleu*, *blat d'Índia* i *blat-d'Índia*, *cop de cap* i *cop-de-cap* (*Aquell noi és capaç de fer un cop-de-cap*, però *Es va donar un cop de cap a la paret*), ús discrecional del guionet que li permetria d'emprar-lo (com una mena de signe de puntuació, comparable a certes comes) sempre que ho cregués convenient per a evitar una falsa interpretació d'un conjunt escrit habitualment sense guionet.» (Fabra 1956: §162)

En la citació anterior, trobem l'aportació sisena: dir quina funció té el guionet en les paraules compostes («evitar una falsa interpretació»). Seria poc adequat pensar que eixa finalitat és una obvietat. En la ciència, no hi han obvietats: només definicions i propietats (i actuacions coherents i actuacions incoherents). Per tant, si introduïm el guionet en les paraules compostes tenim l'obligació de dir quina finalitat té. I, en acabant, haurem de ser conseqüents (és a dir, cada ús del guionet haurà de respondre a la utilitat assignada). Per cert, ¿quantes normes sobre el guionet circulen per les nostres gramàtiques sense que vagen acompanyades de la finalitat que té? Tractarem eixe aspecte en l'anàlisi de l'ortografia de la Secció Filològica (§11.1):

6. Aportació sisena: el guionet té la finalitat «d'evitar una falsa interpretació». (Fabra 1956: §162)

A. Efecte: dir quina utilitat concreta té cada ús del guionet

La darrera aportació de Fabra és molt important: delimitar la composició nostra i la llatina. Després d'explicar que un sufix llatí (*in-*: *infidel*, *indigne*, *inútil*) pot ser comprés pels parlants i, en conseqüència, poden aplicar-lo a paraules pròpies (*incopsable*), el nostre autor dedueix que «haurà esdevingut, així, un prefix català». Per contra, «no poden considerar-se com a composts catalans, tot i contenir un prefix esdevingut català, mots com *incògnit*, *inaudit*, *innocent*, en els quals el segon component (*cògnit*, *audit*, *nocent*) no és un mot català» (Fabra 1956: §155).

En definitiva, només són paraules compostes nostres aquelles en què els parlants coneixen els components (*in-digne*). Si hi ha un component desconegut per als parlants, la paraula serà composta en la llengua d'origen, però no en la nostra (*in-audit*). Tractant les paraules derivades (*{fill / fillada}* però *filial*), el gramàtic desplega una perspectiva paral·lela (*Conversa filològica* 244, de 1921 [E.B. 8]). Deixeu-me opinar que l'actitud de Fabra en relació a la composició llatina és la

contrària del provincianisme (que es pot practicar davant de qualsevol centralisme: no solament el de Madrid). Destaquem-ho:

7. Aportació setena: delimitar la composició catalana

A. Els parlants han de conèixer els dos components. Per tant, *infidel* és un compost; però no ho és *incògnit*, *inaudit* (Fabra 1956: §155).

És possible que alguna de les aportacions descrites no siga del nostre autor, ja que no deia en quina bibliografia es fonamentava. Això podria afectar la primera aportació (divisió de la formació de paraules: derivació i composició). En les altres sis, no ho veig tan fàcil (el grau en què les gramàtiques expliciten i argumenten és escàs).

6.2. Limitacions de les aportacions de Fabra

Els fragments de Fabra que he reproduït mostren que tenia una visió global de les regles ortogràfiques de les paraules compostes: quan cal separar i quan cal aglutinar; i la funció del guionet en cada una de les dos possibilitats. A més, davant del llatí té en compte els interessos de la llengua (que posa dins dels parlants). Al costat d'eixos encerts, hi han limitacions en la teoria i, com a conseqüència, en la normativa. (Si algun lector es cansa de llegir l'anàlisi, que passe a les conclusions, que fan una valoració positiva de Fabra, §6.3.)

La limitació teòrica més important és l'orde, factor unit a la definició dels conceptes. Sabem que la primera operació que cal fer en les paraules compostes és explicar què les separa de les construccions sintàctiques. Fabra sabia quina era la propietat delimitadora. De les cinc citacions que he reproduït, en quatre apareix que les paraules compostes serien un «conjunt sintetitzat», i el nostre autor posa exemples clars: la construcció *argent fos* (§6.1, 2) no és una paraula composta perquè comporta plata o argent, la qual està líquida (*fosa*); en canvi, *argent viu* és una paraula composta perquè no hi ha ni argent ni res viu; indica el mercuri, un metall de color de plata que té la particularitat que, en tocar-lo, canvia ràpidament de forma, de manera que pareix que estiga viu. Les dades reproduïdes mostren que Fabra sabia què era una paraula composta. Això no obstant, no he vist que el seu capítol de la composició explique als lectors què vol dir que un «conjunt» està «sintetitzat».

Fer eixa operació no solament permet que els lectors entenguen l'exposició. També facilita que l'autor practique un orde adequat. Com hem dit en un altre article (§3.2), les paraules compostes més simples que hi han són aquelles que no contenen irregularitats sintàctiques ni morfològiques (el grup de *ull de poll*). Certament, eixes paraules aporten molt poc a la llengua, no debades són construccions que tenen el valor d'una paraula simple (*argent viu*, 'mercuri'). Però és el primer grup que hem d'estudiar perquè és el més simple, i la ciència va dels fets més simples als més complicats.

Després, vénen aquelles paraules compostes en què hi han anomalies sintàctiques (*aiguamoll*) i morfològiques (*aiguamolls*, no **aigüesmoll*), o irregularitats només morfològiques (*maldecap* / *maldecaps*). Excepte el grup de *bufanúvols*, les paraules compostes que s'assenten en una irregularitat sintàctica també són poc importants per a la llengua. Les paraules compostes que

aporten més a la comunicació són les que hem de tractar al final: les que contenen un prefix compositiu (*fer / desfer / refer*), concepte que cal diferenciar del prefix derivatiu (*pla / aplanar*). Els prefixos derivatius (*a-planar*) no tenen contingut semàntic, com els sufixos derivatius bàsics (*negre / negr-or*). Per contra, els prefixos compositius són paraules (*des-*: ‘anar arrere en un procés’; *re-*: ‘tornar a fer un procés’); però els prefixos compositius són paraules que incorren en la irregularitat de no poder ser un constituent de l’oració (recordem que totes les paraules compostes s’assenten en irregularitats).

Fabra va seguir l’orde invers al que acabem de descriure: comença per les paraules compostes per prefixació (§153-§156), i tracta «els altres composts» al final (§157-§164); en eixe conjunt, comença per les paraules compostes que tenen irregularitats sintàctiques (*aiguamoll*, §157-§159), i posa el grup de *ull de poll* al final (§160). L’orde anòmal que segueix el nostre autor justifica que, per aconseguir una exposició metòdica, he hagut d’alterar l’orde en què apareixen les citacions en la seua gramàtica. Per una altra banda, el gramàtic no caracteritza el concepte *prefix compositiu*, i eixa absència permeté que posara els verbs derivats (*aplanar*, *enrabi*) en les paraules compostes (Fabra 1956: §153). En síntesi:

8. Limitacions teòriques i orde inadequat en Fabra (1956)

A. Separació entre les paraules compostes i la sintaxi.

- i. La coneixia («conjunt sintetitzat», i exemples clars: *argent viu* contra *argent fos*, §6.1, 2); però no explica l’expressió.

B. No va de la simplicitat a la complicació (*ull de poll* + *aiguamoll* + *desfer*, 3.2), sinó al revés (*desfer* + *aiguamoll* + *ull de poll*).

C. No caracteritza el concepte *prefix compositiu*, i posa els verbs derivats (*aplanar*, *enrabi*) en les paraules compostes.

L’actuació teòrica de Fabra feia difícil ser coherent en la grafia de les paraules compostes quan tractem casos secundaris: hem arribat a l’ús del guionet). En les citacions, hem trobat que convindria indicar que *pit negre* o *cap gros* són paraules compostes. Això no obstant, diria que eixes construccions només són ambigües aïllades en una pissarra, és a dir, fora de la comunicació. Ni parlant ni escrivint, hi ha perill de confusió entre *tindre (algú) el pit negre* i *un (ocell) pit negre*, com corroboren els exemples de Fabra (¿qui pot mal interpretar *Té el cos petit i el cap gros*, i *Han trobat dues granotes i un cap gros*?). Per una altra banda, si el plural de *pit negre* i *cap gros* és *dos pitnegres* i *dos capgrossos*, la grafia adequada segons les regles de Fabra és l’aglutinació, que és la que figura en el DIEC i en el DNV. Igual passa en *maldecap*.

En el cas complementari (separar els components amb el guionet quan la regla general mana aglutinar), tenim la mateixa realitat. Fabra (1956: §154) proposa les grafies *contrarevolució*, *contrasentit*, *contrasenya*, *sobresou*, *sobresaturació*, *suprasensible*, *sotasignat*, *antireligiós*, *antiràbic*; i també *subratllar* (que diem i llegim com a *sub-ratllar*, no com a *su-bratllar*). I bé, si no tenim problemes per a llegir les grafies anteriors ¿per què n’hauríem de tindre en *És un buscaraons*? Hi ha la mateixa situació que en *contrarevolució* o en *suprasensible*. Els lectors han de deduir els dos components per a poder interpretar la paraula composta. En el cas que qui escriu pense que l’aglutinació gràfica podria dificultar la lectura, és factible recórrer a la grafia de *ull de poll* (*És un busca raons / Allò era la contra revolució*). En esquema:

9. Tractament del guionet: ajuntar quan caldria separar (a) i separar quan calia ajuntar (b)

A. Fabra apel·la a la conveniència d'indicar que *pit negre* o *cap gros* són paraules compostes (*pit-negre*, *cap-gros*), però no exposa la raó.

- i. Els seus exemples mostren que, en la comunicació, les grafies *pit negre*, etc., no són ambigües.
- ii. A més, el plural (*dos pitnegres*, *capgrossos*, *maldecaps*) comporta l'aglutinació gràfica.

B. En el cas contrari (separar quan caldria aglutinar), passa igual (proposa *contrarevolució* però *busca-raons*).

- i. En els dos casos, cal deduir els components per a poder interpretar la paraula composta.
- ii. Si *buscaraons* tinguera algun problema, seria factible recórrer a la grafia de *ull de poll* (*És un busca raons / Allò era la contra revolució*).

Per una altra banda, en la gramàtica de Fabra que comentem trobem grafies heterogènies, potser com a conseqüència d'una absència (no dir que, quan aglutinem en les paraules compostes, no fem variacions en la grafia dels components). La conseqüència és que predominantment no modifica la grafia dels components (com en els deu exemples reproduïts, *contrarevolució*, etc.); però, a voltes, sí que la modifica: *ressec* 'molt sec' (agrupat amb *rebò*, *redolent*, *replè* i *reconsagrat*), *sotascriure* (per *sotaescriure*; va al costat de *sotassignat*), *forassenyat*.

La regla d'ajuntar els components sense fer alteracions gràfiques comporta que *reimprimir* o *contraindicació* no són excepcions en l'ús de la dièresi. Eixa propietat també justifica que els noms *reüll* i *reix* porten dièresi, ja que són paraules simples (*reüll* no significa 'un ull doble, o un segon ull', sinó «ullada de través»; i *reeixir* no és 'tornar a eixir', sinó 'triomfar'). En canvi, Fabra (1956: §7 i apèndix 2) posa *reimprimir*, *contraindicació* i altres paraules compostes com a excepcions de l'ús de la dièresi.

Si mirem el diccionari, també trobarem actuacions poc congruents. Enfront de *asimetria*, tenim *arrítmic*; o davant de la grafia adequada *ressaltar* (eixe verb no significa 'tornar a saltar', sinó 'destacar'), apareix *ressemlar*, verb definit com a «semblar de nou» (els diccionaris de la Secció Filològica i de l'Acadèmia mantenen la grafia *ressemlar*). Un altre exemple: el diccionari de Fabra grafia *rescriure* (definit com a «escriure de nou»); en els nostres dies, els diccionaris normatius han rectificat (*reescriure*):

10. Grafies heterogènies de Fabra

A. No diu que, quan aglutinem en les paraules compostes, no variem la grafia dels components.

- i. Predominantment, *contrarevolució*, *antireumàtic*, etc.; però *ressec* 'molt sec', *sotascriure*, *forassenyat*.

B. En la dièresi, no són excepcions *reimprimir* o *contraindicació*.

- i. Els noms *reüll* i *reix* són paraules simples (*reüll* no significa 'un ull doble, o un segon ull', sinó «ullada de través»; i *reeixir* és 'triomfar').

C. En el diccionari, *asimetria* però *arrítmic*; *ressaltar* (paraula simple) però *ressemlar* «semblar de nou» (DIEC, DNV: ho mantenen).

- i. *rescriure* («escriure de nou»), rectificat en DIEC, DNV.

6.3. Valoració de Fabra (1956)

Tragam conclusions. El resultat a què hem arribat en l'anàlisi de Fabra (1956) és positiu o és negatiu? És clarament positiu. En l'estudi, hem trobat limitacions i aportacions. Les limitacions són previsibles, no debades en la ciència no existix la perfecció (una proposta és bona mentres un estudi posterior no demostre el contrari). El factor decisiu és el segon: les aportacions. Si un autor repetix els encerts dels predecessors, serà un transmissor. Si perd aportacions (en un concepte), serà un mal autor (en el tractament d'eixe concepte). I, si fa aportacions, serà un bon autor. I bé, en la primera part de l'article hem trobat set aportacions clares de Fabra, les quals afecten la teoria i la normativa. Per tant, el nostre autor és positiu en la grafia de les paraules compostes.

Recordem que les aportacions mostren una divisió simple de la formació de paraules (en derivació i composició) i una visió global de les regles ortogràfiques de les paraules compostes: quan cal separar (construcció sintàctica regular, *blat de moro*) i quan cal aglutinar (irregularitat morfològica, *agredolços*); i la funció del guionet en cada una de les dos possibilitats («evitar una interpretació falsa»). A més, davant del llatí té en compte els interessos de la llengua (que posa dins dels parlants; *inaudit* era composta en llatí, però no per a nosaltres). Finalment, els parlants han de tindre capacitat de decisió per a solucionar problemes:

11. Valoració de Fabra (1956): positiva

A. Limitacions: són previsibles (en la ciència, no existix la perfecció).

- i. Factor decisiu: les aportacions.

B. En la teoria.

- i. Divisió de la formació de paraules (derivació i composició).
- ii. Separa la seua llengua i el llatí (*inaudit* és composta en llatí).

C. En la normativa.

- i. Visió global de les regles: *blat de moro* (construcció sintàctica regular) i *agredolços* (irregularitat morfològica).
- ii. Funció del guionet: «evitar una interpretació falsa» en cada una de les dos possibilitats.
- iii. Parlants: capacitat de decisió per a solucionar problemes.

Ara, amics lectors, haurem de mirar com han actuat els autors posteriors en la grafia de les paraules compostes. Arribem a la segona part d'esta sèrie d'articles.

7. Separació de Fabra (en 1972) i retorn (en 1992) sense mostrar les raons de Fabra

Publicat el [5 de juny de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

¿Sabíeu que la *Gran Enciclopèdia Catalana* s'apartà en els anys setanta de la grafia que havia usat Fabra en moltes paraules compostes? ¿Per quin motiu una publicació tan important actuà d'eixa manera? ¿Coneixia la concepció del gramàtic (exposada en l'article anterior, §6)? En 1992, la Secció Filològica tornà a Fabra; però no digué en quin error havia incorregut la *Gran Enciclopèdia Catalana* (que era mirar el francès i l'anglès sense tindre en compte els interessos propis, §7.1). Eixa explicació demanava exposar quina era la concepció del lingüiste barceloní sobre la grafia de les paraules compostes. Però la Secció Filològica no ho féu. A més, desplega afirmacions que pràcticament no diuen res a causa de les vaguetats que contenen (§7.2), en contrast amb les raons clares de Fabra (per què *innecessari* és una paraula composta, i *inaudit* no ho és en català, §6.1, 7). Ens trobem davant d'un procés que arriba a l'actualitat: separar-se de la concepció que tenia Fabra de la grafia de les paraules compostes sense millorar-la, ans al contrari.

7.1. Mirar altres llengües sense considerar la pròpia

En l'article anterior (§6), els lectors han comprovat que Fabra tenia una visió global de la formació de paraules, i en particular de la grafia de les paraules compostes. A més, actuava considerant els interessos de la seua llengua davant del llatí. Ara, mostrarem que la *Gran Enciclopèdia Catalana* (1968-1980, GEC) i el seu diccionari (1982, GDL) pareix que passen, de la visió global del nostre autor, a una concepció reduïda, la qual limitaria les necessitats generals dels parlants (de quina manera hem d'escriure les paraules derivades i les paraules compostes) a un tema que anomenen d'una forma que els lectors no comprenen: «mots amb S líquida inicial».

Lluís Marquet plantejà la qüestió en un article de 1972. El títol dóna a entendre que Fabra no hauria respost a les necessitats de la llengua (a «la catalanització dels mots amb S líquida inicial»). El suport a eixa afirmació seria el fet que el gramàtic de Barcelona hauria sigut incoherent grafiant *troposfera* però *semiesfera*. Això no obstant, sabem que, en el tema de les paraules compostes, Fabra es mirava la llengua des dels usuaris. Això comportava la grafia *semiesfera*, ja que els parlants dominem el valor de *semi* (*semigelat*) i de *esfera*; en canvi, no coneixem el valor de *tropo*, de manera que calia escriure *troposfera*. Les seues aportacions teòriques (descrites en l'article anterior, §6.1) van acompanyades d'exemples que mostren que, en les paraules compostes amb un prefix, unim els components sense alterar la grafia (encara que té alguna vacil·lació, *ressemmbrar*, *arrítmic*, etc., §6.2, 10). Més exemples: *sobreexcitar*, *supraaxil·lar*, *infraestructura*, *infraaxil·lar*, *antiestètic*.

El fet de no reproduir la proposta de Fabra (1956) i creure que hauria sigut incoherent comportà, en la pràctica, seguir l'actuació del francès i de l'anglès (canvi de *infraestructura* a *infrastructure*, etc.). Per a avaluar eixe camí, notarem que, en el tema que comentem, les llengües dites tenen una estructura sil·làbica diferent de la nostra (un exemple: *esportiu* és *sportif* en francès, i *sporty* en

anglès). El resultat va ser modificar la grafia de centenars de cultismes, una part dels quals tenien transcendència social (com ara no usar *poliesportiu*, sinó *polisportiu*). Recordem que, en els primers anys de la democràcia, molts ajuntaments construïren poliesportius, i el nom que posaren a la porta és *polisportiu* en general.

Ací tenim un resum de l'anàlisi:

1. Anomalies de la proposta de la *Gran Enciclopèdia Catalana*
 - A. De la proposta global de Fabra (grafia de les paraules compostes), a una visió reduïda («mots amb S líquida inicial»).
 - i. A més, no apareix la concepció de Fabra.
 - B. Primer efecte: li atribueixen defectes que no té.
 - i. No hauria respost a «la catalanització dels mots amb S líquida inicial».
 - ii. Seria incoherent *troposfera* però *semiesfera*.
 - C. Segon efecte: seguir l'actuació del francès i de l'anglès.
 - i. Tenen una estructura sil·làbica diferent (*esportiu* / {*sportife*, *sporty*}).
 - D. Resultat: modificar la grafia de molts cultismes.
 - i. Un exemple: no *poliesportiu*, sinó *polisportiu*.

7.2. La proposta de Fabra és substituïda per propietats vagues

La primera part de l'article és fàcil de llegir. Per contra, la segona serà molt llarga i un poc difícil. La causa és que haurem d'analitzar un document de la Secció Filològica (2) que conté un grau elevat d'anomalies (3-5). Als lectors que no els abellicxa llegir l'anàlisi (o que es cansen), poden tindre en compte que el camí que recorrerem respon al títol de l'article: la institució torna a Fabra, però sense exposar la concepció que tenia el predecessor i sense dir per quins motius la modificació de la *Gran Enciclopèdia Catalana* no ens afavoria, ans al contrari.

Al cap de vint anys d'haver-se produït les modificacions de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, la Secció Filològica aprovà en 1992 un document que anul·lava eixes variacions. Per a poder analitzar-lo bé, primer el reproduiré:

2. «Sobre la grafia dels compostos i derivats de mots que presenten etimològicament una essa inicial seguida de consonant» (IEC 1992: 87-88)
 - A. «Criteris Generals
 - i. »L'ortografia es basa en uns criteris que convé fer explícits i publicar, perquè no solament han de servir en la confecció dels diccionaris, sinó també en els neologismes que es creen incessantment.
 - B. »S'escriuen sense *e* protètica:
 - i. »El segon element de compostos i derivats que com a tals han penetrat en el català i hi han estat incorporats procedents del grec, del llatí o, menys freqüentment, d'altres llengües. [...] *Circumspecte*, *constel·lació*, *inscriure*, *substrat*, [...].
 - ii. »El segon element dels termes científics i tècnics, compostos i derivats, no existents com a tals ni en grec ni en llatí, però que han estat formats amb mots

grecs i llatins i seguint les normes de composició d'aquestes llengües. El català adapta els compostos i derivats així formats globalment i no cadascun dels elements separadament. [...] *Cardiospasme, megàspora, [...]*

iii. »Cal tenir en compte, però, el que es diu en el darrer punt.

C. »Mantenen la *e* protètica:

- i. »Els derivats i compostos els dos elements dels quals són catalans. *Barbaespès, benestar, desesperança, guardaespalles*.
- ii. »Els mots derivats de mots catalans mitjançant prefixos o formes prefixades d'origen culte però molt freqüents i productius en català, com *anti-, in-, infra-, macro-, Antiesportiu, contraespionatge, inestable, poliesportiu, telespectador*.
- iii. »Semblantment, en la terminologia tècnica i científica apareix una *e* protètica en compostos i derivats cultes, quan el segon element coincideix amb un mot existent en català i el primer és un prefix o una forma prefixada no aliens al català. *Antiespasmòdic, infraestructura, neoescolàstica, semiesfèric* -però *hemisfèric* (derivat d'*hemisferi*)-, *subespècie*.

D. »Annex [set pàgines d'exemples]»

L'escrit comença molt bé (2.A: «criteris generals»): remarcant la necessitat de fer públics els fonaments de les normes. Realment, una institució pública d'una societat humanista i democràtica (perdoneu per la redundància) té el deure d'actuar donant mitjans de formació a fi que les persones puguin actuar per elles mateixes.

En canvi, la resta del document (2.B-C) està redactada d'una manera que els lectors no saben com interpretar. En acabant, comentarem per quines raons u no entén l'escrit de la Secció Filològica (4, 5). Però, primer, comprovarem que el contingut de les sis regles de (2) es pot dir d'una manera que, a més de ser més curta i més clara, s'aplica a totes les paraules compostes per prefixació (i no solament als «compostos i derivats de mots que presenten etimològicament una essa inicial seguida de consonant»).

Les sis regles de la Secció Filològica es limiten a dos idees simples. La primera és que les paraules compostes per prefix (siguen patrimonials, siguen cultismes o siguen neologismes) s'escriuen ajuntant els components, sense fer cap variació: *reescriure, inestable, asimètria, arítmic*.

La segona idea és que són paraules simples per a nosaltres aquelles paraules que són compostes en la llengua d'origen però que estan formades per components que nosaltres no coneixem (els dos o només u). Això comporta que les hem d'adaptar sense canviar la grafia dels components: *inscriure, constar* (no **inescriure, *conestar*). A més, a la vista que són paraules simples els haurem d'aplicar les regles ortogràfiques generals. Per tant, si la primera consonant del verb llatí *eradicare* és vibrant múltiple caldrà que l'adaptem com a *erradicar*. Destaquem-ho:

3. Idees que la Secció Filològica vol expressar (abast: totes les paraules compostes per prefixació, no solament els «compostos i derivats de mots que presenten etimològicament una essa inicial seguida de consonant»)

A. Les paraules compostes per prefix (patrimonials, cultismes o neologismes) s'escriuen ajuntant els components.

1. *reescriure, inestable, asimètria, arítmic*.

B. Quan només són paraules compostes en la llengua d'origen perquè els parlants no coneixen el valor d'algun component, no adaptem la grafia dels membres: *inscriure*, *constar* (no **inescriure*, **conestar*).

1. Com que són paraules simples per a nosaltres, els apliquem les regles generals (si la paraula llatina *eradicare* té una consonant vibrant múltiple, la grafia serà *erradicar*).

En el punt en què ens trobem, és obligatori que ens fem esta pregunta: si la realitat és simple (3.A-B), ¿per quina raó la Secció Filològica la presenta d'una manera innecessàriament complicada (2)? Són dos les causes que deuen explicar l'actuació de la institució: normativa una i teòrica l'altra. El primer factor normatiu és no seguir la delimitació de Fabra: *infidel* és un adjectiu compost; però no ho són *incògnit*, *inaudit*, etc. perquè els parlants no coneixen el valor de *cògnit*, *audit*, etc. (article anterior, §6.1, 7). En canvi, el document que analitzem tracta com a «compostos» paraules que per a nosaltres no ho són (*circumspecte*, 2.B.i; *megàspora*, 2.B.ii).

Seguint en la normativa, la Filològica no segueix tampoc la concepció de Fabra. Enfront de la seua proposta sobre la grafia de les paraules compostes (que és global), la institució no se n'ix de la reducció de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (els cultismes que, en la llengua d'origen, tenen una «S líquida inicial» en el segon component). La Filològica volia clarificar l'arbre que havia plantat l'Enciclopèdia («els mots amb S líquida inicial») sense tindre en compte el bosc (la grafia de les paraules compostes per prefix). La institució canvia la terminologia de Marquet de 1972 (de «S líquida inicial» a «e protètica»), però no la reducció negativa.

Ara: l'efecte més important de no seguir el camí normatiu de Fabra era un altre. Eixe efecte era no indicar que l'Enciclopèdia havia rectificat una proposta (de Fabra) perquè probablement no la coneixia; i, sobretot, no havia perfeccionat la llengua, ans al contrari (ens havia subordinat negativament al francès i a l'anglès, §7.1, 1.C). Eixes dos absències permetien creure que la Secció Filològica estaria castellanitzant la llengua, ja que moltes de les grafies que proposava coincidien amb les del castellà (com ara *infraestructura*). En síntesi:

4. Per què la Filològica presenta com a complicades (2) idees simples (3). Primeres raons: no seguir les normes proposades per Fabra
 - A. Primera separació: no seguir la delimitació de la composició (una paraula només és composta si els parlants coneixen el valor dels components; *infidel* contra *inaudit*).
 - i. Considera «compostos» *circumspecte* (2.B.i), *megàspora* (2.B.ii).
 - B. Segona separació: no aplicar la concepció global de Fabra.
 - i. Efecte: vol clarificar l'arbre («els mots amb S líquida inicial») sense tindre en compte el bosc (la grafia de les paraules compostes per prefix).
 - C. Resultat de les separacions (*a-b*): no mostrar que l'Enciclopèdia havia rectificat a Fabra probablement sense conèixer-lo (i subordinant-nos al francès i l'anglès).
 - i. Efecte final: creure que la Secció Filològica estaria castellanitzant la llengua (com ara en *infraestructura*).

Al costat de les anomalies normatives descrites (4), també hi han factors teòrics que impedeixen entendre el document que estudiem (2). Al costat d'una terminologia fosca per als lectors («e protètica»), la Filològica parla de «compostos i derivats» en quatre regles (2.B.i, 2.B.ii, 2.C.i,

2.C.iii); però tot són paraules compostes, siga «composts catalans» (la majoria), o siga paraules compostes només en la llengua d'origen (els noms de les dos primeres regles, 2.B.i-ii: *circumspecte*, *cardiospasme*). Com a detall, caldria preguntar-se per quina raó una regla es limita als «derivats» (2.C.ii: *antiesportiu*, *contraespionatge*...).

Per una altra banda, ¿quina diferència hi ha entre el concepte *prefix* i «forma prefixada» (2.C.iii, *antiespasmòdic*)? No podem analitzar eixos factors perquè, entre 1956 (darrera gramàtica de Fabra) i 1992 (any a què pertany el document que estudiem), la Secció Filològica no havia elaborat cap gramàtica, de manera que no podem saber com entenien quatre conceptes imprescindibles en el tema que tractem: què és una *paraula derivada*, què és una *paraula composta*, què és un *prefix derivatiu*, i què és una *prefix compositiu*.

Prescindint dels conceptes dits, l'anomalia teòrica més important del document no és la llargària, sinó apel·lar a dos mitjans vagues que, si els lectors apliquen, veuen que no porten al resultat que afirma la Filològica. El primer mitjà vague és «un prefix o una forma prefixada no aliens al català», que portaria a adaptar els components (2.C.iii: *infraestructura*). I bé, el prefix llatí *in-* (que expressa interioritat) apareix en molts cultismes (*inscriure*, *instar*, *incardinar*, *influir*, *induir*, *incrustar*, etc.), de manera que podem afirmar que «no és alié al català». Però no per això els adaptem (com hem vist en els exemples).

El segon mitjà vague són els «prefixos o formes prefixades d'origen culte però molt freqüents i productius en català», que també comportarien l'adaptació (2.C.ii: *antiesportiu*). Tenim moltes dotzenes de cultismes amb el prefix llatí *con-* (que indica companyia en llatí: *concórrer*, *confederar*, *confabular*, *confluir*, *conjunt*, etc.); per tant, seria «molt freqüent i productiu en català»; això no obstant, no els adaptem (*constel·lació*, i no **conestal·lació*).

La vaguetat conceptual i el fet que eixos mitjans no justifiquen la grafia que tenim de les paraules compostes per prefix permeten entendre que el document de la Filològica vaja seguit d'un «annex» de set pàgines amb centenars d'exemples. Eixe és el mitjà real per a resoldre dubtes (no aplicar les normes).

Abans de sintetitzar-ho, observem que, per molt «freqüent» que siga el prefix compositiu llatí *in*, un parlant no sap què significa en *inscriure*, de manera que la paraula és simple per a nosaltres; idènticament, per «productiu» que siga el prefix compositiu llatí *con-*, els parlants no saben quin valor aporta a la paraula *constel·lació*. En definitiva, els mitjans vagues són una conseqüència de no aplicar la delimitació de Fabra:

5. Anomalies teòriques de la proposta de la Secció Filològica (1992)

A. Mitjans que, quan els apliquem, no porten al resultat que afirma.

- i. «Un prefix o una forma prefixada no aliens al català» (2.C.iii: *infraestructura*): *in-* «no és alié» i no els adaptem (*inscriure*, etc.).
- ii. «Prefixos o formes prefixades d'origen culte però molt freqüents i productius en català» (2.C.ii: *antiesportiu*): *con-* és «molt freqüent» i no els adaptem (*constel·lació*, etc.).

B. Conceptes dubtosos:

- i. «Compostos i derivats» (i, 2.B.ii, 2.C.i, 2.C.iii): tot són paraules compostes (nostres o en la llengua d'origen). Una regla: només «derivats» (2.C.ii).
- ii. Diferència entre *prefix* i «forma prefixada» (2.C.iii, *antiespasmòdic*).

C. Efecte de la vaguetat conceptual: un «annex» amb centenars d'exemples.

Acabarem l'anàlisi tornant al principi del document, que apel·la a «criteris» per a formar els lectors (2.A). En el contingut de 2, no n'hem trobat, de «criteris» (que són els principis que usem per a deduir i fonamentar normes); i tampoc hem vist regles clares, generals i aplicables.

Ben mirat, si la Secció Filològica haguera mostrat l'actuació adequada de Fabra, difícilment haguera passat res en la societat. En canvi, les absències i les limitacions del document possibilitaren que hi haguera una polèmica forta. Ací, em limitaré a comentar que, en 1993, Lluís Marquet contestà i exposà factors objectius. Així, observà que la proposta «en molts casos no condueix a res més que a confusió i contradiccions patents». En eixa direcció, constata que el document tenia la grafia *infrascrit*, que és incongruent amb el camí de la Secció Filològica. En efecte, els parlants que usen *infraestructura* saben que *infra-* és l'antònim de *supra-* (*supraestructura*). En conseqüència, si *infra* + *escrit* significa 'escrit a la part de baix' («que signa al capdavall d'un escrit», definix el DIEC), hauria de ser *infraescrit*. Això no obstant, el DIEC i l'OIEC (2017: §4.3.d) mantenen la grafia *infrascrit* (i també el DNV). Marquet també nota el contrast entre la regla i «l'annex» de huit pàgines: si «la teoria ja és prou clara [...] no s'entén perquè calen tants exemples concrets».

En l'escrit de Marquet, hi ha un factor que convé comentar, ja que és aplicable a una argumentació que s'ha fet i segueix fent-se. Retrau a la Secció Filològica que la proposta de la *Gran Enciclopèdia Catalana* «ha estat adoptada, de fet, a tot arreu d'una manera unànime». Per tant, podríem pensar que passar de *polisportiu* (GEC) a *poliesportiu* (Filològica) equivaldria a crear un problema a on no n'hi havia cap. Eixe punt de vista és coherent si reduïm la llengua als correctors. En efecte, entre 1980 i 1990 tots els correctors aplicaven les grafies de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (els valencians inclosos).

Ara: la normativa lingüística no és, en primer lloc, per als correctors, ni tampoc per als escriptors; és per als parlants de cultura mitjana («ha d'esser per a tothom», Fabra 1906: 214 [66]). Això comporta que la dada més pertinent no és què posa en la porta dels poliesportius. El factor central de la realitat és la informació que els parlants tenen en la ment (¿com han d'escriure una paraula composta?). Si l'objectiu és que els parlants de cultura mitjana assimilien i practiquen regles (generals), les normes han de ser coherents, comprensibles, assimilables i practicables. I, quan no ho són, guanyarà la llengua si modifiquem les regles incoherents: guanyarà la llengua i, sobretot, els qui la fan existir (els parlants). Destaquem-ho:

6. La normativa: des dels parlants i per als parlants

1. La qüestió decisiva no és que els correctors apliquen una norma, sinó saber si els parlants l'assimilen i la practiquen.
2. Quan les normes no són coherents, comprensibles, assimilables i practicables, guanyarem si les modifiquem.

En l'any 1997, la Secció Filològica va fer una altra reforma ortogràfica de les paraules compostes, que afectava l'ús del guionet. La comentarem quan estudiarem la reforma ortogràfica actual (§11.1).

Recapitulem. Hem de mirar l'actuació de l'italià, del francès o de l'anglès. Però, si volem evitar actituds provincianes (que comporten supeditacions externes), també ens hem de mirar a nosaltres. El grau de formació en la teoria lingüística i el nivell de coneiximent de les gramàtiques de Fabra facilità la modificació errònia de la grafia de paraules compostes (de *infraestructura* a *infraestructura*, 1972). La Secció Filològica tornà en 1992 a la grafia de Fabra (*infraestructura*), però no va mostrar les seues raons i per quins motius la modificació de 1972 era errònia. Eixa absència possibilità que hi hagueren reaccions socials d'enfrontament, molt poc positives. A més, en compte de regles simples i clares (aglutinació gràfica del prefix compositiu a la paraula simple, 3.A) la Filològica formulà regles llargues, vagues i incoherents (2).

8. Emmarcament de l'ortografia (2017) de la Filològica

Publicat el [9 de juny de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Qui reflexiona dubta; i, com hem dit en un altre article, els únics que no erren són els qui no parlen (§6.1). Dubtar i errar és humà. I rectificar és de savis. Però, en este article, trobarem uns fets de la Secció Filològica que potser no estan dins dels processos cognitius indicats. En concret, en els anys 1992, 1995, 1996 i 2017 la Filològica elabora uns documents en què fa successives autorectificacions (sempre en la grafia de les paraules compostes; com ara, passa de *corregnar* a *coregnar*, i d'eixa grafia torna a *corregnar*). A mesura que avançarem pels articles §8 i §9, trobarem dades que fan pensar que els canvis successius en la grafia de les paraules compostes podrien ser un efecte de no treballar a partir de conceptes lingüístics definits amb claror i precisió (sobretot *derivació*, *composició*, *afix derivatiu* i *prefix compositiu*).

En este article, després de mostrar rectificacions significatives (§8.1) comprovarem que la Secció Filològica no explica per què ha publicat l'ortografia (en el 2017) separada de la gramàtica (en el 2016). Davant d'eixe buit, ens preguntarem si la causa és un apèndix de cap a 10.000 paraules, el qual ocupa tantes pàgines com l'ortografia (§8.2). També reflexionarem si l'apèndix és un símptoma de rigor. Acabarem indicant que la Filològica no tracta la grafia de les paraules compostes a on cal fer-ho (en l'estudi de les paraules compostes, com fa Fabra 1956), sinó en l'ortografia (§8.3), anomalia que no augura un tractament objectiu i estructurat del tema. Després d'haver emmarcat l'ortografia de la Filològica (§8), estudiarem la teoria que exposa (§9) i aterrem en la regulació de la grafia de les paraules compostes (§10).

8.1. Modificacions en les paraules compostes (1992 / 1995 / 1996 / 2017)

L'article anterior (§7) mostra als lectors que un coneiximent no massa profund de les aportacions de Fabra (1956) i potser una formació poc precisa en la teoria lingüística varen possibilitar que un grup de paraules compostes que tenien una grafia en 1956 (com ara *infraestructura*, 1956: §154) passaren en 1972 (GEC) a una grafia diferent (*infraestructura*), i al cap de vint anys (1992) tornen a la grafia inicial (Secció Filològica). No cal dir que, des d'un punt de vista social, això és poc positiu. Rectificar errors del passat equival a avançar. En canvi, anul·lar les propostes d'algú (les de la GEC, *infraestructura*) sense indicar la causa (objectiva) de l'error fa pensar en l'ofici del matalafer (fer i desfer).

És probable que la polseguera social que s'alçà en 1992 i els anys posteriors fóra perquè l'ortografia és la part més visible de la normativa lingüística. Si la norma haguera afectat un camp sintàctic o un camp semàntic, potser no hauria tingut tanta transcendència social.

La qüestió és que, en 1995, la Secció Filològica fa modificacions ortogràfiques en les paraules compostes en dos documents diferents (IEC 1996: 22-38; 1997: 20-22); i, al cap de 22 anys, en torna a fer, una part també sobre les paraules compostes (OIEC 2017: 15-16). Realment,

¿necessitàvem tornar a modificar l'ortografia de les paraules compostes? A més, la reforma d'ara ha rectificat propostes que la Filològica havia fet en 1995, i torna a les grafies rectificades de 1995. Així, la forma *arrítmic* del DGLC (1932) passa a *arítmic* en el DIEC (1995), però en l'OIEC (2017) torna a *arrítmic*; semblantment, el *corregnar* del DGLC canvia a *coregnar* en 1995, i recupera la grafia rectificada (*corregnar*) en el 2017. En el cas del prefix *ex*, aglutina (*exministre*); però, posteriorment, apareixen efectes negatius i rectifica en diverses paraules (*ex-exiliat*, *ex-portador*, *ex-xa*). Davant d'eixes variacions, el medievaliste mallorquí Albert Hauf (que admire) m'escrigué: *orde + contraorde = desorde*. Posem-ho en un quadre:

1. Canvis successius de la Secció Filològica en la grafia de les paraules compostes

A. En una part, torna a les grafies rectificades:

- i. DGLC (1932): *arrítmic*, *corregnar*
- ii. DIEC (1995): *arítmic*, *coregnar*
- iii. OIEC (2017): *arrítmic*, *corregnar*

B. Prefix *ex*:

- i. DGLC: *ex-diputat*, *ex-ministre*
- ii. DIEC (1995): *exdiputat*, *exministre*
- iii. OIEC (2017): *exdiputat*, *exministre*, però *ex-exiliat*, *ex-portador*, *ex-xa*.

No són les úniques variacions internes sobre la grafia de les paraules compostes. Així, la Filològica informa (IEC 1997: 15) que pren un acord en 1996 que «és el resultat de la revisió del document» de 1992 que hem analitzat en l'article anterior (§7.2, 2). Però no diu què ha canviat ni per quines raons ho ha fet. Això significa que, si algú vol saber-ho, ha de llegir els dos documents i mirar pacientment si per ell mateix pot deduir la informació que la institució no li ha donat. Posteriorment, la Filològica modifica en el 2017 el document modificat de 1997 (2.B). No diu tampoc què ha modificat ni per què. He anat al document de 1997 i he vist tres paraules amb la grafia canviada en relació al 2017 (reproduïts en 2.B.ii):

2. Més rectificacions internes sobre la grafia de les paraules compostes (1992 / 1996 / 2017)

A. IEC (1997: 15): pren un acord en 1996 que revisa el document de 1992 estudiat més amunt (§7.2, 2).

- i. No diu què ha canviat ni per quines raons ho ha fet.

B. OIEC (2017: 16): «Aquest canvi [reproduït baix, en i] comporta una modificació de l'acord pres el 19 de febrer de 1996».

- i. «En els mots compostos i prefixats amb el segon formant començat per *s* seguida de consonant. S'hi escriu una *e* epentètica quan aquest segon formant coincideix formalment i semànticament amb un mot català començat per *e*: *angioespasme* (*es- pasme*), *arterioesclerosi* (*esclerosi*), *bioespeleologia* (*espeleologia*), *corticoesteroide* (*esteroide*), *cronoestratigrafia* (*estratigrafia*), *endoesquelet* (*esquelet*), *feldespat* (*espat*), *geoestacionari* (*estacionari*), *hidroestàtic* (*estàtic*), *termoestable* (*estable*).»
- ii. Document de 1996: *arteriosclerosi*, *endosquelet*, *termostable*.

En un estudi profund (com ara una tesi doctoral), caldria buscar quins són els canvis de 1995 (IEC 1997: 52-65), de 1996 (IEC 1997: 15) i del 2017 (OIEC: en la terminologia teòrica, en les normes i en la grafia de paraules).

En este estudi, dedicarem la resta de l'article a tractar la relació entre l'ortografia i la gramàtica (§8.2 i §8.3). Tot seguit, l'article 9 analitzarà la teoria de la formació de paraules en l'*Ortografia* (2017) i en la gramàtica (2016) de la Secció Filològica. Després de la teoria, vindran les normes generals sobre la grafia de les paraules compostes (§10) i les funcions del guionet (§11).

L'*Ortografia* descriu «els canvis més significatius», una part dels quals seran estudiats en l'article sobre les normes (§10, en concret en §10.2-§10.3). L'article 12 analitzarà els altres. Després d'estudiar com ha introduït l'Acadèmia Valenciana de la Llengua les variacions ortogràfiques de la Filològica (§13), el treball s'acaba en l'alternativa (§14) i un resum de cada article (§15):

3. Contingut i distribució de la resta de l'estudi

- A. 8: relació entre l'ortografia i la gramàtica.
- B. 9: teoria de la formació de paraules en OIEC (2017) i GIEC (2016).
- C. 10: normes generals sobre les paraules compostes.
- D. 11: funcions del guionet
- E. 12: «els canvis més significatius» de OIC (2017).
- F. 13: l'Acadèmia Valenciana incorpora les variacions de la Secció Filològica
- G. 14: alternativa.
- H. 15: resum de cada article.

Valorem els fets descrits. Reconèixer els errors que u ha fet i rectificar-los és una virtut pròpia de savis. Però els escrits que comentem no exposen en general els errors específics ni, sobretot, les causes dels errors. Hi han variacions periòdiques (1992 / 1995 / 1996 / 2017), cada una de les quals, a partir de la primera, rectifica l'anterior. Podríem mirar si eixa cadena d'autorectificacions són una conseqüència de tres característiques que hem vist en l'article anterior: no delimitar les nostres paraules compostes (§7.2, 4.A), usar expressions vagues (que no justifiquen la grafia que tenim, §7.2, 5.A) i recórrer a terminologia teòrica dubtosa (§7.2, 5.B). Sobre la terminologia teòrica, si mirem la primera línia de (2.B.i) trobarem «els mots compostos i prefixats». Eixa expressió (que no apareix en 1992) implica que els noms composts per prefix no serien noms composts.

En la resta de l'estudi, mirarem si la possibilitat indicada es verifica. En síntesi:

4. Valoració de les modificacions (1992 / 1995 / 1996 / 2017)

- A. Reconèixer els errors i rectificar-los és de savis.
 - i. Les variacions no exposen en general els errors i les causes.
- B. Una interpretació del camí seguit:
 - i. No delimitar la nostra composició (§7.2, 4.A).
 - ii. Expressions vagues (§7.2, 5.A).
 - iii. Teoria dubtosa (§7.2, 5.B).

8.2. L'ortografia (2017): separada de la gramàtica

En la resta de l'article, farem dos operacions que ens tornaran a parlar sobre el grau de coherència en el tractament de l'ortografia, particularment en la grafia de les paraules compostes. La primera qüestió que comentarem és si és positiu haver publicat l'ortografia fora de la gramàtica (§8.2). Els lectors que no tinguen interès pel tema, podem passar a la tercera part, que es pregunta si és coherent regular la grafia de les paraules compostes en l'ortografia (com fa la Secció Filològica), o si cal fer-ho en l'estudi de les paraules compostes (que és l'opció de Fabra). També deduirem què implica cada una d'eixos dos opcions (§8.3).

La proposta de la Secció Filològica potser ha tingut més repercussió social pel fet que l'ortografia no va dins de la gramàtica (2016), sinó fora, com a un llibre independent de 229 pàgines (2017). A més, la Introducció de l'*Ortografia* dedica dos pàgines a descriure «els canvis més significatius que introdueix» (p. 15-16).

Tenint en compte que les lletres representen sons o «fonemes» (i, per tant, l'ortografia està unida a la fonètica), ¿per quin motiu la Secció Filològica no ha actuat com tantes gramàtiques (posant l'ortografia a continuació de la fonètica)? El seu diccionari definix l'ortografia com a «branca de la gramàtica», de manera que hauria de ser una part de la gramàtica.

La Introducció de l'*Ortografia* informa que inicialment era una «part constitutiva» de la gramàtica, però que «es publica separada per raons justificables» (OIEC 2017: 18). Això no obstant, l'escrit no explica quines raons concretes han portat a l'extracció. Dedicar més d'una pàgina a una qüestió que pareix òbvia: el fet que l'ortografia «comparteix criteris lingüístics, metodològics i expositius» amb la gramàtica.

Davant d'eixa absència d'exposar causes concretes, podem reflexionar per compte nostre. Si mirem l'índex del llibre, trobarem que, llevant els escrits inicials, l'ortografia va de la p. 23 a la 127, de manera que ocupa 105 pàgines. Després d'un índex de quadres, va un «índex d'exemples», que ocupa una extensió semblant a l'ortografia (98 pàgines). I bé, ¿s'imagina algú una gramàtica que continga una ortografia d'un centenar de pàgines, i que a continuació vaja un apèndix d'exemples que tinga la mateixa extensió? ¿No serà eixa particularitat la que ha aconsellat publicar l'ortografia fora de la gramàtica? Posem-ho en un quadre:

5. ¿Per què la Secció Filològica ha tret l'ortografia de la gramàtica?

A. Les lletres representen sons o «fonemes».

- i. Efecte: l'ortografia està unida a la fonètica.
- ii. Moltes gramàtiques: fonètica + ortografia.
- iii. DIEC: l'ortografia és una «branca de la gramàtica».

B. Inicialment, estava dins de la gramàtica.

- i. La separa «per raons justificables», però no diu quines són.
- ii. Per contra, explica una obvietat: coincidències entre l'ortografia i la gramàtica.

C. Reflexions per compte nostre.

- i. Ortografia: ocupa 105 pàgines.
- ii. «Índex d'exemples»: extensió semblant (98 pàgines).
- iii. En una gramàtica, seria estrany. ¿És la causa de l'extracció?

El manual informa que tots els exemples de les 98 pàgines de l'apèndix també apareixen en les 105 pàgines de l'ortografia. ¿Quants exemples hi han? Cada pàgina de l'apèndix té dos columnes de 52 línies. Això significa que l'ortografia de la Secció Filològica conté cap a 10.000 exemples (98 pàgines per 104 exemples en cada pàgina). En la ciència, és obligatori exemplificar. Però, per a il·lustrar les regles ortogràfiques de les paraules compostes d'una llengua, ¿són necessaris 10.000 exemples?

Ací, podem recordar les paraules de Lluís Marquet: si «la teoria ja és prou clara [...] no s'entén perquè calen tants exemples concrets» (§7.2). Els exemples (repetim-ho) són necessaris. Però hi ha un factor previ als exemples: les normes, les quals són indispensables per a arribar a l'objectiu de Fabra (l'ortografia «ha d'esser per a tothom»). Quan un parlant té un dubte (¿com s'escriu *arítmic*?), no ha de consultar una llista de 10.000 paraules compostes per a resoldre'l. Un parlant necessita una regla que li diga si la grafia és *arítmic* o *arrítmic*.

Per una altra banda, si llevem de les 105 pàgines de l'ortografia l'extensió que ocupen els 10.000 exemples ¿quantes pàgines de teoria i normes quedarien? Resumim-ho:

6. Dades sobre l'índex d'exemples

A. Els exemples de l'apèndix també apareixen en l'ortografia.

- i. En podrien ser cap a 10.000.
- ii. En la ciència, exemplificar és obligatori. Però les regles ¿en necessiten tants? Si «la teoria ja és prou clara... (Marquet).

B. Si l'ortografia és per als parlants, les normes són necessàries.

- i. Deuen solucionar els dubtes (¿*arítmic* o *arrítmic*?).
- ii. A evitar: resoldre'ls consultant els 10.000 exemples.
- iii. Si llevem de les 105 pàgines els 10.000 exemples, ¿quantes en quedarien (per a la teoria i les normes)?

En el pròxim article, començarem a mostrar com actua l'ortografia de la Secció Filològica. Primer, hem d'acabar d'emmarcar-la responenent a la pregunta del títol de §8.3.

8.3. ¿A on cal estudiar la grafia de les paraules compostes?

Com hem dit més amunt, les lletres representen els sons (o fonemes) d'una llengua, de manera que l'ortografia és, fonamentalment, explicar quines lletres té un idioma («l'abecedari») i com s'usa cada lletra («recte ús de les lletres» en Fabra 1956). Eixa part es completa amb l'accentuació (si la llengua en té) i l'apòstrof i les contraccions (si n'hi han).

L'ortografia de la Secció Filològica respon a la concepció general: en primer lloc, les lletres (p. 23-86); tot seguit, l'accent i la dièresi (p. 87-104). Però hi ha una variació: posa l'apòstrof i les contraccions dins del títol «la grafia dels mots». Abans de descriure què conté eixe títol, comentarem en el paràgraf següent una particularitat de les ortografies de l'anglès i del francès, ja que això ens facilitarà l'anàlisi del camí que segueix la Filològica.

En l'ortografia, és habitual que les nostres gramàtiques recórreguen a l'expressió «ús de les lletres» (com hem exemplificat amb Fabra). En canvi, no són conscient d'haver vist que apel·len als «mots»,

potser perquè això seria més propi d'una llengua que tinga una ortografia tan irregular, que en compte d'explicar l'ús de cada lletra siga preferible gravar-se en la memòria la grafia de cada paraula, que deu ser la situació de l'anglès i del francès. De fet, si consultem *A comprehensive grammar of the English language* (1985, 1.779 pàgines) no trobarem l'ús de les lletres. Semblantment, si mirem *Le bon usage. Grammaire française* (1936, 1.228 pàgines) comprovarem que l'autor dedica una pàgina a «les lettres», però no dedica cap línia a l'ús de cap lletra. En síntesi:

7. Una dada estranya de l'ortografia de la Filològica: «la grafia dels mots» (capítol 4)

A. Ortografia: explica quines lletres té un idioma («l'abecedari») i com s'usa cada una.

També: accentuació, apòstrof i contraccions.

B. OIC (2017): concepció general (lletres, accent i dièresi). Però:

i. L'apòstrof i les contraccions van en «la grafia dels mots».

C. Eixe títol seria adequat per a una ortografia tan irregular, que no seria útil explicar l'ús de cada lletra (anglès i francès).

i. Efecte: les seues gramàtiques no solen tindre ortografia.

Darrere del títol estrany de la Secció Filològica («la grafia dels mots»), hi ha un altre fet inaudit en les nostres gramàtiques: agrupar l'apòstrof (*l'home*) i les contraccions (*al, del, pel*) amb la grafia de les paraules compostes (*ull de poll, aiguamoll, desfer*). En 6, tenim el contingut del capítol dit:

8. Contingut de «la grafia dels mots» (capítol 4, p. 105-128)

A. «L'apòstrof» (p. 105-109)

B. «Les contraccions» (p. 110-111)

C. «L'ortografia dels mots prefixats, dels compostos i de les locucions. El guionet i l'aglutinació gràfica» (p. 111-125).

A més de l'agrupació estranya (apòstrof + contraccions + paraules compostes), també sorprén la manera de presentar *la grafia de les paraules compostes*. En compte d'usar dos conceptes (*grafia* + *paraules compostes*), la Filològica n'aplica sis (6.C: *ortografia* + *mots prefixats* + *compostos* + *locucions* + *guionet* + *aglutinació gràfica*). Mirem-ho de prop.

Apareixen primer uns «mots prefixats» (que els lectors no saben què són, ni si són paraules compostes). Tot seguit, vénen uns «mots compostos», fet que obliga a preguntar-se si els «mots prefixats» formen part o no formen part dels «mots compostos». No n'haurien de formar part, perquè aleshores el títol seria incoherent. En tercer lloc, trobem «les locucions». Això comporta saber per què apareixen «les locucions» al costat dels «mots compostos». En Fabra, no hi ha eixe hipotètic concepte en les paraules compostes (i potser tampoc en altres predecessors nostres). Finalment, separats per un punt i seguit trobem «el guionet i l'aglutinació gràfica». Eixa part final del títol comporta que falta una de les tres possibilitats gràfiques de les paraules compostes: la separació (*ull de poll*). La suma de tot dibuixa un panorama insòlit. Sintetitzem-ho:

9. Un fet simple (la grafia de les paraules compostes) es complica

A. «La grafia dels mots»: apòstrof, contraccions i la grafia de les paraules compostes (*ull de poll, aiguamoll, desfer*). Formulació:

i. «L'ortografia dels mots prefixats, dels compostos i de les locucions. El guionet i l'aglutinació gràfica».

B. Anomalies:

- i. «Mots prefixats» (què són?; paraules compostes?).
- ii. «Mots compostos»: impliquen que els «mots prefixats» no són composts.
- iii. «Les locucions»: absents en Fabra (1956).
- iv. «El guionet i l'aglutinació gràfica»: ¿per què no apareix la separació (*ull de poll*)?

Prescindint de les característiques estranyes descrites en el paràgraf anterior (i també deixant de banda el fet d'agrupar l'apòstrof i la grafia de les paraules compostes), la qüestió central és saber per quin motiu la Secció Filològica s'ha separat de les nostres gramàtiques i ha inclòs en l'ortografia l'estudi de les particularitats gràfiques de les paraules compostes. La institució no ho justifica ni en la Introducció del llibre, ni en la part titulada «la grafia dels mots». En realitat, no ho constata tampoc, com si fóra habitual que les nostres gramàtiques tractaren la grafia de les paraules compostes en l'ortografia (i no en l'estudi de les paraules compostes).

Focalitzem les nostres gramàtiques. ¿És coherent com actuen? En concret, ¿per quina raó Fabra (1956) tracta les particularitats gràfiques de les paraules compostes en l'estudi d'eixes paraules? Si repassem l'article dedicat a les set aportacions seues (§6.1), trobarem que la resposta és quasi evident: les particularitats gràfiques depenen de propietats de les paraules compostes; per tant, l'estudi de les paraules compostes i la descripció de les seues particularitats gràfiques són cares d'un mateix procés: són dos temes units per una relació de causa a efecte.

I bé, si la Secció Filològica separa l'estudi de les paraules compostes (en la gramàtica) i la descripció de les particularitats gràfiques (en l'ortografia) ¿serà perquè no justifica les normes sobre la grafia de les paraules compostes? A més, eixa separació ¿no fa sospitar si allà a on Fabra procurava sistematitzar l'estudi de les particularitats gràfiques (§6.1) ara trobarem una adjacència de normes sense connexió entre elles? En esquema:

10. La grafia de les paraules compostes ¿s'estudia en l'ortografia?

A. La Secció Filològica ¿per què s'ha separat dels predecessors?

- i. No justifica la separació. Ni tan sols la constata.

B. Justificació de l'actuació de Fabra (1956)

- i. Les aportacions seues (§6.1) ho mostren: les particularitats gràfiques depenen de propietats de les paraules compostes.

C. El fet de separar dos temes units pot indicar dos absències:

- i. Que la institució no justificarà les normes gràfiques.
- ii. Que trobarem normes sense lligam o estructura (enfront de la sistematització de Fabra).

Per una altra banda, hem de tindre en compte que els lectors no poden comprendre una norma sobre les paraules compostes si no saben què volen dir els conceptes *paraula derivada*, *paraula composta*, *prefix derivatiu* i *prefix compositiu*. En conseqüència, la Secció Filològica hauria de repetir en el llibre sobre l'ortografia la caracterització feta en la gramàtica si vol que els lectors de l'ortografia entenguen les normes que lligen. Destaquem-ho:

11. Necessitat de definir els conceptes implicats per a comprendre les normes

A. Caldria repetir en l'ortografia la definició feta en la gramàtica de *paraula derivada*, *paraula composta*, *prefix derivatiu* i *prefix compositiu*.

Resumim. La Secció Filològica separa l'ortografia de la gramàtica; però, en compte d'explicar el motiu de la separació, vol justificar la vinculació amb la gramàtica. La causa real de la separació podria ser un apèndix de cap a 10.000 exemples, que té una extensió semblant a la que ocupa l'ortografia. Deixant de banda les ortografies que són extraordinàriament irregulars (l'anglesa i la francesa), l'estudi de l'ortografia té la missió d'explicar quines són les regles que determinen l'ús de cada lletra. Els exemples són necessaris, però com a exemplificació de les regles (que són el factor bàsic).

A més, la Secció Filològica lleva la grafia de les paraules compostes de l'estudi d'eixe concepte i el posa en l'ortografia. Encara que es separa dels predecessors, no ho justifica (ni ho constata). Com que eixa grafia depén de propietats de les paraules compostes, ha d'anar en la composició (com feia Fabra 1956). Ajuntant-ho tot, hem trobat indicis inquietants (potser trobarem falta d'estructurar les normes i absència de justificar-les). En els tres pròxims articles, mirarem si eixes sospites es materialitzen, o si per contra no apareixen.

9. Més separacions de Fabra (1956): teoria de la derivació i de la composició

Publicat el [14 de juny de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Estudiant la concepció de Fabra (1956), hem vist que les particularitats gràfiques de les paraules compostes depenen de les seues propietats teòriques (§6.1, 2-3). Això comporta que no podem analitzar les regles gràfiques de la Secció Filològica (§10) abans d'estudiar la teoria que exposa: eixe és l'objecte d'estudi d'este article (§9).

L'anomenada lingüística moderna recorre a molta terminologia rutilant. Convé notar que fer ciència no és usar innecessàriament terminologia nova. Un terme teòric nou només hauria d'aparèixer en tres casos: *a)* quan demostrem que el nom dels predecessors per a representar un concepte és inadequat, i proposem una alternativa que solucione la deficiència; *b)* quan, en la teoria que ens ha precedit, hi ha un buit teòric (que cal demostrar); *c)* quan descobrim dades empíriques noves. En els casos que la terminologia representa conceptes nous (*b* i *c*), cal definir el concepte representat pel terme teòric que incorporem. Introduir terminologia nova sense definir-la (o proposant definicions no aplicables a les dades empíriques) no és fer ciència.

En este article, apareixerà terminologia que Fabra i molts altres no usaven (*locucions* dins de les paraules compostes, *lexicalització*, «mots prefixats» referint-se a paraules no compostes, §9.1). I, sobretot, trobarem que una part elevada dels conceptes bàsics de la formació de paraules no estan definits en la gramàtica de la Secció Filològica (§9.2), fet que impedisca que els lectors puguin comprendre les paraules que lligem. Per una altra banda, la terminologia nova va unida a separar-se significativament dels predecessors (§9.2, 4) i proposar classificacions heterogènies (§9.3).

9.1. Ortografia: no definix les nocions de la formació de paraules

Els lectors varen acabar l'article anterior en l'observació que, si separem en dos llibres (una gramàtica i una ortografia) dos fets units (les propietats de les paraules compostes i la seua grafia), tindrem el perill de no justificar les normes ortogràfiques que donem. A més, caldria repetir en l'ortografia la definició dels conceptes derivatius i dels compostius feta en la gramàtica a fi que els lectors puguin comprendre les normes sobre la grafia de les paraules compostes. Mirem com actua la Secció Filològica.

El manual d'ortografia titula el tractament de la grafia de les paraules compostes com a «l'ortografia dels mots prefixats, dels compostos i de les locucions» (OIEC 2017: §4.3). Les primeres paraules que escriu són les següents:

1. Primeres paraules de la OIEC (2017: §4.3) sobre les paraules compostes
 - A. «Els mots derivats per prefixació i els mots compostos s'escriuen, en general, amb els components aglutinats (*agramatical, contratemps, preromànic, refer, subaquàtic; centpeus, colltòrcer, maldecap 'preocupació', panxacontent, rentaplats*)».

Com podem comprovar, la Filològica no explica els tres conceptes a què recorre (*mots derivats*, *mots derivats per prefixació* i *mots compostos*). Sense eixe saber, un lector no pot saber a quin grup dels que cita pertany cada exemple (com ara, ¿què és *agramatical*, una paraula composta, una paraula derivada o una paraula derivada per prefixació?). Com a conseqüència de no explicar els conceptes usats, haurem d'abandonar provisionalment el manual d'ortografia i passar a la gramàtica per a mirar com definix els conceptes que necessiten els lectors a fi de comprendre les regles ortogràfiques sobre les paraules compostes. En síntesi:

2. La OIEC (2017: §4.3) no definix els conceptes que usa
 - A. Efecte: no saber cada exemple (com ara *agramatical*) a quin grup citat pertany (paraula composta, paraula derivada o paraula derivada per prefixació).
 - B. Necessitat: abandonar provisionalment l'ortografia, i mirar quina teoria derivativa i compositiva conté la gramàtica.

9.2. Gramàtica: no definix els conceptes «morfològics» bàsics

En esta segona part de l'article, apareixeran anomalies significatives, les quals faran que la lectura siga difícil i pesada. Un lector pot trobar atractiu assimilar nocions quan l'esforç li aprofita per a comprendre paraules gramaticals (o construccions sintàctiques). En canvi, és molt diferent descriure anomalies, operació que no porta a entendre una part de la llengua. En esta part de l'article, només comprendrem per quins motius no es poden comprendre els fonaments de la Secció Filològica en la formació de paraules. Això significa que la resta de l'article (§9.2 i també §9.3) serà bàsicament negativa. Però hem de seguir eixe camí si volem actuar d'una manera objectiva o científica: valorar amb arguments la proposta de la institució sobre la grafia de les paraules compostes. Resumim-ho:

3. Segona part de l'article: anomalies significatives de la Secció Filològica
 - A. Efecte: no entendrem constituents de la llengua.
 - i. Només comprendrem per quins motius no es poden comprendre els fonaments de la institució.
 - B. Causa: només analitzant com actua una obra podem valorar-la objectivament.

A fi de facilitar la lectura, dividiré l'anàlisi en dos parts: anomalies que afecten els fonaments (§9.2) i les irregularitats teòriques secundàries (§9.3). Les primeres permeten valorar el camí de la Filològica, de manera que els lectors que ja en tinguen prou poden prescindir de la lectura de les anomalies secundàries (§9.3) i passar a les regles de la institució sobre les paraules compostes (§10).

Sabem que Fabra (1956: §152) dividix la formació de paraules en dos parts (derivació: partim d'una paraula, *negr(e) + or = negror*; i composició: la base és més d'una paraula, *ull + de + poll*). En canvi, la Secció Filològica parla de sis parts: la derivació (§6.5.1), la composició (§6.5.2), el «truncament» (*Cristòfol > Tòfol*, §6.5.3.1), la «reduplicació» (*Fa fred fred = Fa molt de fred*, *Anar xano-xano = Anar a poc a poc*, §6.5.3.2), la «formació de sigles i mots creuats» (*Organització de Nacions Unides = ONU*; *dispositiu intrauterí = DIU*, §6.5.3.3) i les «locucions» (*figuera de moro*, §6.5.4).

La separació de Fabra (1956) és forta: de dos parts (derivació i composició) a sis (les dos dites, més «truncament», «reduplicació», «sigles i mots creuats», i «locucions»). Sens dubte, la lingüística ha d'estudiar cada manifestació del llenguatge, siguen les reduccions afectives de noms propis (*Cristòfol* > *Tòfol*, «truncament»), siga la intensificació recurrent a repetir una paraula (*Ho hem estudiat per damunt damunt*, «reduplicació») o siga la reducció del nom d'una institució a les lletres inicials (les sigles, *la ONU*).

Però, per a avançar en la descripció i comprensió d'una llengua, hem de separar els processos lingüístics fonamentals (*{blanc + or = blancor}*, *{ull + de + poll = ull de poll}*) i els processos marginals (*{Cristòfol > Tòfol}*, *la ONU*). A més, en *Tòfol*, en *per damunt damunt* o en *la ONU* no tenim la creació de paraules noves partint de paraules de la mateixa llengua (i, per tant, no estem en dades pròpies de la formació de paraules). *Cristòfol* i *Tòfol* són dos variants del mateix nom propi; repetir una paraula no és crear-ne una; i les sigles poden ser un nom propi, però no un nom comú (que és el resultat de crear paraules noves a partir de paraules preexistents de la llengua).

Qualitativament, la separació més important en relació a Fabra és considerar els noms composts que responen a «regles sintàctiques ordinàries» (Fabra) com a «locucions». Per al gramàtic de Barcelona, *blat de moro* o *argent viu* són noms composts perquè són un «conjunt sintetitzat», mentre que *blat de Romania* o *argent fos* (que tenen un valor que respon a la suma dels seus components) no ho són. En canvi, per a la Secció Filològica *blat de moro* o *argent viu* no serien noms composts, sinó «locucions» (i estarien, misteriosament, «entre la morfologia i la sintaxi», §6.5.4). Com comprovarem més avant (§11.1), el fet de considerar els noms composts sintàcticament regulars (*ull de poll*) com a «locucions» deu haver tingut una incidència forta en la grafia de les paraules compostes. Per una altra banda, quan reproduïrem com entén les «locucions» la Filològica comprovarem que són paraules compostes (5.C.ii-iii). Reduïm-ho a un quadre:

4. Separacions teòriques fortes de Fabra (1956: §152)

A. Fabra: la formació de paraules té dos parts

- i. derivació (una paraula) + composició (més d'una).

B. Secció Filològica: en tindria sis

- i. derivació (§6.5.1), composició (§6.5.2), «truncament» (*Tòfol*, §6.5.3.1), «reduplicació» (*Fa fred fred*, §6.5.3.2), la «formació de sigles i mots creuats» (*ONU*, §6.5.3.3) i «locucions» (*figuera de moro*, §6.5.4).

C. La lingüística ho ha d'estudiar tot. Però:

- i. Cal separar els processos fonamentals i els marginals.
- ii. A més, en *Tòfol*, *per damunt damunt* i *ONU*: no creem paraules noves amb paraules preexistents (i, per tant, no és derivació ni composició).

D. La separació més important: els noms composts que responen a «regles sintàctiques ordinàries» (Fabra) no serien noms composts, sinó «locucions».

- i. Fabra: *argent viu* és un «conjunt sintetitzat»; *argent fos* (que suma el valor dels components) no és un compost.
- ii. Secció Filològica: *argent viu* no seria un nom compost, sinó una «locució» (que estaria «entre la morfologia i la sintaxi», §6.5.4).
- iii. Més avant (5.C.ii-iii), mostrarem que la Filològica és poc coherent afirmant que les «locucions» no serien paraules compostes.

Si focalitzem els conceptes fonamentals, trobarem que la Secció Filològica no caracteritza nocions bàsiques. No diu quines propietats definixen els «afixos derivatius» (§10.1 de la gramàtica). Això comporta que la institució no pot separar els processos derivatius (*trist-or*) i els morfològics (*paret-s*), i potser per eixes absències teòriques inclou la derivació (i la composició) en la «morfologia» (en §2.2, hem tractat quina és l'estructura de la gramàtica de la Filològica; recordem també que, per a explicar com es forma l'oració, les gramàtiques apliquen la sintaxi, la semàntica i la morfologia; i repetim que la formació de paraules per derivació i per composició deu anar al final de la gramàtica perquè no intervé en la formació de l'oració).

La institució no exposa tampoc quines propietats tenen els prefixos compositius (que anomena *prefixos*, sense qualificació, §11.1 de la gramàtica). No cal dir que, sense diferenciar els afixos derivatius (*a-planar*) i els compositius (*des-fer*), no podem separar les paraules derivades amb un prefix i les paraules compostes amb un prefix. Eixa tercera absència teòrica permet que la Filològica afirmi que, en la derivació, només hi haurien sufixos (*blanc + or*). Per tant, *enrabiar* no seria un verb derivat del nom *ràbia* (i l'afix es concretaria en un prefix per la raó que els verbs expressen pel final el temps i la concordança, *ells s'enrabi-av-en*). No. El verb *enrabiar* tindria com a primer component un «prefix» (sense qualificació: ni derivatiu ni compositiu).

En canvi, sí que caracteritza el concepte *locució*: és una «combinació de mots lexicalitzada que té el valor sintàctic i semàntic d'un sol mot»; «les locucions no tenen un significat plenament composicional: el seu significat no prové de la suma dels significats dels seus components, tot i que en algun cas poden resultar més o menys transparents» (§6.5.4, p. 147).

A la vista d'eixa caracterització, ens podríem preguntar si una «locució» és una paraula composta. La resposta està en la definició de *paraula composta*: si és la formació d'una paraula nova a partir de paraules preexistents de la mateixa llengua; i si una «locució» és una «combinació» de paraules que té «el valor sintàctic i semàntic d'un sol mot», resultarà que hem format una paraula nova i, per tant, serà una paraula composta. A pesar d'eixa coherència, la Secció Filològica decidix que *figuera de moro* no seria una paraula composta, sinó una «locució».

Les absències teòriques que hem descrit (resumides en 5.A-B) contrasten amb l'afirmació que la gramàtica definiria regularment els conceptes que usa (citació de 5.D):

5. Terminologia dels conceptes bàsics: absència de definició (A-B), excepte *locució* (C); la Filològica afirma que els definiria regularment (d)

A. No caracteritza els «afixos derivatius» (§10.1 de la gramàtica).

- i. Efecte: no pot separar la derivació (*trist-or*) i la morfologia (*paret-s*).
- ii. Potser per això inclou la derivació (i la composició) en la «morfologia» (ací, §2.2).

B. No definix tampoc els prefixos compositius (que anomena *prefixos*, sense qualificació, §11.1 de la gramàtica).

- i. Efecte: sense diferenciar els afixos derivatius (*trist-or*, *a-planar*) i els prefixos compositius (*des-fer*), no podem separar les paraules derivades i les paraules compostes amb un prefix.
- ii. Potser per això afirma que, en la derivació, només hi haurien sufixos (*blanc + or*), de manera que el verb *enrabiar* no seria un derivat.

C. *Locució*: construcció que «té el valor sintàctic i semàntic d'un sol mot»

- i. «El seu significat no prové de la suma dels significats dels seus components, tot i que en algun cas poden resultar més o menys transparents» (§6.5.4, p. 147).
- ii. Si una paraula composta és una paraula nova formada amb paraules preexistents; i si una «locució» és una «combinació» de paraules que té «el valor sintàctic i semàntic d'un sol mot», serà una paraula nova i, per tant, serà una paraula composta.
- iii. A pesar d'eixa coherència, la Secció Filològica afirma que *figuera de moro* no seria una paraula composta, sinó una «locució».

D. Contrast entre què hem trobat i què afirma la institució:

- i. «Els conceptes dels quals es parla en aquesta obra, és a dir, els que s'hi analitzen i descriuen, apareixen regularment definits o caracteritzats mitjançant exemples en el passatge dedicat a estudiar-los.
- ii. »Si un terme es tracta en diferents paratges, es defineix o es caracteritza només en aquell que fa referència a totes les seves propietats essencials. [...]
- iii. »El lector sempre té l'opció d'accedir ràpidament a la definició o la caracterització dels conceptes ajudant-se amb l'índex analític.» (GIEC 2016: xxxii, Introducció)

En el punt en què ens trobem, és entenedor que l'*Ortografia* de la Secció Filològica no caracteritzi els conceptes que usa de la derivació i la composició (primera part de l'article, §9.1, 1-2): no ho fa perquè la gramàtica en general no ho fa tampoc. En la tercera part de l'article (§9.3), avançant en l'estudi de la gramàtica també comprendrem la terminologia estranya que apareix en l'*Ortografia* quan descriu les paraules compostes (en compte de recórrer a l'expressió simple *les paraules compostes*, parla «dels mots prefixats, dels compostos i les locucions»). En síntesi:

6. Absència de teoria i terminologia estranya en la OIEC (2017)

A. Com que la gramàtica no definix en general els conceptes de la derivació i de la composició (5), l'ortografia no els definix tampoc (§9.1, 1-2)

B. Terminologia estranya de la OIEC (2017):

- i. Substitució de *les paraules compostes* per «mots prefixats, compostos i locucions».
- ii. Ho comprendrem estudiant la gramàtica en la part següent (§9.3).

Podríem dir, com a resum, que separar l'ortografia de la gramàtica demana definir els conceptes gramaticals usats en l'ortografia a fi que els lectors puguin entendre-ho sense tindre la gramàtica al costat de l'ortografia. Però l'*Ortografia* de la Secció Filològica no definix *paraula derivada*, *paraula composta*, *afix derivatiu* i *prefix compostiu*, probablement seguint el camí de la gramàtica (que no ho fa tampoc).

La pobresa teòrica va unida a una separació forta de Fabra en la direcció de presentar com a difícils coses simples. Així, de dos parts (derivació i composició) passem a sis (4.A-C), tres de les quals no pertanyen a la formació de paraules («truncament», «reduplicació» i «sigles»). La sisena part són les «locucions» (*ull de poll*), que Fabra anomenava *paraules compostes* i apuntava per què ho eren (4.D). El resultat d'eixa actuació anòmala és transformar expressions simples (*la grafia de les*

paraules compostes) en «la grafia dels mots prefixats, dels compostos i les locucions», a on «els mots prefixats» no serien ni «compostos» ni derivats (com comprovarem a continuació, §9.3, 7).

9.3. Classificacions heterogènies

Quan construïm damunt d'una incongruència, només podem obtindre més incongruències. En conseqüència, els tres fets de: no definir conceptes fonamentals (5.A-B); proposar una classificació inadequada (4.B-C); i tractar les paraules compostes més simples (*ull de poll*) com a paraules no compostes (4.D); eixos tres fets no poden augurar efectes positius. Els lectors que vullguen comprovar la predicció teòrica poden llegir esta tercera part. Els qui no, tenen en §10 com tracta la Filològica la grafia de les paraules compostes.

¿Què seria el verb *enrabiar*? Per a la institució, no seria una paraula derivada, però tampoc composta. I *desfer* no seria tampoc una paraula composta. Entre el capítol 10 de la gramàtica (la derivació) i el 12 (la composició), està el capítol 11 («la prefixació»), concepte definit així: «la prefixació és un procediment de formació de mots que consisteix en l'adjunció d'un prefix a una base». Com podem comprovar, segueixen sense aparéixer propietats definitòries del concepte *prefix* (no qualificat ni com a compostiu ni com a derivatiu). Entre els exemples, trobem *desfer* i *apropar* (§11.1), de manera que verbs composts (*desfer*) i verbs derivats (*apropar*) conviurien en el mateix grup.

Com que la composició es tracta en el capítol 12, hem de pensar que les paraules tractades en el capítol 11 («la prefixació») no serien compostes. Explicita eixa propietat negativa (no ser paraules compostes) la citació de (7.C.i), que oposa la «prefixació» i la «composició». Finalment, hi haurien paraules «prefixades» que tant podrien dir que són paraules «compostes» com «paraules prefixades» (citació de 7.C.i). Resumim-ho:

7. *Enrabiar*: ni derivada ni composta; *desfer*: no seria composta

A. Capítol 10 de la gramàtica: derivació; 12: composició; 11: «la prefixació».

- i. Definició: «la prefixació és un procediment de formació de mots que consisteix en l'adjunció d'un prefix a una base»; entre els exemples, *desfer* i *apropar* (§11.1)
- ii. Propietats definitòries de *prefix*: cap (5.B).
- iii. Junts: verbs composts (*desfer*) i verbs derivats (*apropar*).

B. Resultat: les paraules «prefixades» no serien compostes.

C. També hi haurien paraules que podrien ser «prefixades» o «compostes»:

- i. «hi ha casos que es troben a la frontera entre la prefixació i la composició [...], com en *avantposar*, *contraatacar*, *entreveure* o *sobreentendre*. El mateix passa amb [...] *autodefensa*, *extraplà*, *hiperespai*, *minifaldilla*, *monopatí*, *neoliberal*, *pseudoliteratura*, *supermercat*» (§11.1).

Si hi han lectors que han arribat fins ací, deuen estar molt torbats. Per a no perdre el fil, hem de tindre en compte que, segons la Secció Filològica, hi haurien els quatre grups que he descrit en 8:

8. Deixant de banda els sis grups anomenats més amunt (4.B), hi haurien:

A. Paraules derivades (*blancor*, *xicalla*).

B. Paraules «compostes» (*picaporta*, etc.).

i. Inclourien els «compostos cultes», *psiquiatre*, *filòsof*, *hidroavió*, *filmoteca*, §12.7).

ii. ¿Què tenen en comú *picaporta* (B) i *psiquiatre* (B.i)?

C. «Mots prefixats» (*desfer*, *enrabiar*).

i. ¿No són profundament diferents *desfer* i *enrabiar*?

D. Paraules que podrien ser considerades «prefixades» o «compostes» (*contraatacar*, *autodefensa*).

i. ¿Què compartixen *enrabiar* (C) i *contraatacar* (D)?

Deixant de banda la definició dels conceptes usats, en (8.B.ii), (8.C.i) i (8.D.i) he formulat unes preguntes per a mostrar l'heterogeneïtat de les paraules agrupades.

Certament, Fabra (1956) ajuntava els verbs derivats (*aprimar*, *entristir*) amb les paraules compostes per prefixació. Però la Filològica no soluciona eixe problema del predecessor i augmenta les classificacions heterogènies (9.A); a més, hem trobat una buidor teòrica alta (9.B).

Com a detall, ara podem entendre el títol enigmàtic «mots prefixats, compostos i locucions». Les paraules «prefixades» no serien compostes (9.A.iii); i les «locucions» o paraules compostes de «sintaxi ordinària», tampoc (9.A.ii).

Si ara passem a la normativa, convé que ens preguntem si podem regular i justificar la grafia de les paraules compostes amb eixes característiques (9.A-B). En l'article següent, indagarem quina és la resposta:

9. Secció Filològica: conserva la limitació de Fabra (*aprimar*, *entristir*: paraules compostes per prefixació) i incrementa les heterogeneïtats

A. Tres classificacions heterogènies:

i. Anul·la la separació que feia Fabra entre «composts catalans» (*innecessari* i *incopsable*) i composts no catalans (*inscriure*). I considera com a compostes *psiquiatre* (8.B.i).

ii. Els noms composts de sintaxi «ordinària» (*ull de poll*) no serien composts, sinó «locucions» (§9.2, 4.D).

iii. Tracta centenars de paraules com si no foren ni derivades ni compostes, les «prefixades» (7.A-B).

B. Teoria:

i. No definix els afixos derivatius (5.A) ni els prefixos compositius (5.B) per a poder delimitar la derivació i la composició.

C. Detall: podem entendre el títol de l'ortografia: «mots prefixats, compostos i locucions».

i. «mots prefixats»: no serien paraules compostes (A.iii).

ii. «Locucions» (*ull de poll*): tampoc serien paraules compostes (A.ii).

D. Aplicació a la normativa.

i. ¿És factible elaborar normes amb la base descrita (A-B)?

ii. Resposta: en §10.

Sé que la lectura d'esta part (§9.3) és molt pesada. Però no seria adequat acabar l'anàlisi sense mostrar que la gramàtica i l'ortografia tenen actuacions teòriques divergents. Hem deduït que les «locucions» de la Secció Filològica són, en la concepció de Fabra, les paraules compostes que contenen una sintaxi «ordinària» (*ull de poll, argent viu*). Quant als «mots prefixats» (expressió que es referix als verbs derivats i a les paraules compostes per prefix, *enrabiari* i *desfer*), no serien ni paraules derivades ni paraules compostes. Com que eixa divisió té poc de sentit perquè és negativa (¿què són, positivament, *aprimar* i *desfer*?), és comprensible que la redacció de l'*Ortografia* pugui divergir de la gramàtica. Així, en la primera part de l'article (§9.1, 1) hem trobat que les paraules *agramatical, contratemps, preromànic, refer, subaquàtic* serien «derivades per prefixació». Una actuació homogènia demanava l'expressió *els mots prefixats* (ni derivats ni composts):

10. Divergència entre l'ortografia i la gramàtica

A. Les paraules *agramatical, contratemps, preromànic, refer, subaquàtic* serien «derivades per prefixació» (9.1, 1).

B. Actuació homogènia: demana l'expressió *les paraules prefixades*.

Acabarem l'anàlisi preguntant-nos si la Secció Filològica tindria la concepció del 2016 quan redactà el document de 1992 (sobre la grafia de les paraules compostes, §7.2). En aquella època, ja no aplicava la concepció de Fabra («composts catalans»: *indigne*; composts no catalans: *inaudit*, §6.1). Eixa separació de l'avantpassat comportà un escrit llarg i vague que contenia cinc regles. En canvi, el contingut real és molt simple («composts catalans»: adaptació a la nostra grafia; *poliesportiu, semiesfèric*; composts no catalans: no adaptació; *constel·lació, megàspora, hemisfèric*).

La gramàtica del 2016 també permet entendre que, encara que el document de 1992 només tracta paraules compostes, resulta que parla de «composts i derivats» (§7.2, 2). Com que en la concepció teòrica de la institució els verbs derivats no van amb les altres paraules derivades sinó amb els noms composts amb un prefix, recorreria a usar els dos noms («composts i derivats» en quatre regles). Però, a la vista que eixa actuació terminològica és poc adequada, en una regla només apareix «derivats» (aplicada a *antiesportiu, contraespionatge, inestable, poliesportiu, telespectador*, §7.2, 2.C.ii). En definitiva, si no definim els conceptes que usem (9.B) i elaborem classificacions heterogènies (9.A) és molt difícil no incórrer en actuacions divergents:

11. Vinculacions entre els documents dels noranta i la terminologia de la GIEC (2016)

A. No practicar la delimitació de Fabra entre composts catalans i composts no catalans.

B. Encara que el document de 1992 només tracta paraules compostes, parla de «composts i derivats» (§7.2, 2).

i. Causa factible: els verbs derivats (*aprimar*) no van amb les altres paraules derivades, sinó amb els noms composts amb un prefix (*desfer*).

ii. Però, en una regla, només apareix «derivats» (aplicada a *antiesportiu, contraespionatge, inestable, poliesportiu, telespectador*) (§7.2, 2.C.ii).

C. Deducció: sense teoria (9.B) i amb classificacions heterogènies (9.A), és molt difícil no practicar actuacions divergents.

Davant d'un tal panorama, convé tindre en compte que no estem analitzant qualsevol ortografia ni qualsevol gramàtica, sinó les obres d'una institució pública.

10. Retrocés en la normativa. La grafia de les paraules compostes segons la Secció Filològica

Publicat el [19 de juny de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Una persona que s'interessa profundament per una normativa lingüística ha de tindre un interès fort per la teoria lingüística. Deixeu-me dir que, de jove, admirava molt l'autor dels *Estudis de sintaxi catalana* (1972-1973). De fet, després d'haver acabat tres cursos de filologia en la Universitat de València (1983-1986) me'n vaig anar a la Universitat de Barcelona (1987-1989) perquè volia conèixer personalment a Joan Solà (per raons diferents, també a Lluís Vicent Aracil). Una de les coses que aprenguí de Solà és que, sense teoria, no és possible solucionar problemes de la normativa.

He rememorat això perquè hem vist en l'article anterior que el camí que ha fet la Secció Filològica té uns fonaments febles en la teoria lingüística (§9), limitació que ara comprovarem que repercutix negativament en la confecció de normes sobre la grafia de les paraules compostes. A més, trobarem un retrocés: d'una concepció estructural apta per a ser compresa i assimilada (Fabra, §10.1), passem a una concepció plana (§10.4), concretada en normes que els parlants no poden comprendre ni assimilar (§10.2-§10.3). També apareixeran anomalies metodològiques (trivialitats i constatacions presentades com a normes, §10.5). Finalment, mostrarem un contrast cridaner: la Filològica fa lloances a Fabra; però en la grafia de les paraules compostes pareix que no el tinga en compte (§10.6).

Este article i el següent (§11) són el centre del treball, fet que contribuïx a explicar que són els més llargs.

10.1. Aportacions i limitacions centrals de Fabra

El darrer article mostrava que l'*Ortografia* de la Secció Filològica usa la terminologia de la formació de paraules (*derivació*, *composició*, *afix derivatiu* i *prefix compositiu*) sense explicar-la als lectors (§9.1). En la consulta de la gramàtica (§9.2), hem trobat dos factors centrals: indefinicions (*afix derivatiu*, *prefix compositiu*) i separacions negatives importants de Fabra (entre altres, no diferenciar entre «composts catalans» i composts no catalans; i proposar que *argent viu* no seria un nom compost, sinó una «locució»). Ara, ens centrarem en la regulació bàsica de les grafies de les paraules compostes, de manera que reservarem el guionet per a l'article següent (§11.1).

Recordem que Fabra incorre en alguna anomalia i en algun error (§6.2), però té una concepció estructurada global: en les paraules compostes, separem els components quan responen a una construcció sintàctica «ordinària» (*ull de poll*); i aglutinem quan hi han irregularitats morfològiques (*aiguamoll*); en les paraules compostes per prefix, també aglutinem (*desfer*), i en general respectem la grafia dels components (*infraestructura*, *asimetria*), contràriament a la derivació (*assaonar*).

La finalitat del guionet és «evitar una interpretació falsa», i és aplicable a les dos normes dites (tindria la missió d'aglutinar quan toca separar, *pit-negre*; i separar quan toca ajuntar, *busca-raons*). En total, són quatre regles fonamentals vinculades entre elles, les quals es troben en un marc decisiu: el nostre autor separa la composició pròpia i la de les altres llengües, i usa com a criteri delimitador el saber dels parlants (*indigne* és una paraula composta; per contra, *inaudit* és un nom compost en llatí, però no per a nosaltres).

Les limitacions bàsiques són tres. En primer lloc, Fabra posa els verbs derivats (*endolcir*) en les paraules compostes per prefixació (*desfer*), proposta que impedia justificar la dualitat gràfica *assaonar* (paraula derivada) però *asimètric* (paraula composta). La segona limitació és no aportar proves sobre quines confusions evitaria el guionet, de manera que és factible que el guionet siga majoritàriament sobrer. La tercera limitació és fonamentar poc l'aglutinació per irregularitats (no tracta les sintàctiques), no justificar l'aglutinació quan hi ha un prefix compositiu, i no tractar els casos en què una paraula antigament composta es grafia com a simple (*també*). En síntesi:

1. Grafia de les paraules compostes en Fabra (§6.1-§6.2): és global i estructural (A-C), amb alguna limitació (D-F)
 - A. Separem els components quan són una construcció sintàctica «ordinària» (*ull de poll*).
 - B. Aglutinem si contenen irregularitats morfològiques (*aiguamoll*).
 - i. Compostes per prefixació: també aglutinem (*desfer*).
 - ii. En general, respectem la grafia dels components (*infraestructura*, *asimetria*), contràriament a la derivació (*assaonar*).
 - C. Finalitat del guionet: «evitar una interpretació falsa».
 - i. Aglutina quan toca separar (*pit-negre*), i separa quan caldria ajuntar (*busca-raons*).
 - D. Primera limitació de la proposta:
 - i. No separa el prefix derivatiu (*endolcir*) i el compositiu (*desfer*).
 - ii. Efecte: no poder justificar la dualitat *assaonar* / *asimetria*.
 - E. Segona limitació:
 - i. No demostra la utilitat assignada al guionet.
 - ii. Efecte: en les regles fonamentals, podria sobrar.
 - F. Tercera limitació:
 - i. Justificar poc l'aglutinació per irregularitats (*aiguamoll*).
 - ii. No justificar l'aglutinació amb prefixos (*desfer*).
 - iii. No tractar la grafia d'una paraula tornada simple (*també*).

Tenint com a referència el marc descrit (1), estudiarem com actua la Secció Filològica. Després d'un recorregut llarg (§1-§9), hem arribat al motiu d'haver elaborat este treball. Això justifica que estem davant de l'article amb més parts (sis, §10.1-§10.6).

10.2. Canvis de la Filològica: de regles «per a tothom», ¿a regles per a qui?

L'Ortografia de la Filològica tracta la grafia de les paraules compostes des de dos perspectives: la normativa i la teòrica. En la Introducció, exposa «els canvis més significatius que introdueix l'ortografia catalana», i en el capítol 4 desplega les regles. Dedicarem una part a la normativa (§10.2) i una altra a les regles (§10.4-§10.5). Entremig, reproduiré objectius que es marca la Filològica (§10.3), i els contrastarem amb l'actuació que té per a comprovar si hi ha correspondència.

«Els canvis més significatius» estan repartits en tres paràgrafs numerats amb les lletres *a*, *b* i *c*. En este article, analitzaré només el primer paràgraf (2), i tractaré els altres dos en l'article 12. Actuaré d'eixa manera perquè, qualitativament, el contingut dels altres dos paràgrafs aporta poc. Per tant, si ara ens limitem a estudiar el primer paràgraf arribarem més prompte a una visió general. Els lectors que vullguen aprofundir en el tema podran llegir posteriorment l'anàlisi dels altres dos paràgrafs (§12).

Ací tenim les primeres modificacions ortogràfiques:

2. «Els canvis més significatius que introdueix l'ortografia catalana (OIEC) són els següents:»
[hi han tres paràgrafs, amb les lletres *a*, *b* i *c*; ara, només estudiarem *a*; els paràgrafs *b* i *c*, en §12]

A. «*a*) En la grafia dels mots prefixats i compostos amb el segon formant començat per *r*. S'hi escriu *rr* quan el so de erra vibrant o forta apareix entre vocals: en els mots formats amb els prefixos *a-* privatiu (*arrítmia*) i *cor-* (variant de *con-*; *correferent*); en el mot *erradicar* i derivats, i en els compostos amb els radicals grecs *raqui(o)-*, *reo-*, *rin(o)-*, *rinco-*, *riz(o)-* i *rodo-* (*cefalorraquidi*, *batirreòmetre*, *otorrinolaringòleg*, *catarrí*, *ornitorrinc*, *micorriza*, *cinorròdon*) i amb les terminacions *-rràfia* i *-rrexí* (*neurorràfia*, *metrorrexí*).» (OIEC 2017: 15)

En la teoria, notem que la Secció Filològica agrupa «els mots prefixats» (*desfer*, *enrabiar*) i «els compostos» (*picaporta*, *psiquiatre*, §9.3, 8). Eixa unió ¿no dóna a entendre que no és adequada la divisió tripartida de la gramàtica (derivació + «mots prefixats» + composició)? A partir d'ara, només analitzarem la normativa.

¿Quantes modificacions o canvis hi han en la citació anterior? La resposta és: onze. En (3.A-B), he agrupat els «radicals grecs» i els exemples per a facilitar la lectura de les regles.

Les onze normes de (3.A-B) ¿estan estructurades? La resposta és negativa, de manera que només podem aprendre-les de memòria. Ací, apareix una característica que anirem retrobant: en la grafia de les paraules compostes, la Filològica no es fonamenta en la comprensió de regles generals, que els parlants haurien d'assimilar i aplicar. El camí és memoritzar i memoritzar.

Un lector ¿pot memoritzar i assimilar les onze regles que comentem (3.A-B)? Diria que no. A més, ¿per a què hauríem d'aprendre regles la majoria de les quals no aplicaríem mai? Ben mirat, seria il·lustratiu saber, de cada cent lectors d'este article, quants han tingut la paciència de llegir la citació

de 2. ¿No ens trobem en el pol oposat de l'objectiu de Fabra? D'una ortografia «per a tothom», ¿a una ortografia per a qui?

Reflexionarem ara sobre els membres de la Secció Filològica. Abans d'aprovar les modificacions de 3, ¿havien memoritzat i assimilat les onze regles (i totes les que tractarem en §12)? Si una part dels membres de la Filològica no havien après i assimilat les normes de 3, ¿és adequat demanar als altres coses que no ens hem demanat prèviament a nosaltres mateixos? Reduïm-ho a un quadre:

3. Anàlisi dels primers «canvis més significatius» (2)

A. La citació conté onze regles ($a + b$).

- i. a - privatiu (**arr**ítmia)
- ii. cor - (variant de con -; **cor**referent)
- iii. el mot **err**adicar i derivats

B. Les paraules compostes amb els radicals grecs:

- i. $raqui(o)$ -, **cefalor**raquidi
- ii. reo -, **batir**reòmetre;
- iii. $rin(o)$ -, **otor**rinolaringòleg, **catarrí**
- iv. $rinco$ -, **ornitor**rinc
- v. $riz(o)$ -, **micor**riza
- vi. $rodo$ -, **cinor**ròdon
- vii. **rrà**fia, **neuror**ràfia
- viii. **-rr**exi, **metror**rexí.

C. Les normes no estan estructurades.

- i. Efecte: cal aprendre-les de memòria.
- ii. Dificultat: enorme. A més, són paraules inusuals.
- iii. Eixa ortografia ¿és «per a tothom»?

D. Primera manifestació de l'afirmació següent: la Filològica no ensenya regles generals que els parlants puguin assimilar i aplicar.

- i. El camí és memoritzar i memoritzar.

E. Els membres de la Filològica: ¿ho havien memoritzat i assimilat?

- i. ¿Podem demanar a altres coses que no ens hem autoexigit?

10.3. Contrast entre els objectius i les regles de la Filològica

Convé que contrastem les deduccions anteriors (3) amb un objectiu pedagògic que es marca Teresa Cabré al principi del manual d'ortografia:

4. Objectiu pedagògic de Cabré: «regles clares i senzilles»

A. «S'ha de poder ensenyar i aprendre a partir de regles clares i senzilles, sempre que sigui factible.» (Cabré, OIEC 2017: 10)

Més que l'objectiu «d'ensenyar amb regles clares i senzilles», proposaria que les normes han de ser comprensibles i aplicables (en el benentès que, per a ser comprensibles, cal haver definit els conceptes usats). En tot cas, no pareix que les onze regles de 3 siguin «clares i senzilles» (i difícilment assimilables i practicables). Cabré es cura en salut («sempre que sigui factible»). Però, si

les normes són per als parlants (i no els parlants per a les normes), sempre hauria de ser possible proposar normes comprensibles i aplicables.

La Secció Filològica es marca uns objectius metodològics extraordinàriament positius: sistematitzar i simplificar l'ortografia (5.A), simplificar-la i aclarir-la al màxim (5.B). Si recordem una necessitat expressada en 1992 (explicitar i publicar els criteris que permeten elaborar normes ortogràfiques, 5.C), tindrem la finalitat: formar els lectors:

5. Objectiu metodològic de la Secció Filològica: sistematitzar i simplificar (*a-b*) per a formar els lectors (*c*)

A. «Les modificacions fetes [en l'ortografia] han volgut contribuir a sistematitzar i reduir l'ús del guionet a fi de simplificar l'ortografia.» (OIEC 2017: 14, Introducció)

B. La institució treballa «amb una voluntat de simplificar i aclarir al màxim el codi ortogràfic.» (OIEC 2017: 14, Introducció)

C. «L'ortografia es basa en uns criteris que convé fer explícits i publicar, perquè no solament han de servir en la confecció dels diccionaris, sinó també en els neologismes que es creen incessantment.» (IEC 1992: 87)

Davant d'eixos objectius tan encomiables (4-5), ens hem de preguntar si les normes de 3 sistematitzen i simplifiquen, si aclareixen al màxim. Certament, d'errors en fem tots. Però és que ara disposàvem d'un marc positiu (el de Fabra, §101, 1), el qual comprovarem a poc a poc que pràcticament és absent del manual d'ortografia de la Filològica.

Deixeu-me opinar que podríem tindre davant una manifestació de la concepció que han desplegat una part dels noucentistes i els seus hereus: en compte de centrar la normativa lingüística en les estructures fonètiques, morfològiques, semàntiques i sintàctiques que definixen la nostra llengua i la singularitzen enfront dels idiomes de l'entorn (particularment davant del castellà), no ensenyen estructures de la llengua (en general, vives), i pràcticament reduïxen l'idioma a dos factors: en primer lloc, a cultismes i més cultismes (que solen ser els mateixos o semblants en moltes llengües europees); en segon lloc, divulguen normes que els lectors no entenen («canvi i caiguda de preposicions», «*lo neutre*»). ¿Què tenim davant, una concepció profundament humanista i democràtica (la que vol que la normativa siga «per a tothom»), o una actitud elitista? En esquema:

6. ¿Estem davant d'una concepció d'un sector del noucentisme?

A. No ensenyar les estructures fonètiques, morfològiques, semàntiques i sintàctiques que ens definixen i ens singularitzen (sobretot davant del castellà), en general vives.

B. Centren la normativa en cultismes (i en normes que els lectors no entenen, «canvi i caiguda de preposicions», «*lo neutre*»).

C. Pareix una actitud allunyada d'una normativa «per a tothom».

Acabarem l'anàlisi dels primers «canvis més significatius» amb una paradoxa. L'aplicació de la concepció de Fabra («composts catalans» i composts no catalans) ¿no justifica les grafies de les onze regles de (3.A-B)? Si les repassem, comprovarem que no hi ha cap paraula que siga composta per als parlants (*erradicar*, *correferent*, *ornitorrinc*, etc.; *arrítmia* la comentarem en el paràgraf següent). En conseqüència, prou que els haurem d'aplicar les regles ortogràfiques de les paraules simples. Ara: això ¿no significa que les onze regles *sobren totes*?

Anant als detalls, hi ha una paraula poc adequada, *arrítmia* (una patologia). Si volem ser clars i eficaços, hauríem de canviar-la per «*arrítmic*» (grafia que figura en el diccionari de la Filològica; en el de l'Acadèmia, és «*arítmic*»). Realment, si no existix la paraula **rítmia* (no apareix en els nostres diccionaris) resultarà que la *a* inicial de *arrítmia* no pot ser «el prefix *a-* privatiu» (3.A.i). És a dir, la grafia adequada és *arrítmia* per la raó que és una paraula simple.

Enfront de l'aïllament de la paraula *arrítmia*, l'adjectiu *arítmic* (grafia de l'Acadèmia) és la negació de *rítmic*, com en la parella {*simètric* / *asimètric*}. I bé, ¿és positiu per als parlants escriure {*simètric* / *asimètric*} però {*rítmic* / «*arrítmic*»} (grafia de la Filològica)? Una tal dualitat ¿és sistemàtica i simplificadora (5.A), és aclaridora al màxim (5.B), o per contra impulsa a pensar que la nostra llengua és incomprensible? En síntesi:

7. Les onze regles de (3.A-B) són inútils des de la concepció de Fabra

A. Les paraules implicades no són «composts catalans», són simples.

i. Per tant, han de tindre la grafia de les simples: *erradicar*, *correferent*, *ornitorrinc*...

B. Paraula poc adequada: «*arrítmia*» (3.A.i); causa: no existix *rítmia*.

i. Paraula pertinent: «*arrítmic*» (DIEC; «*arítmic*» en DNV).

ii. La parella {*rítmic* / *arítmic*} és com {*simètric* / *asimètric*}.

C. DIEC: {*simètric* / *asimètric*} però {*rítmic* / «*arrítmic*}.

i. Eixa dualitat ¿és sistemàtica i simplificadora (5)?

Resumim. Els primers «canvis més significatius» es presenten d'una manera que difícilment els parlants assimilaran i practicarán, ja que han d'aprendre de memòria pràcticament la grafia de cada paraula. Això contrasta amb l'objectiu de la Filològica de fer regles «clares i senzilles» (4), «sistematitzar i simplificar» (5.A), «aclarir al màxim» (5.B). A més, si apliquem la delimitació de Fabra entre composició pròpia i composició en altres llengües resulta que les normes exposades es tornen inútils: com que són paraules simples, s'han d'escriure amb la grafia de les paraules simples (7.A). Finalment, hi ha una heterogeneïtat: *asimètric* però *arrítmic*.

10.4. D'una proposta estructural a normes planes

Hem analitzat les primeres modificacions que ha fet la Filològica en la grafia de les paraules compostes (§10.2, 2). Ara, passarem de la normativa a la descripció de les regles. Per a facilitar l'anàlisi, emmarcarem la qüestió.

En un article anterior (§8.3, 8), hem vist que la institució agrupa la grafia de les paraules compostes amb l'apòstrof i les contraccions (capítol 4, «la grafia dels mots»), i presenta les paraules compostes amb un títol molt llarg (reproduït baix, en 8.A). La part dedicada a les paraules compostes té una descripció general (que ocupa quatre pàgines, p. 111-114; va sense títol) i tres apartats per a les tres classes de paraules compostes (segons la Filològica, «mots derivats per prefixació», «mots compostos» i «les locucions i els sintagmes lliures»). Posem-ho en un quadre:

8. Estudi de les paraules compostes en l'*Ortografia* de la Filològica

- A. Títol: «L'ortografia dels mots prefixats, dels compostos i de les El guionet i l'aglutinació gràfica» (p. 111-128, §4.3)
- B. Contingut: descripció general (ocupa quatre pàgines, p. 111-114; no té títol).
- C. Tot seguit, tres apartats per als tres grups de paraules compostes:
- Els «mots derivats per prefixació» (§4.3.1)
 - «Els mots compostos» (§4.3.2)
 - «Les locucions i els sintagmes lliures» (§4.3.3).

En l'anàlisi que faré, prescindiré de les variacions terminològiques («mots prefixats» en el títol, 8.A; i «mots derivats per prefixació» en 8.C.i; «locucions» en el títol, 8.A; i «locucions i els sintagmes lliures» en 8.C.iii).

La formulació de les regles ortogràfiques apareix tant en la descripció general (8.B) com en el tractament dels tres grups de paraules compostes (8.C). En (9.A), he reproduït la formulació de la descripció general:

9. Regles de la Filològica sobre la grafia de les paraules compostes: en la descripció general (8.B)

- A. «Els mots derivats per prefixació i els mots compostos s'escriuen, en general, amb els components aglutinats (*agramatical, contratemps, preromànic, refer, subaquàtic; centpeus, colltòrcer, maldecap* 'preocupació', *panxacontent, rentaplats*),
- »llevat d'alguns casos (com ara *no-res, ex-Iugoslàvia, vice-primer ministre; foie-gras, penya-segat, vint-i-dos, sud-est*) que s'escriuen amb guionet, el qual és un signe gràfic consistent en un guió curt (-).
 - »L'aglutinació gràfica dels compostos contrasta amb l'escriptura de les locucions, els components de les quals s'escriuen separats per espais (*alts i baixos, compte corrent, decret llei, cap de setmana, blat de moro*).» (p. 111)

Podem reduir l'exposició anterior a dos línies: una part de les paraules compostes («els mots derivats per prefixació i els mots compostos») s'escriuen unint els components (9.A); en una altra part, els separem («les locucions», 9.A.ii); en les paraules que aglutinen, hi han excepcions («llevat de», 9.A.i), ja que recorren al guionet. Les tres afirmacions a què hem reduït el contingut de 9 ¿expliquen la grafia de les paraules compostes i justifiquen les normes? U té la impressió que no, però cal mostrar positivament per què no expliquen la llengua ni justifiquen les normes.

Indirectament, podríem apel·lar a la proposta feta més amunt (§10.1, 1): si la paraula composta respon a una «construcció ordinària», actuem com en eixes construccions (separant els components); en canvi, quan hi han irregularitats sintàctiques les paraules poden adoptar la fonètica i la morfologia d'una paraula simple (només una síl·laba tònica). Eixes propietats són el suport d'aglutinar gràficament. D'eixes característiques, no n'hi ha cap en les paraules anteriors (9). Això no obstant, cal repetir que hem d'actuar positivament per a demostrar que en l'actuació de la Filològica (9) no hi ha ni explicació ni justificació.

Arribarem a l'objectiu que intuïm si recordem que els lectors de l'*Ortografia* i de la gramàtica de la Filològica no han pogut entendre què és una paraula composta perquè la institució no ha definit els conceptes que usa (excepte *locució*, §9.2, 5). Per tant, els lectors només poden fer una cosa:

aprendre's de memòria com s'escriu cada paraula que la institució anomena «composta» (9.A). Ara: en eixa actuació no hi ha explicació, ni comprensió ni justificació. L'únic mitjà és *memoritzar la grafia de cada paraula*. Sintetitzem-ho:

10. Absència d'explicació i de justificació: només memorització de la grafia de cada paraula
 - A. Exposició breu: en una part de les paraules compostes, unim els components («els mots derivats per prefixació i els mots compostos», 9.A); en una altra, els separem («les locucions», 9.A.ii).
 - B. La institució no definix els conceptes usats en les paraules compostes (excepte *locució*, §9.2, 5).
 - i. Efecte: aprendre's de memòria com s'escriu cada paraula «composta» (9.A).

Focalitzem ara el concepte que la Filològica definix (les «locucions»). Els cinc exemples que posa (9.A.ii: *alts i baixos*, *compte corrent*, *decret llei*, *cap de setmana*, *blat de moro*) ¿són «locucions»? No cal dir que, si la definició els és aplicable, ho seran; i, si no, no ho seran. Sabem que la caracterització que fa la Filològica de les «locucions» és adequada (§9.2, 5.C): encara que són una construcció («combinació»), el seu valor no és la suma del valor dels components. Una altra cosa és la incongruència de dir que les «locucions» no serien paraules compostes a pesar que responen a la definició (paraula composta: paraula nova formada amb paraules preexistents).

I bé, el valor de *alts i baixos*, *compte corrent* i *cap de setmana* ¿és la suma del valor dels components, o no ho és? Pareix obvi que el valor de *cap de setmana* és la suma dels components. El diccionari de la Filològica diu que una accepció del nom *cap* és «punta, extrem»: per tant, *el cap de setmana* és 'la punta o extrem de la setmana: el final'. Eixe resultat comporta que *cap de setmana* no seria una «locució». L'únic factor idiosincràtic és la llargària: que, segons les hores setmanals que u treballa, *cap de setmana* s'aplique a dia i mig (dissabte de vesprada i diumenge), a dos dies, o a dos dies i mig (divendres de vesprada, dissabte i diumenge).

En *alts i baixos*, hi ha un nom en el·lipsi; però eixa realitat (que apareix en moltes construccions: *Van dos a u / Ha vingut un jove*, etc.) no comporta paraules compostes. En un *compte corrent*, els diners entren i ixen: el compte no està parat (contràriament als comptes fixos).

Quant al nom *decret llei*, és com *vagó restaurant* o *concepte clau*: una construcció irregular perquè hi han dos noms units sense preposició, de manera que no són una construcció sintàctica «ordinària» (Fabra) o «locució» (Secció Filològica).

Els comentaris anteriors comporten que, dels cinc exemples de «locucions» que posa la Filològica (9.A.ii), l'únic exemple que representa una paraula composta és el que poa de Fabra: *blat de moro* (gra que ni és blat ni és moro).

Resumim. La Secció Filològica no definix cap noció bàsica de les paraules compostes, excepte *locució* (§9.2, 5). Però l'únic concepte que caracteritza pareix que la mateixa institució no l'entén, ja que de cinc exemples només u és adequat (*blat de moro*). Entre la pobresa teòrica i la inadequació dels exemples, ¿no haurem de pensar que els lectors de la seua ortografia no veuen cap explicació ni cap justificació, de manera que han de memoritzar una a una la grafia de cada paraula composta (tant si els components s'escriuen separats com si s'aglutinen)? Posem-ho en un quadre:

11. L'únic concepte que definix la Filològica, no l'aplica bé

A. Dades:

- i. Exemples de «locucions»: *alts i baixos*, *compte corrent*, *decret llei*, *cap de setmana*, *blat de moro* (9.A.ii:).
- ii. Caracterització: «combinació» de paraules en què el valor no és la suma dels components (§9.2, 5.C).

B. Només s'aplica a un exemple (el que ve de Fabra 1956: *blat de moro*).

- i. *cap de setmana*: cap o extrem de de la setmana.
- ii. *alts i baixos*: nom en el·lipsi (com en *Van dos a u / Ha vingut un jove*, etc.; no són paraules compostes).
- iii. *compte corrent*: els diners entren en el compte i ixen: el compte no està parat.
- iv. *decret llei*: és com *vagó restaurant* o *concepte clau* (una construcció irregular; dos noms sense preposició).

C. Resultat de la pobresa teòrica i la inadequació de la majoria d'exemples: memoritzar la grafia de cada «locució».

Els lectors deuen tindre ganes de passar a la part següent. Però hauríem d'analitzar una altra dada (la de 12.C), ja que altrament em podrien dir que no sóc objectiu. Si algun lector vol passar a §10.5, que mire al final d'esta part el quadre 13, que conté una síntesi de §10.4.

Quan u arriba al tractament de cada classe de paraules compostes, torna a trobar fonamentalment la informació de la descripció general (exposada en 9). Però, en les «locucions» (9.C), hi ha una variació:

12. Tractament de cada classe de paraules compostes: repetició de la descripció general (a-b), excepte en les «locucions» (c)

A. «Els mots derivats per prefixació. Els mots construïts amb prefixos s'escriuen sense guionet entre el prefix i el radical: *amoral* [...]» (§4.3.1.1)

- i. Posteriorment: usos del guionet (§4.3.1.2)

B. «Els mots Els mots compostos generalment s'escriuen aglutinats [...]: *bocamoll* [...]» (§4.3.2.1)

- i. Posteriorment: usos del guionet (§4.3.2.2)

C. «Les locucions i els sintagmes Formalment, els mots compostos contrasten amb les locucions (*blat de moro* 'planta', *fines herbes* 'herbes aromàtiques', *mal de cap* 'cefalàlgia') i amb els sintagmes lliures que tenen un significat composicional (*bon temps*, *cafè amb llet*, *ferro vell*, *mal humor*), constituïts per components que s'escriuen separats per espais.

- i. »Els compostos presenten flexió a la dreta, és a dir, els morfemes flexius que expressen els trets de gènere, nombre, temps verbal, etc., es veuen afectats només en el segment final (*maldecap* 'preocupació', pl. *maldecaps*; [...]), i aquesta cohesió morfològica dels components justifica l'aglutinació gràfica en l'escriptura dels compostos. En canvi, les locucions presenten la flexió pròpia dels sintagmes lliures.» (§4.3.3.1)

Deixant de banda «els sintagmes lliures» (la sintaxi «ordinària» de Fabra, *ferro vell*, que només cal tractar en la definició de *paraula composta*), trobem ara una justificació de l'aglutinació: no seria

un efecte de perdre característiques de les primeres paraules compostes (diverses paraules i diverses síl·labes tòniques, *ull de poll*) i acostar-se a les característiques d'una paraula simple); seria un efecte de «presentar flexió a la dreta», la qual comportaria «cohesió morfològica» (12.C.i).

La Filològica usa eixes dos característiques («flexió a la dreta» i «cohesió morfològica») per a insistir en l'afirmació que les «locucions» no serien paraules compostes. Si la institució vol que *blat de moro* no siga una paraula composta, l'operació que ha de fer és definir *paraula composta* de manera que la definició no siga aplicable a *blat de moro* (i també ha de dir a quina part de la teoria lingüística pertanyeria l'estudi de *blat de moro*).

¿No estem molt lluny del quadre simple de Fabra (paraules compostes: des del punt de vista de la sintaxi, són o bé una «construcció ordinària», o bé una construcció irregular; gràficament, eixa dualitat comporta separació i aglutinació; semànticament, totes les paraules compostes són un «conjunt sintetitzat»).

Per una altra banda, la Secció Filològica segueix posant com a «locucions» o paraules compostes exemples que són «construccions ordinàries» (o «sintagmes lliures»), de manera que no són paraules compostes. Com a tercer exemple de «locució», trobem «*mal de cap* 'cefalàlgia'» (12.C); això no obstant, *mal de cap*, *mal de gola* o *mal de ventre* són construccions que tenen com a valor la suma dels components (mal o dolor en el cap, en la gola, en el ventre). Com hem comentat en un altre article (§4.3, 5), *mal de cap* i *maldecap* són paraules diferents, tant en la semàntica ('dolor en el cap' contra 'preocupació') com en la flexió (*mals de cap* contra *maldecaps*) i en la fonètica (dos síl·labes tòniques en *mal de cap*, tendència a reduir-se a una en *maldecap*).

Mirem d'extraure les idees fonamentals d'esta part (tan llarga com algun article). Enfront de la concepció de Fabra (que exposa un conjunt de normes vinculades, de manera que formen una estructura, §10.1, 1), ara hem trobat una visió plana: normes sense vinculació. Si a això afegim que la teoria és molt escassa (§9.2, 5) i la que apareix no s'aplica bé (11), resultarà que la Filològica no explica la llengua ni justifica les normes que proposa sobre la grafia de les paraules compostes. L'efecte és que els parlants haurien d'aprendre de memòria la grafia de cada paraula composta.

Davant d'eixe panorama, convé que ens fem esta pregunta: si l'*Ortografia* no explica ni justifica i els lectors han de memoritzar la grafia de cada paraula composta ¿per a què val el llibre que comentem en la part estudiada? ¿No n'hi ha prou buscant la grafia en l'annex (o en un diccionari)?

A la vista de la faena que tenim davant (haver de memoritzar la grafia de cada paraula composta), ens podem preguntar si això quadra amb els objectius de la Secció Filològica (ensenyar amb «regles clares i senzilles», §10.3, 4; sistematitzar i simplificar l'ortografia, 5.A; aclarir-la al màxim, 5.B). En la nostra lingüística, hi ha qui s'atribuïx bones intencions. Això està bé. Però cal aportar fets que facen costat a les intencions. L'absència de proves fa ressonar en la llunyania aquella melodia italiana titulada *Parole, parole, parole*. En síntesi:

13. Resultat de l'anàlisi sobre la grafia de les paraules compostes

A. Enfront de Fabra (normes vinculades, §10.1, 1), la Filològica exposa una visió plana (sense estructura).

i. Teoria: molt escassa (§9.2, 5); la que apareix, mal aplicada (11).

B. Efectes: ni explicació de la llengua ni justificació de les normes.

- i. Lectors: només poden aprendre's de memòria com s'escriu cada paraula composta (amb separació o amb aglutinació).

C. Valoració: ¿per a què val la part estudiada del llibre?

- i. A més, això és ensenyar amb «regles clares i senzilles», (§10.3, 4), sistematitzar i simplificar l'ortografia (5.A), i aclarir-la al màxim (5.B)?

10.5. Trivialitats i més constatacions presentades com a normes

El quadre de 13 conté el resultat de l'anàlisi sense haver estudiat el conjunt del tractament de les paraules compostes. He actuat d'eixa manera per dos motius: en primer lloc, perquè hem analitzat els fonaments, i damunt d'uns fonaments inadequats no podem fer pilars i parets adequades; en segon lloc, també he actuat així pels lectors (inomé §10.4 ja té l'extensió d'un article!). Ara: si algú en vol més, pot llegir esta part, que crec que verifica la predicció metodològica (partint d'un camí erroni, no podem seguir per sendes adequades).

Més amunt (en §10.4, 9), he reproduït les paraules que tracten les dos normes bàsiques (separació gràfica o aglutinació). Eixa citació segueix de la forma següent:

14. Paraules que segueixen a les dos regles bàsiques (separació / aglutinació, §10.4, 9)

A. «L'aglutinació gràfica pot originar combinacions gràfiques inusuals: *contraatac*, *centreafricà*, *videoart*, *sangglaçar*, *antiincendis*, *indoeuropeu*, *radiooient*, *capplà*, *propparent*, *sotssecretari*, *postguerra*, *avantítol*.»

L'observació de 14 és pertinent? Com que les paraules compostes amb aglutinació ajunten els components sense variar la grafia com a regla general, trobem la mateixa realitat que en les construccions sintàctiques: *una andana* (*a / a*), *home amable* (*e / a*), etc. Per tant, diria que estem davant d'una informació trivial.

Anem avant:

15. Continuació de 14:

A. «En alguns compostos antics se simplifiquen en l'escriptura determinats contactes entre dues vocals iguals (*aiguardent*, *mestrescola*, *nostramo*, *sotaiguar*, *Marianna*, *Miralcamp*, *Vilalta*)».

Com que la Secció Filològica no dóna pràcticament teoria de la composició i no explica ni justifica, es limita a constatar dades i més dades, que els lectors haurien d'anar memoritzant d'una en una. Una altra volta, convé que mirem el grau de compatibilitat d'eixa actuació amb voler ensenyar amb «regles clares i senzilles» (§10.3, 4), amb l'objectiu de sistematitzar, simplificar i aclarir al màxim l'ortografia (5.A).

De totes les paraules de (15.A), crec que només *aiguardent* és pròpia de tota la llengua. En un altre article (§4.3, 6.B.i), hem justificat la seua grafia (*ardir* no existix, i diem *estar encés*, de manera que per a molts parlants és una paraula simple).

El verb *sotaiguar* no sabia com interpretar-lo; l'he buscat en el diccionari de la Secció Filològica i he trobat una definició que no he comprés («L'aigua que passa per un bancal, regar (el bancal del costat)»). Siga com siga, el verb *aiguar* no apareix en el diccionari de la institució i, per tant, *sotaiguar* és una paraula simple, de manera que té la grafia que li correspon:

16. Anàlisi de 15

A. Grafies i més grafies sense explicacions.

- i. Lectors: memoritzar la grafia de cada una.
- ii. ¿Compatible amb sistematitzar i simplificar, amb aclarir al màxim (§10.1, 5)?

B. Grafia de *aiguardent* i *sotaiguar*: no existix *ardir* ni *aiguar* (segons el DIEC).

Crec, lectors, que no val la pena seguir llegint i analitzant l'*Ortografia* de la Secció Filològica (excepte en el guionet, que tractarem en el pròxim article, §11.1). Certament, el seu manual inclou una quantitat increïble de paraules (cap a 10.000), de manera que hi ha un esforç empíric enorme. Però cal una teoria comprensible i aplicable per a classificar les dades empíriques (classificar-les objectivament: amb criteris explícits i aplicables). Sense això, podem anar constatant i constatant grafies de paraules, i presentar-les com si foren normes. I, qui no veu l'anomalia metodològica que hi ha en eixa actuació, pensa que la seua llengua és molt difícil.

10.6. Fabra: lloança i desconsideració

Si recordem les aportacions de Fabra (descrites en §6.1), convindrem que han desaparegut en general en l'ortografia de la Secció Filològica. En un treball meu del 2000, havia notat com de positiva era l'actuació del gramàtic de Barcelona en el tema de la grafia de les paraules compostes. Ja el títol ho destacava: «Una aportació de Fabra inadvertida: l'ortografia de les paraules compostes» (en el llibre *La lingüística de Pompeu Fabra*).

L'*Ortografia* de la Filològica lloa l'aportació de Fabra (com podem comprovar en la citació de 17.B.i). La qüestió decisiva no és parlar bé d'algú, sinó seguir-lo. Seguir-lo, naturalment, en les qüestions en què ha millorat l'estudi de la llengua i la normativització. Hauria de ser obvi que, allà a on algú ha errat, cal rectificar-lo pel bé de la llengua (és a dir, pel bé dels parlants). Resumim-ho:

17. Lloar a algú és positiu; seguir-lo (en les aportacions) és indispensable

A. Lloances:

- i. «Sens dubte, l'aportació de Pompeu Fabra a la normativització de la llengua, tant en l'àmbit ortogràfic com en el gramatical i en el lexicogràfic, fou tècnicament insuperable en el seu temps.» (p. 13).
- ii. La qüestió: seguir-lo en les millores; i, quan ha errat, rectificar-lo pel bé dels parlants.

B. Les aportacions de Fabra (§6.1) no apareixen en general en l'ortografia de la Filològica.

- i. Concepció reivindicada en «Una aportació de Fabra inadvertida: l'ortografia de les paraules compostes» (2000).

Per cert, l'obra també es lloa a ella mateixa:

18. Lloances de l'OIEC (2017) contingudes en l'obra

- A. «L'ortografia aplega en un tot coherent les modificacions i els » (p. 7; del pròleg, de Joandoménec Ros)
- B. «En la redacció d'aquesta nova ortografia, la Secció Filològica ha volgut mantenir la seva tradicional actitud de prudència en qüestions ortogràfiques i de respecte per l'ortografia fundacional.» (p. 14)
- C. «La sintonia entre la GIEC i la nova ortografia també es fa palesa en l'equilibri entre descripció i prescripció.» (p. 19)
- D. «Aquesta ortografia és el fruit d'una anàlisi sistemàtica sobre l'estat actual de l'ortografia de la llengua » (p. 19)

Recapitulem. La teoria tan escassa (§9.2-§9.3) fa que la Secció Filològica no expliqui la llengua (i facilita que caiga en errors). En general, la institució no justifica tampoc les normes. Per als lectors, la unió d'eixes característiques és haver de memoritzar la grafia de cada paraula composta, de manera que u es pregunta quina utilitat té el tractament de les paraules compostes desplegat en l'ortografia. A més, les aportacions de Fabra desapareixen en general. I el cas és que la seua concepció justifica no poques de les grafies que proposa la Secció Filològica (*erradicar*, *correferent*, *ornitorrinc*, §10.3, 7). Tot això es torna més significatiu pel fet que estem analitzant l'ortografia d'aquella institució a qui la Llei 8/1991 (3 de maig) de la Generalitat de Catalunya dóna l'autoritat en la normativa lingüística.

La meua impressió és que la Secció Filològica ha volgut establir la grafia de les paraules compostes fins al darrer exemple que ha pogut arreplegar. Però ha dedicat poca atenció als fonaments, que és la part que interessa més al públic general. Realment, eixa part és la que forma i orienta: la que permet que un parlant pugui enfrontar-se a un dubte i intentar resoldre'l per ell mateix. Podrà equivocar-se (com tots). Però eixa manera d'actuar fa augmentar la formació i la confiança (i és una aliada de l'autoestima i de la capacitat de ser lliure).

11. El guionet en les paraules compostes: increment (segle XIX) i reducció (segle XX) sense regulació

Publicat el [26 de juny de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Les primeres reflexions que hem desplegat sobre el guionet (§5.1, 2.A) ens han fet sospitar que no deu ser gran la seua aportació comunicativa a la grafia de les paraules compostes. Posteriorment, estudiant l'actuació de Fabra (§6.2, 9) hem observat que, sobre el guionet, no aportava argumentacions aplicables a les dades empíriques.

Eixe panorama comporta que tenim davant un bon repte: hauríem d'aclarir quines utilitats específiques podria aportar el guionet a la grafia de les paraules compostes. No fer-ho possibilita que el guionet no responga a una racionalització ortogràfica (i, per tant, a una simplificació ortogràfica). Al contrari, mantindria usos immotivats i no regulats: complicacions ortogràfiques negatives.

En este article, lligant caps i reflexionant deduirem quines deuen ser les dos utilitats bàsiques que el guionet aporta a la grafia de les paraules compostes (§11.5-§11-6). Però, primer, exposarem una informació sobre l'ús del guionet que permet entendre l'actuació de la Secció Filològica en les últimes dècades. En la història europea, hi haurien hagut dos processos correlatius de signe contrari. En el primer, s'hauria produït un increment de l'ús del guionet en les paraules compostes (durant el segle XIX); en acabant, hauria vingut el procés contrari, una reducció (al llarg del segle XX). Els dos processos tindrien en comú que s'haurien fet d'una manera poc regulada (§11.3). Eixe seria el marc en què treballaria la Secció Filològica (procés de reducció del guionet, però poc regulat, com corrobora l'anàlisi de les regles de la Filològica, §11.2). Cal dir que Fabra ja havia reduït l'ús del guionet (§11.3), i també havia indicat que teníem grafies heretades que no estaven regulades, de manera que la intervenció de la Filològica estava justificada (§11.1). La conjuminació dels factors descrits ens permetrà interpretar la proposta de la institució (§11.4).

Al final del viatge de dos segles que farem en este article, toparem amb una novetat agradable: les dos utilitats bàsiques que trobarem sobre el guionet en la grafia de les paraules compostes apareixen en Fabra (1956), una explícitament (§11.5) i l'altra implícitament (§11-6). L'article 11 és quasi tan llarg com l'anterior.

11.1. La intervenció de la Secció Filològica era necessària

L'escrit previ (§10) focalitza com actua la Secció Filològica en les normes ortogràfiques de les paraules compostes. Hem trobat que la institució no desplega la visió estructural que tenia Fabra sobre el tema. Si el resultat haguera sigut una millora de la gramàtica i de la normativa, no hi hauria res a dir. Però la deducció de l'article ha sigut més aïna la contrària (de la visió global i estructural, hem passat a una pràctica sense estructura, que presenta temes relativament fàcils - *erradicar, correferent, ornitorrinc*- com a difícils).

La característica negativa que destacaria en l'*Ortografia* de la Secció Filològica és considerar poc que el pal de paller d'una ortografia «per a tothom» no està en el llatí o el grec (factor influent en una part del noucentisme, §10.3, 6). L'estrela polar és el saber general dels parlants (si *erradicar* és una paraula simple per als parlants, li correspon una grafia de paraula simple; o, si no existix el verb *aiguar* per al DIEC, la grafia és *sotaiguar*). He fet eixa reflexió perquè, en l'ús del guionet en les paraules compostes, també trobarem que la Filològica considera poc l'interés dels parlants. Això no obstant, ¿podem millorar la llengua prescindint dels parlants?

L'article del guionet és quasi tan llarg com l'anterior, ja que el conjunt de l'escrit desplega tres vessants: com tracta la Filològica el guionet (§11.2 i §11.4), quin és el marc europeu (§11.3), com el considerava Fabra (diverses parts de l'article) i, al final, una alternativa que desplega la perspectiva de Fabra (§11.5).

Primer que res, recordarem per què el tractament general de les paraules compostes (§10) va davant del guionet (§11) apareix després. Des de la perspectiva de Fabra (exposada en §6.1 i esquematitzada en §10.1, 1), el guionet va al final com a conseqüència de la jerarquia de les normes: les dos fonamentals són la separació dels components (*ull de poll*) i l'aglutinació (*aiguamoll*). Això significa que convindrà usar el guionet quan l'aplicació de les dos regles bàsiques porte a resultats negatius: el guionet ajuntarà en casos en què hauríem de separar els components (exemple de Fabra: *cap-gros*, i no *cap gros*); i separarà en casos en què hauríem d'ajuntar (*busca-raons*, i no *buscaraons*).

En eixe camí estructurat, el gramàtic de Barcelona consignà quin és el resultat negatiu a què poden portar les regles bàsiques: «una falsa interpretació». Per tant, la finalitat del guionet seria evitar el resultat negatiu («evitar una falsa interpretació»).

La concepció anterior estructuralment és perfecta. La deficiència apareix en la fase final: en els casos en què Fabra proposa que usem el guionet, en general no demostra que siga factible «una interpretació falsa» (en §6.2, hem comentat que la grafia *buscaraons* és com *contrarevolució*; i que la grafia *cap gros* difícilment la interpretarà ningú malament en la comunicació; per a negar-ho, caldria aportar alguna dada empírica). En definitiva, la limitació de Fabra és no aportar oracions que demostrin que hi hauria confusió sense el guionet. En síntesi:

1. Marc i utilitat de l'ús del guionet en les paraules compostes

A. Marc estructural:

- i. Aglutinar quan toca separar (*pit-negre*), i separar quan caldria ajuntar (*busca-raons*).

B. Finalitat del guionet en Fabra: «evitar una interpretació falsa».

- i. Limitació de Fabra: no aporta dades que demostrin que és necessari.

En 1995, la Secció Filològica aprovà canviar significativament les normes de Fabra sobre el guionet (IEC 1996: 22-26; 1997: 20-21): «els prefixos catalans s'escriuran sempre sense guionet»: *arxisatisfet*, *bestia*, *exdiputat*, *periodat*, *periòdic*, *preregnant*, *presantificat*, etc. A l'entorn d'eixe fet, també es crearen tensions socials (com el document de 1992 sobre *polisportiu* i *poliesportiu*, §7.2).

Segons la institució, l'ús del guionet seria l'única qüestió en què hauria modificat la proposta de Fabra (2.A; però mireu les dades de 2.B):

2. Segons la Filològica, només hauria modificat la proposta ortogràfica de Fabra en l'ús del guionet

A. «Fins ara la Secció Filològica no havia volgut introduir sinó rectificacions puntuals en la normativa ortogràfica [...] (*darrere*, *llarguerut* [...] en comptes de **darrera*, **llargarut* [...]). Tan sols en un cas ho havia fet, empesa per la consciència de la complexitat del sistema fabrià: en la norma que regula l'ús del guionet en l'escriptura dels mots formats per composició o per prefixació. Les modificacions fetes han volgut contribuir a sistematitzar i reduir l'ús del guionet a fi de simplificar l'ortografia.» (OIEC 2017: 14, Introducció)

B. En IEC (1997: 52-65), hi ha una quantitat apreciable de variacions gràfiques entre el DGLC i el DIEC, no sempre anecdòtiques: {*anex* / *annex*}, , {*arrítmic* / *arítmic*}, {*arxiprest* / *arxipreste*}, {*biberon* / *biberó*}, {*corregnar* / *coregnar*}, {*neon* / *neó*}, {*ozon* / *ozó*}, {*pantalón* / *pantaló*}, {*rescalfar* / *reescalfar*}, {*sobrescrit* / *sobreescrit*}, {*sotasciure* / *sotaesciure*}, {*substratum* / *substrat*}, {*trèmer* / *trémer*}, {*xènon* / *xenó*}.

Cal dir que, des de l'òptica de Fabra (1956: §162), la intervenció de la Secció Filològica en el guionet estava justificada. En efecte, digué que hi havien no pocs usos del guionet que no estaven regulats (les seues paraules estan reproduïdes en 3.A). Eixa afirmació comporta que la seua proposta sobre l'ús del guionet no era satisfactòria i, per tant, calia reflexionar i actuar.

Per a intervindre positivament, la Filològica tenia tres entrebancs. El primer ja el coneixem: enfront del camí més metòdic de Fabra (§10.1, 1), la institució practica un camí teòric i normatiu pobre (§10.4, 13). El segon factor que ha dificultat l'acció de la Filològica és no atribuir una funció general al guionet, contra l'actuació de Fabra (1.B: «evitar una interpretació falsa»).

La unió d'eixes dos forces ha facilitat l'aparició de la tercera limitació: de les dos funcions que pot fer el guionet (ajuntar quan caldria separar: segons Fabra, *pit-negre*; separar quan caldria ajuntar: *busca-raons*), la Secció Filològica només en té en compte una (separar quan caldria ajuntar: *busca-raons*). La tercera limitació apareix en una citació de més amunt (§10.4, 12). Quan la institució tracta les paraules compostes amb prefix (*desfer*), considera el guionet (12.A), així com en les paraules compostes que escrivim amb els components aglutinats (*aiguamoll*, 12.B). En canvi, quan arriba a les paraules compostes amb els membres separats (*ull de poll*, les seues «locucions»), no he vist el guionet (12.C). Resumim les dades bàsiques:

3. La intervenció de la Secció Filològica estava justificada

A. Fabra indica que hi haurien usos del guionet que no estarien fonamentats en regles:

- i. «De regles per al recte ús d'aquest guionet [...] no n'hi ha cap enfora de les donades [...], les quals estan lluny d'agafar tots els casos en què pot ésser convenient d'usar-lo.» (Fabra 1956: §162)

B. Tres factors dificultaven la intervenció de la Filològica. Primer:

- i. Fa un camí teòric i normatiu pobre (§10.4, 13).

C. Segons factor:

- i. No assigna una utilitat comunicativa al guionet.

D.Tercer factor (afavorit pels dos anteriors):

- i. Només considera una funció del guionet: separar quan caldria ajuntar (*busca-raons*). Font: §10.4, 12.

11.2. Anàlisi de l'actuació de la Secció Filològica

Prescindirem de la proposta de 1997 i ens centrarem en l'actual (2017). En les p. p. 114-120, l'*Ortografia* mostra 14 regles sobre l'ús del guionet en paraules compostes, sempre com a separacions dels components quan caldria aglutinar (3.D). Per a fer-nos una idea del camí que segueix la Filològica, analitzarem el primer ús del guionet en les paraules compostes amb prefix (*desfer*, «els mots derivats per prefixació», 2017: §4.3.1), i el primer ús en les paraules compostes aglutinades sense prefix (*aigumoll*, «els mots compostos», 2017: §4.3.2):

- 4. Catorze regles sobre l'ús del guionet (p. 114-120), sempre en paraules en què caldria aglutinar (3.D). Paraules amb prefix: la primera excepció (4.B)

A. Les paraules compostes amb un prefix s'escriuen aglutinades (*asimètric, infraroig, monosíl·lab, preromànic, proxinés, sotssecretari, Anticrist, Prepirineus*). (OIEC 2017: §4.3.1.1).

B. Però tindrien tres excepcions (p. 114-116). La primera:

- i. «En els conjunts formats per un nom o un adjectiu precedits de l'adverbi *no* que han assolit un alt grau de lexicalització; en aquests casos, *no* es comporta com un prefix»; tres exemples: *pacte de no-agressió, el no-alineament* (i *els països no-alineats*), *la no-bel·ligerància* [...].»
- ii. «Altres expressions no han assolit aquest grau de lexicalització; *no* manté el seu valor d'adverbi, el significat de l'expressió és el contrari del que tindria sense *no* i sovint porten complements. Aquestes expressions s'escriuen sense guionet: *la no confessionalitat (de l'Estat), la no convertibilitat (del dòlar), la no compareixença (a una convocatòria)* [...].»

Sabem que la Secció Filològica no definix molts conceptes de les paraules compostes i que recorre a expressions vagues (§7.2, §9.2-§9.3), de manera que focalitzarem primer les dades empíriques. A la vista que la institució no assigna utilitat comunicativa al guionet (3.C), aplicarem la utilitat de Fabra. ¿Quina interpretació falsa es pot fer davant de la grafia *pacte de no agressió* (en 4.B.i, «pacte de no-agressió»)? Per cert, allà a on nosaltres tenim *un aminoàcid no essencial* l'anglès escriu *a non-essential amino acid*. ¿En què beneficia la lectura el guionet d'eixa construcció? Si adoptem la perspectiva de l'escriptura, l'aportació de *a non-essential* deuen ser dubtes i errors.

Per una altra banda, convé notar que la norma que comentem té la implicació següent: cada volta que hem d'escriure *no* davant d'un nom o d'un adjectiu, hauríem de mirar si és una paraula normal o so hi ha «un alt grau de lexicalització». ¿Actuen així les persones que han aprovat la norma de (4.B)?

Passem a la teoria (4.A), que conté excepcions (4.B.i) i *excepcions de les excepcions* (4.B.ii). Els lectors que vullguen seguir la regla de les excepcions a l'aglutinació reproduïda en (4.B.i) ¿saben

deduir quan hi ha «lexicalització» (concepte que seria diferent de «locucions»)? Si busquem eixe concepte en l'índex de la gramàtica, remet a la secció que tracta la derivació i la composició (§6.5), la qual conté quatre apartats: derivació (§6.5.1), composició (§6.5.2), «altres processos de formació de mots» (§6.5.3; inclou «truncament», «reduplicació» i «sigles i mots creuats»), i «locucions» (§6.5.4). I bé, en cap d'eixos quatre apartats he trobat la «lexicalització». Això ajuda a entendre que l'índex de conceptes no envia a l'apartat específic que tractaria el concepte, sinó al conjunt de la secció (§6.5).

L'índex de conceptes de la gramàtica conté una altra remissió a «lexicalització», posterior (a §10.4.1.b). En la lectura d'eixa referència, he trobat que el manual usa el terme («No és un cas de lexicalització l'ús com a noms de formes que provenen d'infinitiu, com *dinar*», p. 411), però no explica en què consistix eixe hipotètic procés.

Seguim avant. El guionet apareixeria quan la «lexicalització ha assolit un alt grau». Lògicament, si u no sap què és la lexicalització, no sabrà tampoc si el grau és alt. El manual fa un aclariment: «en aquests casos, *no* es comporta com un prefix» (4.B.i); però, a la vista que la gramàtica no definix «prefix» (ni derivatiu ni compostiu, §9.2, 5.B), resultarà que l'aclariment no és aclaridor. I, finalment, tenim l'excepció de l'excepció: si la «lexicalització no és en alt grau», no apareixeria el guionet (4.B.ii): *la no confessionalitat de l'Estat*.

Realment, convé que ens preguntem si anem pel camí de formar els lectors amb «regles clares i senzilles» i aconseguir una ortografia sistematitzada, simplificada, aclaridora al màxim (§10.3, 4-5); o, si per contra, anem per un camí que fa creure als lectors que la seua llengua és increïblement difícil. Per cert, els membres de la Secció Filològica ¿han comprés i han assimilat les regles que comentem abans d'exigir-les als parlants? Destaquem els punts centrals:

5. El guionet segons la Filològica: anàlisi de la primera excepció en la prefixació (4.B)

A. Com que la institució no assigna utilitat comunicativa al guionet (3.C), apliquem la de Fabra.

- i. ¿Quina interpretació falsa podem fer en *pacte de no agressió* (en compte de *pacte de no-agressió*, 4.B.i)?
- ii. Un guionet que no tenim: *a non-essential amino acid*.

B. Implicació de la norma: quan escrivim «*no* + nom / adjectiu», mirar si és una paraula normal o si hi ha «un alt grau de lexicalització».

- i. ¿Actua així qui l'ha aprovada?

C. Teoria: per a aplicar-la, cal saber què és «lexicalització», que deu ser diferent de les «locucions».

- i. Índex de conceptes de la gramàtica: remet a §6.5, però no el conté.
- ii. Ús del guionet: quan la «lexicalització té un alt grau».
- iii. Si u no sap què és la lexicalització, tampoc si el grau és alt.
- iv. Aclariment fallit: «en aquests casos, *no* es comporta com un prefix» (4.B.i); causa: la gramàtica no definix «prefix» (§9.2, 5.B).
- v. Excepció de l'excepció: si la «lexicalització no és en alt grau», absència del guionet (4.B.ii): *la no confessionalitat de l'Estat*.

D. Eixe camí ¿forma els lectors amb «regles clares i senzilles», sistematitza, simplifica i aclaria al màxim l'ortografia (10.3, 4-5)?

- i. Membres de la Filològica: ¿han comprés i han assimilat les regles que comentem abans d'exigir-les als parlants?

Les paraules compostes amb els membres aglutinats sense prefix compositiu (*aiguamoll*, els «mots compostos», 6.A), tindrien onze excepcions (onze casos en què hauríem de separar usant el guionet). En primer lloc, està formulada la regla general (6.A); tot seguit, ve la primera excepció (6.B). Quan llegiu els exemples de (6.A.i), mireu si teniu algun problema de lectura. Reprendrem eixe detall en la darrera part de l'article (§11.5, 12):

6. Paraules sense prefix: la primera excepció (b)

A. «Els mots compostos generalment s'escriuen aglutinats» quan són «compostos patrimonials, formats a partir de mots catalans: *bocamoll, cama-curt* [...]».

- i. »També quan són «compostos a la manera culta, és a dir, mots construïts amb formes prefixades, acabades generalment en *o-* i de vegades en *i-*: *aeroport, anglosaxó, audiovisual, cardiovascular, catalanoaragonès, concavoconvex, cumulonimbus, electroxoc, espaciotemporal, fisicoquímic, gastroenteritis, grecolatí, hidroavió, historicoartístic, homosexual, labiodental, serbocroat, socioeconòmic, Hispanoamèrica, Indoxina; brevirostre, curvilini, estratigrafia, insecticida, lamel·libranqui, mortinatalitat, palmiforme, piscifactoria, planisferi, quadribarrat, tecnicisme, uxoricidi, viticultura.*» (OIEC 2017: §4.3.2.1)

B. Però tindrien onze excepcions (p. 117-120). La primera:

- i. «En els cardinals i ordinals compostos, entre desena i unitat, i entre unitat i els mots *cents, centes* (o *centè, centena*): *vint-i-dos, tres-cents; el Nou-cents* [...]. Cal subratllar, però, que no duen guionet els derivats d'aquests mots, com *cinccentista, noucentisme*».

Si mirem la regla sobre la unió gràfica dels components (6.A), no trobarem cap observació sobre l'origen immediat de l'aglutinació (és un efecte de ser una construcció irregular sintàcticament, *bocamoll, lligacama*; o només morfològicament, *uns pocaverkonyes, menjars agredolços*). Eixa absència podria ser una conseqüència de considerar que les paraules compostes regulars (*ull de poll, argent viu*) no serien paraules compostes, sinó «locucions».

Per a la Secció Filològica, les paraules compostes s'aglutinarien en general; però tindrien excepcions. Si en la prefixació n'eren tres (4.B), ara en són onze (6.B). Com adés, ens limitarem a analitzar la primera (6.B). Igual que en l'excepció analitzada (4.B), en (6.B) no hi ha tampoc justificació (¿què guanyem escrivint *trenta-u* però *cent dos*?; ¿per què *tres-cents* però *tres mil* i *tres milions*?). Això no obstant, si convé explicitar els criteris per a formar els lectors (§10.3, 5.C) convindrem que: a) normativitzar l'ortografia hauria de ser fer propostes que ajuden als parlants a escriure i a llegir; b) cal explicar què aporta cada norma a la comunicació. En resum:

7. El guionet segons la Filològica: anàlisi de la primera excepció en l'aglutinació sense prefix (6.B)

- A. La regla de l'aglutinació (6.A) no diu que va unida a ser una construcció irregular (*aiguamoll; uns pocavergonyes*).
 - i. Causa factible: totes les paraules compostes s'aglutinarien.
 - ii. Les construccions regulars (*ull de poll*) serien «locucions».
- B. No hi ha tampoc justificació del guionet.
 - i. ¿Què guanyem escrivint *trenta-u* però *cent dos*?
- C. Normes ortogràfiques: haurien d'ajudar a escriure i a llegir.
 - i. Efecte: explicar què aporta cada norma a la comunicació.

Si reproduïrem les onze excepcions, trobaríem alguna apel·lació a facilitar la interpretació: quan «l'aglutinació [...] dificultaria [...] la lectura» (*caps-i-puntes, plats-i-olles, mira'm-i-no-em-toquis*, (§4.3.2.2.e, p. 118; però *vetesifils*, §4.3.2.1.a, p. 117). Davant d'eixa apel·lació a facilitar la lectura, u es pregunta per què la Secció Filològica no ha aplicat el criteri a cada una de les excepcions. Hauria sigut una bona manera d'assegurar-se que anem pel camí d'una ortografia «per a tothom».

11.3. Marc internacional de l'ús del guionet

Per a poder interpretar més bé com ha actuat no solament la Secció Filològica sinó també Fabra, convé que posem l'ús del guionet en el marc europeu. La consulta de gramàtiques franceses (Grevisse 1936: §169) i angleses (Quirk i altres 1985: 1540-1546, 1569-1579, 1613) fa pensar que, des del final del segle XIX, hi ha una tendència a reduir l'ús del guionet en les paraules compostes (a favor de l'aglutinació; en anglès, *co-operate / cooperate*). Es veu que hi havia hagut un augment que no responia a regles fonamentades i delimitades, i la conseqüència havia sigut una profusió negativa del guionet.

Ara: si l'increment havia sigut desordenat, es veu que la reducció també ho era. L'absència més important que he trobat és no regular de què depèn que hi haja separació, soldament o ús del guionet. El primer efecte de no tindre regles generals seria la presència de dualitats que fa pensar en actuacions heterogènies (en francès, *porte-monnaie* però *portemanteau*; en anglès, *archduke* però *arch-fascist*). El segon efecte era tindre paraules escrites de més d'una manera (en anglès, el trio {*a flower pot / a flower-pot / a flowerpot*}). En els Estats Units, el guionet s'usaria més poc que en el Regne Unit (*psychosomatic / psycho-somatic*). Les variacions també es produïen dins d'una societat (el gust o la voluntat de les cases de publicitat, o dels escriptors, o dels diccionaris, o dels manuals d'estil). Realment, si no normativitzem la part més bàsica o fonamental d'una qüestió (ara, la grafia de les paraules compostes), és poc probable que regulem bé les altres parts. Destaquem els factors bàsics:

8. Creiximent i reducció del guionet: dos processos probablement desordenats

- A. Consulta de gramàtiques franceses i angleses: des del final del segle XIX, reducció del guionet (a favor de l'aglutinació).
 - i. Prèviament: augment no regulat; profusió negativa.
 - ii. Reducció: també desordenada.
- B. L'absència més important: no regular els fonaments.
 - i. Primer efecte: actuacions heterogènies.

ii. Segon: paraules escrites de més d'una manera.

El desorde que hi havia en francès i en anglès apareixia també entre nosaltres (9.A), i Fabra reaccionà com el francès i l'anglès (reduint el guionet, 9.B):

9. Coincidència nostra amb les llengües de l'entorn. Exemples de Fabra:

A. Fabra (1912: 271): *mig-obrir*, *mig-partir* contra *mig matar*, *mig adormir-se*, *mig creure's*.

B. Més exemples de 1912: *ull-prendre*, *car-tenir*, *al cap-vespre*, *al cap-davall*, *avant-braç*, *argent-viu*, *poca-vergonya*, *escanya-pobres*, *mestre-de-cases*, *cel-obert*, *aigua-moll*, *cama-llarg*.

11.4. Interpretació de l'actuació de la Secció Filològica

En el marc europeu descrit, hi han tres factors que podrien explicar l'actuació de la Secció Filològica. El primer és la tendència al llarg del segle xx a reduir l'ús del guionet a favor de l'aglutinació.

El segon factor és tendir a justificar poques normes, actitud que facilita seguir la moda sense mirar si afavorim la llengua o si li fem mal. Convé notar que no justificar cada norma comporta el perill de presentar les regles sense causa (o origen) ni finalitat (o destinació). Ara: una norma sense origen ni final ¿no comporta la pretensió de ser *eterna*? A més, eixa actuació facilita que passem de la llei fonamentada al dogma (que és inherentment inargumentat, i també amb voluntat d'eternitat).

El tercer factor que contribuïx a entendre el camí de la institució és considerar que les paraules compostes que responen a la sintaxi «ordinària» (*ull de poll*) serien «locucions». La conseqüència d'eixa teoria és que totes les paraules que la Filològica considera compostes s'aglutinen (tinguen prefix compositiu o no en tinguen).

Per a interpretar el camí de la institució, només ens queda lligar caps. A la vista que hom no justifica l'aglutinació (segon factor), i tenint en compte que s'aglutinen totes les paraules considerades compostes (tercer factor), pareix natural *generalitzar*, ja que la generalització és una exigència de la ciència. El resultat és tendir a suprimir l'ús del guionet en les paraules compostes per prefixació (reducció quantitativa forta en relació a l'ús de Fabra); i també fora (fins i tot quan no hi han paraules compostes, {*és a dir* / *esadir*}; o és dubtós que n'hi haja, {*si us plau* / *sisplau*}, cal dir que les grafies *esadir* i *sisplau* han circulat, però no figuren en l'ortografia de la Filològica). El mecanisme fa recordar la dita valenciana *En ser negre* (en ser una paraula composta), *botifarra* (aglutinació). He de dir-vos, lectors, que la ironia va destinada a mi mateix, perquè en l'article de l'any 2000 (citada en §10.6, 17) jo també anava pel camí de la reducció purament quantitativa del guionet (actitud que coneix bé una persona tan compromesa amb la nostra normativa com és Jordi Manent).

Davant del resultat a què hem arribat, convé que ens tornem a preguntar si estem davant d'una sistematització, simplificació i aclariment al màxim de l'ortografia (§10.3, 5); o si, per contra, estem davant d'una absència: no considerar que la normativa deu facilitar la comunicació lingüística (sobretot la lectura). En resum:

10. Factors que deuen explicar el camí de la Secció Filològica
- A. Primer: tendència internacional a reduir l'ús del guionet.
 - B. Segon: justificar poques normes.
 - i. Les regles sense causa i sense finalitat són dogmes.
 - ii. Factible: seguir la moda sense mirar l'interés dels parlants.
 - C. Tercer: no considerar com a paraules compostes les «locucions».
 - i. Efecte: totes les paraules compostes s'aglutinarien.
 - D. Si no justifiquem l'aglutinació (b) i si s'aglutinaren totes les paraules compostes (c), podem *generalitzar*.
 - i. Resultat: tendir a suprimir el guionet en la prefixació.
 - E. Valoració: ¿sistematització i simplificació (10.3, 5), o no considerar la comunicació lingüística?

La proposta de la Filològica pareix científica perquè va cap a la generalització. Però no és científica per dos raons unides. En primer lloc, no considera la utilitat comunicativa, que deu presidir les regles d'aglutinació i de l'ús del guionet. En segon lloc, eixa absència fa que la Filològica actue com si l'aglutinació fóra un bé en ella mateixa. En la pròxima part, trobarem exemples que mostren que eixa actitud crea confusions i dificulta la lectura (§11.5, 11-12).

11.5. Deducció estructural de la primera utilitat bàsica del guionet

Acabarem les reflexions sobre el guionet mirant si, a partir de les propietats que ja coneixem (completant-les quan convinga), podem deduir quines són les utilitats fonamentals que té el guionet en la grafia de les paraules compostes. Sabem que a l'estadi més simple (quan no hi han irregularitats i tenim consciència de la composició) correspon la separació (*ull de poll*, *argent viu*). Certament, tenim poques paraules compostes en eixe estadi, i és poc important per a la llengua. Però és el punt de partida de l'estructura.

Si hem perdut la consciència de ser una paraula composta, en eixe cas ja no és per als parlants una paraula composta, i apliquem la grafia de les paraules simples (*també*). Quan conservem la consciència i és una construcció sintàctica irregular, aglutinem (*desfer*, {*un aiguamoll*, *dos aiguamolls*}); actuem igual quan la irregularitat només és morfològica (tractem la construcció com si fora un nom simple: *un maldecap*, *molts maldecaps*). Però la irregularitat no és prou per a aglutinar gràficament. Ha d'anar acompanyada d'alguna de les dos condicions següents. La fonamental és que la paraula composta siga pròpia de la llengua general. La grafia *desfer* no deu haver creat cap problema a ningú. Si la paraula composta no és d'ús general (és a dir, quan és o bé local, o bé antiga), podem aglutinar en el cas que a la primera visió de la grafia percebem que és una paraula composta i quins són els seus components (com ara en *aiguamoll*).

Mirem exemples de paraules que no són de tota la llengua. Si un parlant no coneix el nom de les oracions *Mirava l'entrenús del mig* / *Tallà un entrenús* ¿percep una paraula composta davant de la grafia *entrenús*? Quan vaig llegir eixa grafia en l'*Ortografia* de la Secció Filològica (p. 111), no l'entenguí (a pesar que el marc comportava que era una composta). Eixa grafia em feia pensar en

pallús o *parrús* (una paraula no composta). Però resulta que és una paraula composta que significa «Espai o interval entre dos nusos, especialment d'una tija o d'un tronc» (DIEC). Semblantment, si veem escrit *El cordur estava tranquil / Aquell dia, es sentia cordur* ¿quants interpretaran que *cordur* és una paraula simple (com *corder* o *tendur*)? Però no és simple; és un adjectiu compost de *cor* i *dur* que significa 'poc compassiu' («*cordur*» figura en la p. 116 de l'*Ortografia* de la Filològica).

¿Com hem d'escriure les paraules compostes que no són de la llengua general i que qui no les coneix no interpreta com a paraules compostes si veu els components aglutinats («entrenús», «cordur»)? En este treball, hem notat que el fet de separar els components de les paraules compostes noves té efectes positius en els lectors (i no en té de negatius, *No sóc anti res, És el meu ex marit*, §4.4, 8). Ara, ho precisarem: no té repercussions negatives quan els lectors veuen immediatament que la primera grafia és un prefix compositiu (com passa en *anti res* i *ex marit*). Però eixa deducció no es produïx sempre, com ens permetran verificar els exemples seleccionats.

Si separem *entre* i *nus*, els lectors que no coneixen la paraula es trobarien que l'article o un adjectiu quantitatiu va seguit per una paraula que és una preposició (*Estava en l'entre nus, Talla un entre nus*), fet que els causaria sorpresa: ¿com haurien d'interpretar *l'entre* o *un entre*? Semblantment, en el cas d'escriure separats *cor* i *dur* (*El cor dur ho aguantava bé / Aquella faena demanava un cor dur*) els lectors interpretarien *cor* com a paraula simple (com a un nom), mentres que «*cordur*» és un adjectiu (*un «cordur»* és com *un vell*: algú que és vell; per tant, *un «cordur»* és algú que és poc compassiu; «que té el cor dur», diu el DIEC).

El camí seguit permet deduir *estructuralment* quina és la primera utilitat comunicativa del guionet en les paraules compostes. Convé usar eixe signe gràfic quan s'ajunten tres condicions. La primera és que la paraula composta és local (o antiga). La segona condició és que l'aglutinació gràfica faria que els qui no la coneixen no la interpreten com a composta («entrenús, cordur»). Finalment, la separació gràfica faria interpretar que el primer component d'una paraula composta seria una paraula normal o simple. Quan s'ajunten eixes tres condicions, el guionet (*l'entre-nus, un cor-dur*) té dos avantatges: comunica als lectors que la paraula és composta, i els diu quins són els seus components.

Cal dir que, en el fons, la utilitat comunicativa descrita no és nova: és la que va constatar Fabra («evitar una falsa interpretació», §6.1, 5). En efecte, mentres que *un entrenús* i *un entre nus* afavorixen «una falsa interpretació», la grafia *entre-nus* «l'evita». L'única novetat està en els exemples. Resumim-ho:

1. Primera aportació del guionet: «evitar una falsa interpretació» (Fabra, §6.1, 5)
 - A. Convé usar-lo quan una paraula composta té tres propietats: és local (o antiga), l'aglutinació gràfica impulsaria a entendre-la com a simple (*entrenús, cordur, i*), i la separació gràfica afavoriria que interpretàrem el primer component com a una paraula normal o simple (*entre nus, cor dur, ii*).
 - i. *Mira l'entrenús del mig.*
 - ii. *El cor dur ho ha aguantava bé.*
 - B. Ací, el guionet (*l'entre-nus, un cor-dur*) té dos avantatges: comunica als lectors que la paraula és composta, i els diu quins són els seus components.

11.6. Deducció de la segona utilitat bàsica del guionet

Per a deduir la segona utilitat del guionet, començarem inductivament. Si algú m'acompanya per l'Horta, un llaurador està regant un camp i per una filtració d'un marge passa aigua al camp del costat; i si en eixe marc comunicatiu jo dic a l'acompanyant: *Mira, eixe camp està sorregant-se*, m'entendrà perfectament, encara que no conega el verb *sorregar* (paraules com *somoure* o *sospesar* li indicaran el valor de *sorregar*). Anem avant. Si sóc jo ara l'acompanyant i algú en alguna comarca em diu davant del mateix fet: *Mira, eixe camp està sotaiguant-se*, l'entendré perfectament (*sotaiguar* té el mateix valor que *sorregar*: 'regar accidentalment una part d'un camp'). Complementàriament, si veig escrita eixa oració i el marc comunicatiu està ben descrit ho entendré també: *sotaiguar* no pot ser res més que la unió de *sota* i *aiguar* (per molt que el lector no conega el verb *aiguar*, òbviament derivat de *aigua*).

Els dos exemples comentats permeten deduir una propietat de les paraules compostes d'ús general: escrivint, aglutinem els components quan són curts (una síl·laba o dos, *amoral*, *camacurt*). El fet que la paraula siga coneguda i la curtària dels components evita l'aparició de problemes quan llegim les grafies aglutinades (*amoral*, *camacurt*).

Per contra, els lectors troben problemes si els components són llargs (i més si no coneixen la paraula). Quan més amunt heu trobat l'exemple *cumulusnimbus* (§11.2, 6.A.i) ¿no vos ha costat de llegir? La causa és que heu hagut de buscar cada una de les cinc síl·labes que té la paraula composta; i, en acabant, heu hagut de mirar quins són els components. Per contra, la grafia *cúmulus-nimbus* és més simple per als lectors: des del principi, sabem que hi ha una paraula composta de dos membres; la grafia també ens diu a on acaba el primer; i encara ens informa quina és la seua síl·laba tònica. Amb eixos avantatges, potser no necessitem ni llegir sencer el primer component (amb *cúmul...*, n'hi ha prou).

Semblantment, quan u veu *espaciotemporal* ha de centrar la mirada (i l'atenció) en una paraula tan llarga. La vista no pot esvarar-se per damunt de les síl·labes, sinó que les ha de buscar d'una en una, fins que puga deduir que és una paraula composta de *espacio* i *temporal*. En canvi, la grafia *espàcio-temporal* facilita la lectura (i la interpretació, naturalment).

Els exemples anteriors mostren la segona utilitat del guionet: facilitar la lectura quan la paraula composta és llarga (tres articles més avant, fixarem el criteri de la llargària, §14.2, 7). A més, la llargària sol anar unida a ser paraules compostes sectorials, absents de la llengua general. Per una altra banda, notarem que, implícitament, la segona aportació comunicativa del guionet està en Fabra (1956): en totes aquelles paraules compostes en què els components són llargs, en les quals recorria al guionet (com ara *històrico-artístic*).

En l'estudi de paraules concretes, convindria considerar la separació (com en *anti res*). A priori, no és una possibilitat versemblant. Quan el prefix compositiu és un cultisme llarg, sovint s'acaba en una terminació estranya per a nosaltres (-o en *històrico-artístic*). A més, la separació podria fer pensar en un nom i un adjectiu, o en dos noms (*un cúmulus nimbus*). Recordem que la unió de dos noms és una classe de paraules compostes diferent (en *concepte clau*, la morfologia correspon al

primer nom, *dos conceptes clau*; en els composts amb prefix, la morfologia correspon al segon component, *dos moviments històrico-artístics*). En síntesi:

2. Segona aportació del guionet: facilitar la lectura

- A. Paraules amb els components aglutinats: a més de ser irregulars i ser pròpies de l'ús general, els components són curts (una síl·laba o dos, *amoral*, *camacurt*; farem precisions en §14.2, 7).
- B. Quan tenen més de dos síl·labes i no són paraules de la comunicació general, l'aglutinació dificulta la lectura.
 - i. *Cumulusnimbus*: cal buscar les síl·labes que té, quins són els components, i quina és la síl·laba tònica del primer.
- C. Per contra, el guionet facilita la lectura i la interpretació.
 - i. El guionet (*cúmulus-nimbus*) comunica tres valors: és una paraula composta; a on acaba el primer component; quina és la seua síl·laba tònica.
 - ii. Potser no necessitem ni llegir sencer el primer component.
- D. Vinculació amb Fabra (1956): en les paraules compostes en què els components són llargs (com ara *històrico-artístic*), usava el guionet.

1.3. Síntesi final

Mirem de resumir l'article. En relació a Fabra, la Secció Filològica ha reduït quantitativament l'ús del guionet en les paraules compostes. Però, en general, els lectors no veuen que la institució es fonamente en raons comunicatives (i, molt sovint, no hi ha cap raó). Pels motius que hem exposat (§11.4, 10), la Filològica ha llevat molts usos del guionet sense seguir criteris, i el fet d'actuar a cegues difícilment podia tindre efectes positius (com hem mostrat en 11 i 12). Tot això fa dubtar que la Secció Filològica «haja contribuït a sistematitzar i simplificar» el guionet.

La proposta de Fabra té buits i algun abús del guionet; però comporta dos avantatges importants: en primer lloc, fa una proposta estructural sobre la grafia de les paraules compostes; en segon lloc, apunta les dos utilitats del guionet, una explícitament («evitar una interpretació falsa») i l'altra implícitament (facilitar la lectura: *històrico-artístic*).

El camí del gramàtic de Barcelona té una exigència bàsica: posar exemples que demostrin que el guionet pot «evitar una interpretació falsa». N'hem posat (11.A), i hem explicitat la segona utilitat fonamental del guionet (facilitar la lectura i la interpretació, 12).

12. Més canvis ortogràfics en les paraules compostes

Publicat el [4 de juliol de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

El darrer article dedicat a analitzar l'actuació de la Secció Filològica (OIEC 2017) tracta les variacions no estudiades fins ara. La finalitat, òbviament, és evitar que es quede sense tractar una part significativa dels canvis. Això no obstant, convé indicar que, des del punt de vista dels lectors, no apareixeran factors nous significatius. El contingut de l'escrit exemplifica tres anomalies metodològiques.

La primera pertany a la metodologia de la ciència: sense una teoria general, clara i estructurada, podem anar ben orientats; però formularem les idees que tenim d'una manera poc adequada (§12.1, 2-3; §12.2, 1). La segona anomalia incidix en la normativa: l'absència d'una teoria general permet proposar normes que, en compte d'afavorir la comunicació lingüística, fan el contrari (§12.1, 4-9). Finalment, toparem amb un contrast cridaner: treballar poc els fonaments, però intentar establir la grafia de tota paraula composta. Eixa inadequació facilita que hi hagen canvis periòdics (1992 / 1995 / 1996 / 2017) i fer afirmacions no certes (§12.2, 1).

12.1. Les set regles del segon paràgraf

En l'estudi de com actua la Filològica davant de la grafia de les paraules compostes, hi ha un tema que hem tractat parcialment: les modificacions que ha fet en l'*Ortografia* (2017). En concret, el manual descriu en tres paràgrafs els canvis ortogràfics que ha fet, dels quals hem analitzat el primer (§10.2, 2). He dit que estudiariem els altres dos posteriorment perquè, des d'un punt de vista qualitatiu, aporten poc. Això significa que els lectors que en tinguen prou amb l'anàlisi feta (§10.2-§10.3, 3-7) poden prescindir d'este article i passar al següent (§13: com incorpora l'Acadèmia Valenciana les variacions de la Secció Filològica) o al §14, que fa una síntesi de les característiques positives que han eixit en l'estudi de les paraules compostes.

Ací tenim el primer dels dos paràgrafs al·ludits:

1. Segon paràgraf de les modificacions: conté set regles

A. «Els canvis més significatius que introdueix l'ortografia catalana (OIEC) són els següents: [el primer paràgraf està en §10.2, 2]

B. »b) En l'ús del guionet en mots prefixats i S'hi escriu un guionet quan el prefix precedeix un sintagma lexicalitzat, una locució o bé un mot que ja porta guionet (*ex-directora general*, *manifestació pro-dret de vaga*, *actitud anti-nord-americana*); quan el prefix precedeix cometes o mots en cursiva (*un ex-«hippy»*), de la mateixa manera que es feia davant majúscules, xifres i símbols; en els conjunts formats per un nom o un adjectiu precedits de l'adverbi *no*, s'escriu un guionet únicament en els casos lexicalitzats (per exemple, *el no-alineament*, *la no-bel·ligerància*, però *la no confessionalitat de l'Estat*; *art no-figuratiu* 'abstracte', però *arma no reglamentària*); s'escriuen aglutinades i sense guionet expressions lexicalitzades, principalment no-

minals, com un **sensepapers** o una **contrarellotge** (però, amb guionet, *cotó- en- pèl, déu-n'hi-do, més-enllà*, amb accent gràfic en el primer component), i també compostos no reduplicatius com ara *a cuitacorrents, a matadegolla, sucamulla* o *clocpiu*; se n'admet l'ús en aquells compostos a la manera culta formats per dos o més adjectius amb la terminació -o llevat del darrer, sempre que no responguin a un concepte unitari i es vulgui remarcar la independència dels conceptes expressats per cada constituent (*el tractat hispano-americà* 'd'Espanya amb Amèrica'; cf. *els països hispanoamericans* 'd'Hispanoamèrica'). Finalment, es posa en relleu l'ús discrecional del guionet en casos d'homonímia (*co- rector, ex- portador*, per a diferenciar-los de *corrector* i *exportador*) o per a evitar formes gràfiques detonants (*ex-exiliat, ex-xa*, en comptes de **exexiliat* o **exxà*).» (OIEC 2017: 15)

Com en el primer paràgraf (§10.2, 2), hauria sigut més pedagògic separar les regles. Faré eixa operació a mesura que les comentarem. Hi han dos normes que trobe positives, per bé que canviaria la formulació de la primera (2.A), i la fonamentació de la segona (2.B):

2. Modificacions ortogràfiques que trobe positives

A. Regla setena del segon paràgraf de les modificacions (1)

- i. «Finalment, es posa en relleu l'ús discrecional del guionet en casos d'homonímia (*co- rector, ex- portador*, per a diferenciar-los de *corrector* i *exportador*) o per a evitar formes gràfiques detonants (*ex-exiliat, ex-xa*, en comptes de **exexiliat* o **exxà*).»

B. Quarta regla del segon paràgraf de les modificacions (1)

- i. «S'escriuen aglutinades i sense guionet expressions lexicalitzades, principalment nominals, com un **sensepapers** o una **contrarellotge** (però, amb guionet, *cotó- en-pèl, déu-n'hi-do, més-enllà*, amb accent gràfic en el primer component).»

En el cas de *co + rector = corrector* (2.A), més que recórrer a l'homonímia (cultisme que significa 'el mateix nom'), trobe més clar i més precís dir que, quan l'aplicació d'un prefix compositiu a una paraula fa coincidir amb una paraula no composta preexistent, cal usar el guionet (o separar el prefix: *el co-rector de la universitat* o *el co rector de la universitat, l'ex-portador d'una cosa* o *l'ex portador d'una cosa*).

L'afirmació que la grafia *exexiliat* seria *detonant* té la limitació que es fonamenta en una paraula que indica una impressió subjectiva, i les normes deuen buscar raons objectives. Crec que seria preferible dir que, quan l'adjunció d'un prefix compositiu a una paraula produïx una combinació de lletres que pot produir errors en la lectura, és millor el guionet (o la separació: *l'ex-exiliat* o *l'ex exiliat, l'ex-xa* o *l'ex xa*).

Passem a la segona modificació positiva (2.B). Parlant de persones, trobe adequat escriure *T'esperen dos sensepapers / Sempre va a tot gas. És una contrarellotge*. La causa no és la «lexicalització» (2.B), sinó una raó que ha eixit parlant del nom compost *entre-nus* («entrenús» en el DIEC): evitar grafies que poden induir els lectors a creure que la paraula no seria una preposició sinó un nom (*l'entre*, §11.5). La formulació podria ser la següent: quan una paraula composta està formada per una preposició forta i un nom, és preferible evitar grafies que poden fer pensar en un

nom (*la contra, l'entre*). Si els lectors veuen clarament la preposició, podem aglutinar (*un sensepapers, una contrarellotge*); altrament, és preferible el guionet (*un entre-nus*):

3. Dos propostes positives (2), però canviant la formulació i la fonamentació

A. Quan l'aplicació d'un prefix compositiu fa coincidir amb una paraula no composta, cal usar el guionet (o separar el prefix).

- i. *l'ex-portador d'una cosa* (o *l'ex portador d'una cosa*).
- ii. Actuem igual si es poden produir errors en la lectura (*ex + exiliat*).
- iii. A evitar en les normes: tèrmens subjectius (*detonant*, 2.A).

B. Preposició forta + nom: aglutinació. Causa: evitar grafies que poden fer pensar

- i. en un nom (*la contra, l'entre*).
- ii. *un sensepapers, una contrarellotge; un entre-nus*.
- iii. No hi ha cap «lexicalització» (2.B).

Al costat de les dos modificacions positives, n'hi han tres que trobe negatives:

4. Primera regla del segon paràgraf de les modificacions (1)

A. «En l'ús del guionet en mots prefixats i S'hi escriu un guionet quan el prefix precedeix un sintagma lexicalitzat, una locució o bé un mot que ja porta guionet (*ex-directora general, manifestació pro-dret de vaga, actitud anti-nord-americana*).»

Escriure *exdirectora* però *ex-directora general* comporta que, cada volta que hem d'escriure un prefix compositiu, hauríem de mirar si va amb una paraula simple o amb un «sintagma lexicalitzat o una locució». Els membres de la Secció Filològica ¿fan eixa operació? Repetim que no hauríem de demanar als altres coses que prèviament no hem exigit a nosaltres. Per una altra banda, convé recordar com actua la Filològica en la caracterització del concepte *lexicalització* (§11.2, 5.C) i com aplica el concepte *locució* (§10.4, 11). En definitiva, un lector de la gramàtica de la Secció Filològica no sap què és un «sintagma lexicalitzat» i, per tant, no sabrà aplicar la regla.

Encara convé que fem una tercera observació. Davant de la proposta *exdirectora* però *ex-directora general*, pareix raonable fer esta pregunta: algú que veja escrit *exdirectora general* (amb *ex* i *directora* junts) ¿pot interpretar-ho malament? I, si no és factible equivocar-se, ¿quina utilitat té la regla? A més, eixa norma ¿simplifica i facilita l'escriptura?

No em sorprendria que, si algú volguera escriure *el moviment* anti dret d'avort, ho escriguera com probablement ho pronunciaria si és informació nova en el discurs: separant *anti* i *dret d'avort*. Però, com que la Filològica partix del principi que una paraula composta s'ha d'aglutinar, no pot escriure *moviment anti dret d'avort*.

Mirant-ho bé, sí que hi ha una particularitat en la dualitat *ex + conseller* i *ex + conseller de sanitat*. Però podem formular la particularitat sense necessitat de la «lexicalització»: quan apliquem un prefix compositiu a una construcció sintàctica, és preferible que vaja separat (*l'ex conseller de sanitat / el moviment pro dret d'avort*):

5. Prefix compositiu + construcció sintàctica

A. És preferible la separació: *l'ex conseller de sanitat / el moviment pro dret d'avort*).

B. *exdirectora* però *ex-directora general* (4) comporta:

- i. cada paraula amb un prefix compositiu: ¿paraula simple o «sintagma lexicalitzat»? Filològica: ¿ho fan?

La tercera modificació de (1) és de l'estil de *exdirectora* però *ex-directora general*: hauríem d'escriure *la no-bel-ligerència* però *la no confessionalitat*:

6. Tercera regla del segon paràgraf de les modificacions (1)

- A. «En els conjunts formats per un nom o un adjectiu precedits de l'adverbi *no*, s'escriu un guionet únicament en els casos lexicalitzats (per exemple, *el no-alineament*, *la no-bel-ligerència*, però *la no confessionalitat de l'Estat*; *art no-figuratiu* 'abstracte', però *arma no reglamentària*).»

La Secció Filològica posa la regla de (6.A) com a primera excepció a l'aglutinació dels prefixos, i per això l'hem estudiada en l'article dedicat al guionet (§11.2, 4-5). No cal repetir l'anàlisi de l'article 11, però sí que convé notar que la caracterització de la Introducció de l'*Ortografia* (ací, 6.A) no és la mateixa definició que la institució dóna dins del llibre. En efecte, ara parla de «lexicalització» (4.A), mentres que en el tractament de les paraules compostes posa «expressions que han assolit un alt grau de lexicalització» (ací, §11.2, 4.B). En (6.A), hi hauria «lexicalització / no lexicalització»; en la citació de (§11.2, 4.B), sempre hi hauria «lexicalització», i la diferència seria «alt grau / no alt grau»:

7. Hauríem d'escriure *la no-bel-ligerència* però *la no confessionalitat*

- A. Dos caracteritzacions diferents: «lexicalització / no lexicalització» (6.A); «lexicalització alt grau / no alt grau» (§11.2, 4.B).

La tercera modificació que trobe negativa és la coexistència de *hispanoamericà* i *hispano-americà* (amb un valor diferent):

8. Regla sisena del segon paràgraf de les modificacions (1)

- A. «Se n'admet l'ús [deu ser *l'ús del guionet*] en aquells compostos a la manera culta formats per dos o més adjectius amb la terminació *-o* llevat del darrer, sempre que no responguin a un concepte unitari i es vulgui remarcar la independència dels conceptes expressats per cada constituent (*el tractat hispano-americà* 'd'Espanya amb Amèrica'; *els països hispanoamericans* 'd'Hispanoamèrica').»

La proposta anterior comporta que, quan unim dos adjectius en què el primer acaba en *-o*, hauríem de preguntar-nos si expressem «un concepte unitari» o si volem «remarcar la independència dels conceptes» (8), i segons quin siga el resultat escriuríem *hispanoamericà* («concepte unitari») o *hispano-americà* («independència dels conceptes»). Convé que ens tornem a preguntar si les persones que han aprovat la norma fan eixa operació.

A més, no sé quan un concepte *no és unitari* i, per tant, jo no sabia aplicar eixa regla. Encara que, ben mirat, podríem reflexionar si hi ha algun concepte que no siga unitari. La meua opinió és que, si està mal definit, potser sí. En canvi, si està ben definit un concepte ¿no és inherentment unitari? Per una altra banda, convé repetir la pregunta d'adés: la regla que acabem d'estudiar ¿simplifica i facilita l'escriptura?

9. *Hispanoamericà* i *hispano-americà* (amb un valor diferent)

- A. Adjectiu en -o + adjectiu: ¿«un concepte unitari» o «remarcar la independència dels conceptes» (8)?
- B. Les persones que han aprovat la norma ¿fan eixa operació?
- C. ¿Existixen *conceptes no unitaris*?

Les dos modificacions que ens queden per comentar trobe que tenen poc de cos:

10. Les dos modificacions que queden

A. Regla cinquena del segon paràgraf de les modificacions (1)

- i. «I també [s'escriuen aglutinats] compostos no reduplicatius com ara *a cuitacorrents*, *a matadegolla*, *sucamulla* o *clocpiu*».

B. Segona regla del segon paràgraf de les modificacions (1)

- i. «Quan el prefix precedeix cometes o mots en cursiva (*un ex-«hippy»*), de la mateixa manera que es feia davant majúscules, xifres i símbols.»

La primera regla (10.A) no té sentit perquè és negativa (ser no reduplicatiu). Una caracterització sempre ha de ser positiva (si diem que un cercle no és un quadrat, no expliquem què és un cercle). Suppose que un parlant que use el circumstancial de manera *a cuitacorrents* (o *a matadegolla*, o *sucamulla*) trobarà adequada l'aglutinació (10.A), ja que tenim dos verbs coordinats sense la paraula *i*, de manera que hi ha una construcció irregular (contra *un vaivé / dos vaivens*). De fet, el DCVB escriu *cloc-piu* (que posa com a forma principal) i *cloc i piu* (com a forma secundària): per tant, separa quan hi ha una construcció sintàctica regular (en canvi, el DNV grafia *clop-i-piu*). Per cert, els parlants que diuen «clocpiu» ¿pronuncien una *o* tancada i la síl·laba *cloc* és àtona? Als qui no coneixem la paraula, la grafia *clocpiu* ens impulsa a eixes característiques fonètiques.

Quant a les paraules que escrivim entre cometes o en cursiva (10.B), haurien de reflectir una entonació especial. Parlant, quan algú vol indicar que la paraula que diu és estranya (o que la usa com a concepte) la separa de les anteriors i li dóna una entonació diferent (*No conec el nom clocpiu*). Ara: això ¿no implica separar gràficament el prefix compositiu i la paraula remarcada?: *Aquell és un ex hippy*.

11. Un error (10.A) i una norma dubtosa (10.B)

A. *a cuitacorrents*, *a matadegolla*, *sucamulla*: construcció irregular (coordinació de verbs sense *i*); per tant, aglutinació.

- i. La causa no és ser «reduplicatiu».

B. Paraules entre cometes o en cursiva: entonació especial; separades de les anteriors.

Efecte: *Aquell és un ex*.

Resumim. Hem trobat modificacions adequades (*un sensepapers*, 2.B), rectificacions necessàries (*ex + portador*, 2.A) complicacions negatives (*exdirectora* però *ex-directora general*, 4; *la nobel·ligerència* però *la no confessionalitat*, 6; *hispanoamericana* i *hispano-americà*, 8) i algun error (*a cuitacorrents* no s'aglutinaria perquè és una construcció irregular, sinó perquè seria «reduplicatiu», 10.A).

1.2. El tercer paràgraf de les modificacions: autorectificacions

Ací tenim el tercer paràgraf que descriu modificacions ortogràfiques:

1. «Els canvis més significatius que introdueix l'ortografia catalana (OIEC) són els següents:
 - A. »c) En els mots compostos i prefixats amb el segon formant començat per s seguida de consonant. S'hi escriu una *e* epentètica quan aquest segon formant coincideix formalment i semànticament amb un mot català començat per *e*: *angioespasme* (*es-pasme*), *arterioesclerosi* (*esclerosi*), *bioespeleologia* (*espeleologia*), *corticoesteroide* (*esteroide*), *cronoestratigrafia* (*estratigrafia*), *endoesquelet* (*esquelet*), *feldespat* (*espat*), *geoestacionari* (*estacionari*), *hidroestàtic* (*estàtic*), *termoestable* (*estable*).
 - B. »Aquest canvi comporta una modificació de l'acord pres el 19 de febrer de 1996.
 - C. »Amb l'addició d'aquesta *e* epentètica es facilita la coneixença de l'ortografia d'aquests compostos, perquè els assimila a la resta de compostos i prefixats (*autoescola*, *infraestructura*, *poliesportiu*, *preescolar*).» (OIEC 15-16)

L'escrit reproduït ha aparegut més amunt quan tractàvem els canvis ortogràfics i les autocorreccions que ha fet la Filològica (§8.1, 2.B). El fragment de (1.B) explicita l'autocorrecció, i el de (1.C) la causa, que és formidable: «facilitar la coneixença de l'ortografia». Justament perquè eixa actitud és molt positiva, hauria de ser constant en l'activitat de la Filològica.

Comparant el contingut de (1.A) i el document de 1996, he trobat tres variacions: *arteriosclerosi*, *endosquet*, *termostable*, que han passat a *arterioesclerosi*, *endoesquelet*, *termoestable*. ¿És positiu eixe canvi? Des dels principis que la llengua és per als parlants, i que la delimitació de les paraules compostes depén del saber dels parlants, és obvi que *endoesquelet* és preferible a *endosquelet*. Però caldria formular-ho com a principi orientador, aplicable als cultismes nous. Comprovem-ho.

L'afirmació «s'hi escriu una *e* epentètica quan aquest segon formant coincideix formalment i semànticament amb un mot català començat per *e*» (1.A) té molts exemples que la neguen. Així, tenim *esfera* però *atmosfera*, *estratosfera*; el DIEC conté *estel·lar* però *constel·lar* (definit com a «semblar d'estels, adornar d'estels»); tenim *estar* però *constar*; *escriure* però *inscriure*; etc.

La realitat és que tenim molts cultismes que són paraules generals, i adaptar-los comportaria augmentar una síl·laba (*estar* però *constar*; *escriure* però *inscriure*, etc.). Fins i tot el canvi pot vindre cara amunt quan no hi ha variació sil·làbica, com en *esfera* però *atmosfera*. En efecte, davant d'eixos exemples els parlants perceben una paraula simple (jo, que sóc lingüiste, no havia pensat mai que en *atmosfera* hi ha el nom *esfera*, ni sabia que *atmo* + *esfera* significa 'esfera del vapor, esfera que inclou els núvols').

Acabem. Si haguera de valorar l'actuació comentada (1), diria que ens tornem a trobar davant de l'actitud descrita més amunt (§10.6): cuidar poc els fonaments i voler arribar fins al darrer exemple. Les conseqüències d'eixa dualitat són canvis periòdics (1992 / 1995 / 1996 / 2017) i afirmacions no certes (1.A):

Destaquem la part bàsica:

2. Principi orientador positiu

- A. Procurar que els cultismes (sobretot els nous) responguen tant com siga possible al saber dels parlants.
- i. Efecte: *endoesquelet* és preferible a *endosquelet*.
- B. Actuació de (1): voler arribar fins al darrer exemple, però cuidant poc els fonaments (§10.6).

13. ¿Com ha actuat l'Acadèmia Valenciana de la Llengua davant dels canvis ortogràfics de la Secció Filològica?

Publicat el [10 de juliol de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

El dia 1 de juny del 2018, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua aprovà una variació en la normativa, titulada «Acord normatiu sobre algunes convencions ortogràfiques» (consultable en la pàgina web de la institució, <http://www.avl.gva.es/web/acords/>). Darrere del títol vague (*algunes i convencions*), hi ha l'objectiu d'incorporar les variacions ortogràfiques que, unilateralment, la Secció Filològica havia fet en la seua gramàtica (2016) i la seua ortografia (2017).

A la vista que l'opinió pública percep molt les variacions ortogràfiques, hauria convingut que les modificacions hagueren sigut acordades conjuntament per la Secció Filològica i per l'Acadèmia. De fet, la institució valenciana havia evitat els canvis ortogràfics en la confecció de les seues obres (la gramàtica, GNV 2006; i el diccionari, DNV 2016).

«L'acord normatiu» del 2018 havia estat precedit, en el 2016, per l'establiment de relacions entre les dos institucions (absents durant els primers quinze anys de vida de l'Acadèmia). Les relacions s'han concretat en la voluntat de coordinar-se a través d'una comissió formada per membres de cada institució. L'assumpció ortogràfica de l'Acadèmia (2018) anirà seguida per una «revisió i consens» de les modificacions, segons diu el final de «l'acord normatiu».

Després de comentar per quins motius l'Acadèmia i la Secció Filològica deuen estar coordinades (§13.1), este article analitza el document de la institució valenciana (§13.2 i §13.3). Els criteris que guien «l'acord normatiu» de l'Acadèmia són positius, però són poc aplicables als canvis ortogràfics introduïts (§13.2). Les conclusions (§13.4) valoren el document de l'Acadèmia i, sobretot, reflexionen sobre com haurien d'actuar les dos institucions normativitzadores en la relació entre elles (§13.4, 12-13). També remarquen que els principis normatius i pedagògics que han formulat les dos institucions s'haurien d'aplicar al conjunt de la normativa i, en general, a les seues gramàtiques (§13.4, 14-15).

13.1. AVL i SF: una coordinació necessària

Respectant la fidelitat a les necessitats lingüístiques del territori a on cada institució té potestat legislativa, és indubtable que l'Acadèmia i la Secció Filològica deuen estar coordinades. La coordinació humana (que és sempre positiva) és aplicable a les institucions normativitzadores que compartixen la mateixa llengua. Certament, la institució valenciana s'hauria de marcar com al primer objectiu mostrar que la seua activitat és útil (i necessària) per a la societat valenciana. Sense incidir positivament en la pròpia societat, la coordinació externa serà poc útil.

No cal dir que, en eixe procés, la institució més jove deu actuar amb dignitat, com a representant que és del poble valencià i com a institució en qui les Corts Valencianes han dipositat la seua

confiança per a regular la llengua pròpia dels valencians. A més, la coordinació lingüística deu estar ben feta. Des d'eixa òptica, mirem com és «l'acord normatiu» de l'Acadèmia.

Consta d'un preàmbul (reproduït en 1.A-B) i un conjunt de cinc punts numerats (1-5), que incidixen en els cinc temes ortogràfics exposats en (1.C):

1. Títol: «Acord normatiu sobre algunes convencions ortogràfiques». Justificació
 - A. «És un fet que durant dècades s'ha pogut constatar les dificultats que comporta l'aprenentatge i l'assimilació de determinades convencions gràfiques. Actualment hi ha consens entre els ensenyants i els usuaris en general que una reducció dels accents diacrítics, així com una simplificació de les convencions sobre l'ús de la dièresi i del guionet, i uns criteris flexibles sobre la representació gràfica del so vibrant [r] quan apareix entre vocals precedit d'un prefix o d'un radical, facilitaria l'escriptura i permetria evitar memoritzacions innecessàries. Així, el gramàtic valencià Josep Giner ja va fer una proposta de reducció substancial dels diacrítics, similar a la propugnada posteriorment per Joan Solà.
 - B. »És per això que, atenent a una preocupació àmpliament expressada per molts lingüistes, escriptors, docents, tècnics i usuaris de la llengua, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua considera convenient adoptar unes determinades modificacions gràfiques amb l'objectiu de facilitar els usos escrits normatius de la llengua. I ho fa d'acord amb el principi de convergència amb les solucions ja adoptades normativament en la resta del nostre àmbit lingüístic, que és un dels principis bàsics de la Gramàtica normativa valenciana, inspirat en la idea del policentrisme convergent propugnada per Manuel Sanchis Guarner i en la doctrina gramatical dels mestres Josep Giner, Carles Salvador i Enric Valor.»
 - C. Les cinc qüestions ortogràfiques tractades en el document són:
 - i. Reducció de l'aplicació de l'accent diacrític (*dóna* > *dona*).
 - ii. Limitació en l'ús la dièresi (*laïcal* > *laical*).
 - iii. Supressió de l'ús del guionet en paraules compostes (*a corre-cuita* > *a correquita*).
 - iv. Incorporació del guionet en paraules compostes (*nordestejar* > *nord-estejar*).
 - v. Ús de *rr* en paraules compostes (*arítmic* > *arrítmic*).

13.2. Principis de «l'acord normatiu» de l'Acadèmia

El preàmbul (1.A-B) i el final de «l'acord normatiu» indiquen la causa i els objectius, per bé que apareixen un poc dispersos. Si els ajuntem, obtenim la formulació següent:

2. Causa i objectius de «l'acord normatiu»
 - A. Hi han «dificultats en l'aprenentatge i l'assimilació» de regles ortogràfiques («determinades convencions gràfiques», diu el document).
 - B. Per tant, cal elaborar «unes regles comprensibles i aplicables».
 - C. Finalitats: arribar a «una simplificació», la qual hauria «d'evitar memoritzacions innecessàries» i hauria de «facilitar l'escriptura».

És del tot positiu constatar deficiències (2.A) i buscar «regles comprensibles i aplicables» (2.B) per a «simplificar» la normativa, «evitar memoritzacions innecessàries» i «facilitar l'escriptura» (2.C).

Al costat de factors ben orientats (2), n'hi han que són difusos. El terme *convenció* apareix en el títol (1) i dos voltes en el preàmbul (1.A). Això no obstant, la *normativa* lingüística i les seues parts (una, l'ortografia) estan formades per *normes* (o *regles*), que cal *justificar*. Per contra, la justificació no és necessària en les «convencions», ja que són un «costum, opinió o regla que s'establix per acord exprés o tàcit» (DNV). Quan en una disciplina hi ha un nom adequat (*norma* o *regla*), no és bon senyal que el canviem per un terme estrany, extern i poc adequat (*convenció*). Com comprovarem a continuació, el preàmbul conté més expressions dubtoses.

El document diu que s'establiran «uns criteris flexibles sobre la representació gràfica del so vibrant [r] quan apareix entre vocals precedit d'un prefix o d'un radical». En la vida civil, *ser flexible* s'oposa a *ser rígid o dogmàtic*, de manera que és una qualitat positiva. En canvi, «flexibilitzar criteris» ¿té sentit en la normativa? Diria que l'objectiu pertinent és procurar que les regles que proposem siguen comprensibles, coherents i adequades per als parlants. Si recorrem a la «flexibilitat» per a justificar *arrítmic* però *asimètric*, ¿fem que la normativa siga dúctil o que siga *incoherent*? Ara: una incoherència no és comprensible (2.B) ni evita la memorització (2.C), ans al contrari: hem de *memoritzar* que la grafia és *asimètric* i *arrítmic*.

Passem a un altre factor dubtós. Quan un lector reflexiu veu que «l'acord normatiu» busca «una simplificació de les convencions sobre l'ús de la dièresi», pensa en parelles semblants en què ara hi ha accent i ara dièresi (*{conduíem / conduïes}*), i en aquelles paraules que contenen la dièresi en una síl·laba àtona (*continuïtat*). L'efecte és sentir alegria. Però el document no va per eixe camí.

Crec que el plantejament objectiu és el següent: la dièresi que causa problemes en l'escriptura (que és la subsidiària de l'accent: *veí / veïna / veïnat*; no la de *ungüent*) respon a unes regles que apareixen en les gramàtiques. Per tant, la qüestió és deduir si eixes regles són coherents i, també, adequades per als parlants. Si ho són, caldrà deixar-les com estan. I, si no, convindrà que les *rectifiquem*. Com comprovarem més avant (§13.3, 7), el recurs a la «simplificació» permet no formular una incoherència que teníem en l'ús de la dièresi (*hemorroïde / hemorroïdal*, DGLC); i, ahora, no indica quina és la «simplificació» més simple (limitar les regles de l'accentuació a la síl·laba tònica i, per tant, suprimir la dièresi de les síl·labes àtones).

Per una altra banda, el document apel·la a la «convergència»: l'Acadèmia actuarà «d'acord amb el principi de convergència amb les solucions ja adoptades normativament en la resta del nostre àmbit lingüístic». En la convergència, hi ha un acostament recíproc; però, si l'Acadèmia incorpora les variacions de la Secció Filològica, només es mou o s'acosta l'Acadèmia:

3. Factors difusos del preàmbul

A. *Convenció* (en el títol, i ús repetit): el terme adequat és *norma* (o *regla*), cada una amb *justificació* (no necessària en la convenció).

B. «Criteris flexibles». Aplicació: *arrítmic* però *asimètric*.

- i. La qüestió: regles comprensibles, coherents i adequades per als parlants.
- ii. La dualitat dita és incoherent. A més, comporta absència de comprensió (2.B) i demana memorització (2.C).

C. «Simplificació de les convencions sobre l'ús de la dièresi».

- i. Dièresi problemàtica: la subsidiària de l'accent (*veí / veïna / veïnat*), que respon a regles.
- ii. ¿Són comprensibles, coherents i adequades per als parlants (com en B.i)?
- iii. La «simplificació» permet no presentar un error del passat (*hemorroide / hemorroïdal*) i no indicar la «simplificació» més simple (suprimir la dièresi en síl·laba àtona, §13.3, 7).

D. El document apel·la a la «convergència» (acostament recíproc).

- i. Només es mou l'Acadèmia (no la Secció Filològica).

Els factors negatius que hem trobat (2) no són estranys. Ben mirat, són la conseqüència de dos fets que ja coneixem. Si la Secció Filològica ha elaborat modificacions ortogràfiques unilateralment i l'Acadèmia les assumix, no pot haver «convergència» (2.D). Per una altra banda, sabem que la Filològica ha diluït principis clars de Fabra (§7-§12); i, si no som conscients d'eixa realitat, podem qualificar propostes heterogènies (*arrítmic* però *asimètric*) com a «criteri flexible» (2.B). El recurs a *convenció* (2.A) podria estar unit a maquillar la realitat: si els canvis són «convencions», poca importància tindran:

4. Origen dels factors difusos

A. «Convergència» (2.D): modificacions ortogràfiques unilaterals.

B. «Criteri flexible» (2.B): l'heterogeneïtat *arrítmic* però *asimètric*.

C. Si els canvis són «convencions», seran poc importants (2.A).

Els qui han escrit el «preàmbul» de «l'acord normatiu» podrien haver imitat l'actuació de la Secció Filològica descrita més amunt (§10.3, 4-5): apel·len a «una simplificació», la qual hauria «d'evitar memoritzacions innecessàries» i hauria de «facilitar l'escriptura»; però, quan mirem les normes concretes, trobem en general complicacions i memoritzacions. Així, el punt número 5 conté els onze prefixos que hem reproduït més amunt (*arradifi, correferent, cefalorraquidi...*, §10.2, 3). Eixes onze regles ¿«eviten una memorització innecessària»? Fan el contrari. A més, ¿són «comprensibles»? No hi ha res a comprendre. És memòria pura. En conseqüència, eixes onze memoritzacions ¿«simplifiquen i faciliten l'escriptura»? Ja sabem també que la concepció de Pompeu Fabra torna innecessàries les onze regles, ja que per a nosaltres són paraules simples.

Posem dos exemples més del contrast entre els principis (1) i les normes. El punt número 4 conté quatre regles sobre el guionet. La segona és aquella que diu que hauríem d'escriure *exdirectora* però *ex-directora general* perquè hi hauria un «sintagma lexicalitzat». Hem estudiat eixa regla més amunt (§12.1, 4), i hem arribat al resultat que, a més de ser innecessària, els lectors no la poden aplicar perquè la gramàtica de la Filològica no explica què és la *lexicalització*.

La darrera norma sobre el guionet proposa que podríem usar-lo quan els components «no responen a un concepte unitari» (exemple posat: *un tractat hispano-portugués*). En l'estudi d'eixa regla (§12.1, 9), hem sospitat que els conceptes no unitaris no existixen, de manera que ens trobem en els valors contraris als exposats en (1.B-C).

Resumim. «L'acord normatiu» de l'Acadèmia és semblant a l'actuació de la Secció Filològica (§10.3): atribueix a les normes proposades unes característiques pedagògiques que, quan les analitzem, no tenen d'una manera molt majoritària:

5. Atribució a les normes de característiques pedagògiques (1) que no tenen. Font possible: Secció Filològica (§10.3, 4-5)
 - A. Punt número 5: onze prefixos (*arradifi, correferent, cefalorraquidi...*, §10.2, 3).
Memòria pura i res a comprendre.
 - B. Punt número 4: *exdirectora* però *ex-directora general* per «sintagma lexicalitzat» (§12.1, 4); noció no definida.
 - C. Punt número 4: «concepte no unitari», *un tractat hispano-portugués* (§12.1, 9); noció inexistent?

Acabaré l'acostament a la justificació de «l'acord normatiu» de l'Acadèmia observant que hi ha una absència: no exposa de quina manera tracta la GNV (2006) la grafia de les paraules compostes, l'accent diacrític i la dièresi subsidiària de l'accent; en quins punts és poc coherent o poc adequada; i de quina manera podem solucionar les deficiències. En tot l'escrit, la GNV (2006) no apareix. Davant d'eixa absència, u es pregunta com pot l'Acadèmia millorar la seua normativa sense exposar i analitzar com actua la seua gramàtica.

Una actuació ordenada i coherent demanava que l'Acadèmia no es limitara a incorporar les modificacions de la Secció Filològica. Hauria d'haver mirat eixes variacions ortogràfiques des de la GNV (2006). I, si la seua gramàtica conté anomalies i deficiències, les hauria d'haver estudiades i resoltes. L'objectiu de l'Acadèmia hauria de ser millorar la normativa que exposa, la qual està continguda en la gramàtica i en el diccionari. En canvi, modificar la normativa ortogràfica sense analitzar la GNV (2006) ¿no equival a no tindre en compte les obres normatives valencianes? Esperem que eixa limitació tan important es solucione en el període de «revisió i consens», ja que no fer-ho comporta, més que coordinació, seguidisme:

6. Una absència important de «l'acord normatiu»: no vincular les variacions ortogràfiques al contingut de la GNV (2006)
 - A. No exposa com actua la seua gramàtica en l'ús de l'accent i de la dièresi, i en la grafia de les paraules compostes.
 - i. Què és incoherent i, com a conseqüència, convé perfeccionar-ho.
 - B. L'Acadèmia no pot millorar la seua normativa sense exposar i analitzar com actua la seua gramàtica.
 - i. En el període de «revisió i consens», caldria solucionar eixa deficiència.
 - ii. No fer-ho implicaria, més que coordinació, seguidisme.

13.3. Tres canvis ortogràfics no comentats fins ara: *laical, a correquita i nord-estejar*

Els comentaris anteriors mostren que, en articles anteriors, hem estudiat una part de les variacions ortogràfiques introduïdes en «l'acord normatiu» de l'Acadèmia. No hem tractat les normes del número 1 (reducció de l'accent diacrític), 2 (limitació de la dièresi), 3 (supressió del guionet en

paraules compostes), i una part del número 4 (incorporació del guionet en paraules compostes). No analitzaré ací la reducció de l'accent diacrític, ja que dedicaré a eixe tema un treball separat d'este. El contingut de l'apartat té la finalitat d'estudiar les tres qüestions exemplificades en el títol (*{a corre-cuita > a correquita}*, *{laïcal > laical}* i *{nordestejar > nord-estejar}*).

Esta regla pareix molt simple: no hem d'usar dièresi en «els derivats cultes acabats en *-al*, en casos com *laical...*» (norma número 2). Però, si reflexionem, trobarem que eixa impressió no és certa. La causa és que l'exigència de comprendre les normes (§13.2, 2.B) no hi és aplicable, com comprovarem tot seguit.

Els parlants de cultura mitjana (que són els primers destinataris d'una institució normativitzadora no elitista) ¿saben quan un derivat és cult i quan no ho és? Diria que no ho saben. I, la veritat, sovint jo tampoc. Com ara, l'adjectiu derivat *servicial* ¿és cult? La meua opinió és que la pregunta és *no pertinent*. Hi han paraules clarament patrimonials (*ull*); n'hi han que són llatinismes obvis (*ocular*); i n'hi han no poques que, en rigor, són tan antigues que no podem dir si són patrimonials o llatinismes (*servici*, *servicial*).

Per una altra banda, ¿per quin motiu només deixarien de portar dièresi les paraules acabades en *-al*? ¿Què té de particular eixa terminació? L'exigència de la comprensió demana saber la causa de les normes (ara, per què només la terminació *-al*). Convé notar que un acadèmic que aprova una norma sense saber la causa de la norma no actua d'una manera massa racional:

7. Punt número 2 de «l'acord normatiu»: no hem d'usar dièresi en «els derivats cultes acabats en *-al*, en casos com *laical...*».
 - A. ¿Quan un derivat és cult? La pregunta no és pertinent (*ull / ocular / servici*, *servicial*).
 - B. ¿Per què només *-al*?
 - C. Exigència de comprendre les normes (§13.2, 2.B): no aplicable.

L'Acadèmia no ha reproduït una condició que dona l'OIEC (2017: 16): hem d'aplicar la regla de 7 «sempre que el mot primitiu no presenti un hiat». Afegint eixa propietat, ¿arribem a una proposta comprensible, coherent i adequada? Podem aclarir eixa qüestió amb una pregunta retòrica: si hi ha diftong en la paraula primitiva (= absència de hiat, *laic*) ¿per què no n'hauria d'haver en la derivada (*laical*)? Certament, en l'adaptació de cultismes tenim propostes heterogènies (com ara *heroi / heroïna*, contra l'anglès *hero / heroin*). Però, fora d'això, no recorde parelles en què la síl·laba tònica continga un diftong (*aire*) i l'àtona un hiat (de *aire* prové *airejar*, no **aïrejar*; amb *boira* formem *emboirar*; etc.). La constatació anterior fa pensar que la proposta de Fabra (*laic* però *laïcal*, *hemorroïde* però *hemorroïdal*) és poc coherent (com també podria ser-ho *{homogeni / homogeneïtat}*, per *homogenitat*, cf. *oli / oliós*; o com a màxim *homogenietat*, com *{obvi / obvietat}*).

La dièresi de *laïcal* és una manifestació puntual d'una qüestió important. Fabra va traure el nostre sistema d'accentuació del que té el castellà. La causa és pensar que hauríem d'assenyalar la síl·laba tònica de cada paraula per a diferenciar parelles que només divergixen en eixe factor (com ara *pensàrem* i *pensarem*). Això no obstant, l'italià (una llengua semblant) no indica en general la síl·laba tònica; i l'occità ha seguit usant un costum també practicat entre nosaltres (recórrer a

l'accent per a comunicar que les lletres *e* i *o* representen el fonema obert, *vòlta*, *fèrro*, que és la diferència més perceptible amb la fonètica del castellà, i que als parlants nous els costa d'assimilar).

La qüestió és que l'objectiu d'assenyalar la síl·laba tònica (*veïna*) és molt diferent d'expressar si en síl·labes àtones hi ha diftong (*airejar*) o hiat (*veïnat*). ¿Què ens aporta eixa dualitat gràfica? Entre els llauradors valencians, *vaivé* és una paraula normal (*Farem un altre vaivé i descansarem*), i sempre l'he sentida amb té tres síl·labes; però, per sort, no posem dièresi en la *i*. Per la direcció contrària, fa poc (5-07-2018) vaig sentir com una graduada deia constantment *Saidia* (un barri de la ciutat de València) allà a on ella havia escrit sempre *Saïdia* (per contra, el romàntic Joaquim Garcia Girona va titular el seu gran poema èpic com a *Seidia*).

Resumim. Canviar *laïcal* per *laical* és una «simplificació». En concret, és una supressió d'una dualitat heterogènia (*hemorroïde* / *hemorroïdal*). Però la simplificació realment significativa no ha arribat. ¿No és cert que hem calmat una picor puntual (*laïcal*), però que el gra es manté pràcticament intacte (*veïnat*)?:

8. Condició de l'OIEC (2017: 16) per a la norma de 7: «sempre que el mot primitiu no presenti un hiat».

A. Si hi ha diftong en la paraula primitiva (*boira*), també n'hi ha en la derivada (*emboirar*).

i. La proposta *laic* però *laïcal* és poc coherent.

B. Sistema d'accentuació: indica la síl·laba tònica.

i. Diferent: assenyalar diftong (*airejar*) o hiat (*veïnat*) en síl·labes àtones.

ii. ¿Què ens aporta eixa dualitat?

C. Resultat: hem calmat una picor (*laïcal*); però no hem tocat el gra (*veïnat*).

Seguint en la dièresi, un docent que es fixa en com escriuen els nostres estudiants sap que molts dominen la de *ungüent*; però no la que és subsidiària de l'accent (*veí*, *veïna*, *conduïem*, *conduïa*; però *conduir*, *conduint*; i, encara, *conduiré*, *conduiria*). En eixe camp, també convindria «simplificar per a facilitar l'escriptura». En la meua gramàtica (2003: §7.4.6), vaig proposar suprimir la dièresi de la síl·laba tònica (*veí* / *veïna*) i guiar-se per esta regla: quan hi ha una *i* o una *u* tònica després d'una vocal, automàticament li posem accent, sense pensar en les regles d'accentuació; per tant, *veí*, *veïna*, *conduïem*, *conduïa* (i també *conduít*, *conduír*). Certament, eixa norma beu del castellà (*yo veía*): com el conjunt de les nostres regles d'accentuació. I, sobretot, l'origen castellà no li lleva la simplificació extraordinària que comporta. En (9.B-C), he reproduït unes paraules eloqüents de Fabra: les primeres saluden les influències beneficioses del castellà (9.B); les segones supediten «les habituds ortogràfiques» a «una reforma racionalíssima i d'una utilitat innegable» (9.C):

9. Els estudiants no dominen la dièresi subsidiària de l'accent (*veí*, *veïna*, *conduïem*, *conduïa*; però *conduir*, *conduint*; i, encara, *conduiré*, *conduiria*)

A. Una manera de suprimir-la: *i* o *u* tònica després d'una vocal, accent (sense pensar en res més, Saragossà 2003: §7.4.6).

i. *veí*, *veïna*, *conduïem*, *conduïa*, *conduít*, *conduír*.

B. Opinió de Fabra sobre les influències positives del castellà:

- i. «Que l català modern no emplea ls símbols *ph*, *th*, etc. degut a l'influència de l'ortografia castellana i que si l castellà hagués conservat aquells signes, segurament els empleariem ara nosaltres? Tant se val: la supressió d'aquells símbols es una simplificació utilíssima, que no hem pas de mirar d'on ens ve, sinó acceptar ben joiosos. Si la devem als castellans, alegrem-nos d'haver sofert en aquest punt l'influència de la llur ortografia, i planyem-nos que no hi hagués prosperat la reforma proposada per En Nebrija, que proscrivia tota *h* muda inicial.» (Fabra 1906 189 [25])

C. Opinió sobre les reformes ortogràfiques positives:

- i. «Les habituds ortogràfiques del català modern no son tant respectables que, en nom d'elles, haguem de sacrificar una reforma racionalíssima i d'una utilitat innegable. Un respecte illimitat a les costums establertes ens hauria lligat fins al punt de no intentar cap reforma, es dir, d'acceptar integralment l'ortografia acastellanada dels primers temps de la nostra renaixensa literaria.
- ii. »Més d'un cop els hem trencat el respecte; l'experiència ns ha demostrat que no son pas invencibles. En nom d'una habitud, no condemnem una reforma; mirem únicament si aquesta es bona, util, benefactora; si ho es, adoptem-la resoludament. (Fabra 1906, 190-191 [27-28])

La norma del punt número 3 de l'Acadèmia també ha canviat la formulació de la Secció Filològica. Hem vist més amunt que no hi hauria guionet en «compostos no reduplicatius» (com ara *a cuitacorrents*); com que eixa regla és negativa, obliga a preguntar-se com són (positivament) les paraules de què parlem (§12.1, 10.A). L'Acadèmia ha evitat eixe escull: cal «suprimir l'ús del guionet en casos com *a correquita*, *cuitacorrents*, *a matadegolla*, *corimori*, *ratbuf*, *sucamulla*». Això no obstant, no ha solucionat el problema, ja que no exposa ni cap causa ni cap condició. En realitat, no exposa res més que una llista de paraules, que cal aprendre de memòria.

Hem observat que l'aglutinació (*correquita*) es justifica perquè falta la *i* (*corre i cuita*), de manera que és una construcció irregular (§6.1, 3). Per cert, «l'acord normatiu» de l'Acadèmia conté paraules que un valencià no ha sentit mai (sobretot *ratbuf*, que és una paraula local del nord-est de Catalunya; i *corimori*, que no figura en el DCVB):

10. *A cuitacorrents*: d'una formulació negativa (*a*) a no dir res (*b*)

A. Secció Filològica: llevar el guionet en «compostos no reduplicatius» (12.1, 10.A).

B. Acadèmia: cal «suprimir-lo en casos com *a correquita*, *cuitacorrents*, *a matadegolla*, *corimori*, *ratbuf*, *sucamulla*».

- i. No exposa cap causa ni cap condició.

- ii. Efecte: aprendre's de memòria cada paraula de la llista.

C. Causa de l'aglutinació: és una construcció irregular (falta la *i*: *corre i cuita*).

El punt número 4 de «l'acord normatiu» conté quatre usos sobre el guionet, dos comentats prèviament (en §13.2, 5.B-C, estan les referències). Mirem els altres dos.

Caldria posar el guionet «en els derivats dels compostos en què el primer element és un punt cardinal: *nord-estejar*, *sud-americanització*». Al meu entendre, la regla és positiva, però li falta la

justificació: no indica per què hem d'actuar d'eixa manera, absència que també es troba en l'OIEC (2017: §4.3.2.2).

Les paraules *nord* i *sud* estan molt aïllades en la llengua, ja que no tenen diminutius ni derivats. L'única forma fonètica que tenim en la ment és [nort, sut]. A l'Edat Mitjana, hauríem escrit una *t* (*nort* i *sut*; per cert, la grafia inicial del francès és *nort*). Però, modernament, hem imitat la grafia actual del francès (que pot pronunciar una *d* en final de paraula, diversament de nosaltres: *froid* és [frwad], contra el nostre [fret]). I bé, la proposta que faria és la següent: la supeditació a la grafia del francès (*nord*, *sud*) ens obliga a escriure *nord-estejar* per a mantindre la *t*. Per a precisar la visió internacional, podem tindre en compte que les paraules *nord* i *sud* vénen de l'anglès, a on no tenen *d* (ni *t*), sinó el so interdental fricatiu sord (*north* i *south*, inicialment *suth*):

11. ¿Per què cal escriure *nord-estejar* (i *nord-est*)?

A. *Nord* i *sud*: paraules aïllades (ni diminutius ni derivats). Forma: [nort, sut].

i. Hem imitat la grafia del francès (que pot pronunciar *-d*).

ii. El fet que la lletra *-d* represente una *t* ens obliga a escriure *nord-estejar* per a mantindre la *t*.

B. Vénen de l'anglès, a on no tenen *d* (ni *t*; *north* i *south* < *suth*).

13.4. Valoració de «l'acord normatiu» de l'Acadèmia

N'hi hauran que trobaran pobre «l'acord normatiu» de l'Acadèmia, qualitat derivada de les modificacions ortogràfiques que prèviament havia fet la Secció Filològica. Però, en compte d'eixa visió negativa, també podem considerar que el document és valent i generós. Ho és per dos raons unides: per responsabilitat i per a evitar problemes socials, l'Acadèmia ha acceptat provisionalment les modificacions ortogràfiques de la Filològica. Ara, la institució catalana hauria de correspondre amb la mateixa generositat. La Secció Filològica i l'Acadèmia haurien d'estudiar d'una en una les modificacions ortogràfiques; i, si són positives per a la llengua, perfecte. En el cas contrari (si l'estudi demostra que no són positives), caldria rectificar, actitud pròpia dels savis:

12. Valors a destacar i objectius a la curta

A. Acadèmia: actitud valenta i generosa.

i. Per responsabilitat i per a evitar problemes socials, ha acceptat provisionalment les modificacions d'altri.

B. Secció Filològica: hauria de correspondre amb generositat.

i. Estudi de les modificacions; si són negatives, convindrà practicar el camí dels savis (rectificar-les).

L'activitat descrita (12.B.i) es troba dins de la coordinació entre l'Acadèmia i la Secció Filològica. De coordinació, n'hauríem de voler tanta com siga possible. En la convergència (que implica un acostament recíproc), convé fer una matisació: l'hauríem de buscar sempre que les condicions socials ho permeten. Essencialisme a part, les normes no tenen sentit fora de la societat a què van destinades. Si «convergem» els lingüistes prescindint de la societat (és a dir, si no considerem els parlants en el seu entorn social), crearem confusió. Els professionals de la llengua devem buscar normes que animen els valencians a usar el valencià. L'ús ha d'estar per davant de tot. Les actituds

contràries a la coordinació i la convergència (la subordinació i la supeditació) les hauríem d'excloure de soca-rel, ja que eixos comportaments van contra la dignitat que l'Acadèmia i la Secció Filològica es mereixen com a institucions públiques creades (o reconegudes) per les Corts Valencianes (1998) i per la Generalitat de Catalunya (Institut d'Estudis Catalans, Llei 8/1991):

13. Objectius a la llarga de l'Acadèmia i la Secció Filològica

- A. Coordinació: tanta com siga possible.
- B. Convergència: quan les condicions socials ho permeten.
 - i. Si prescindim de la societat, crearem confusió.
 - ii. Objectiu de l'Acadèmia: animar a usar el valencià.
- C. Subordinació i supeditació: gens ni miqueta.

Si només mirem el contingut de «l'acord normatiu», també són factibles dos lectures. Sabem que hi ha poca correspondència entre els principis d'eixe document i el seu contingut (§13.2). Però és possible interpretar el fet en positiu. En ells mateixos, els principis són bons. Per tant, podem demanar que l'Acadèmia els aplique a la *Gramàtica normativa valenciana* (2006), ja que en cada part (en la fonètica i en l'ortografia, en la sintaxi i en la flexió, en la semàntica i en la derivació) hi han normes que creen «dificultats en l'aprenentatge i l'assimilació», de manera que hauríem d'elaborar «unes regles comprensibles i aplicables» a fi d'arribar a «una simplificació» que «evite memoritzacions innecessàries» i que «facilite l'escriptura» (i que no dificulte els parlaments públics).

No cal dir que els objectius de l'Acadèmia (la comprensió i l'assimilació, §13.2, 2.B) són del tot adequats amb les seues obligacions. La institució no solament té l'exigència legal de normativitzar el valencià. També té l'obligació ètica de mirar si els valencians comprenen, assimilen i usen les normes que la institució elabora i aprova.

Encara que disposem de molt pocs estudis sobre quines normes comprenen i assimilen els alumnes i quines no, tots els qui ens dediquem a la docència sabem que no són escasses les normes que no s'assimilen. En posaré dos exemples: unes paraules eloqüents de Joan Solà (14.A), i quines serien les primeres deu normes «que costen més d'assimilar» segons Jordi Ginebra (14.B):

14. Regles que els alumnes no comprenen ni assimilen. Un exemple

- A. «“Canvi i caiguda de preposicions”. Es tracta d'un dels punts més sorprenents de la sintaxi catalana actual. La sorpresa de l'estudiós és provocada pels següents fets. / En primer lloc, aquest és probablement un dels punts de la nostra sintaxi dels quals es pot afirmar més clarament que ningú no els ha integrat en la seva llengua espontània; incloent-hi els professionals de la llengua. [...]» (Solà 1994: 71)
- B. Pregunta del periòdic *Ara* (12-01-2015): «Pot posar exemples de punts de la normativa que creu que ara mateix no funcionen?». Resposta de Ginebra: «En sintaxi els punts que costen més d'assimilar són, per aquest ordre: [el «*lo neutre*» apareix en *iii* i en *vi*]
 - i. el canvi i caiguda de preposicions
 - ii. les perífrasis d'obligació
 - iii. l'expressió de l'abstracció
 - iv. la distribució de *per* i *per a*
 - v. la distribució de *ser* i *estar*

- vi. l'expressió de la intensitat
- vii. el rebuig del nexa preposicional *degut a*
- viii. el complement directe sense *a*
- ix. el règim de certs verbs
- x. l'ús del futur simple sense valor de probabilitat.»

Si ara recordem les observacions pedagògiques de la Secció Filològica («regles clares i senzilles, sistematitzar, simplificar i aclarir al màxim», §10.3, 4-5), convindrem que també és factible aplicar-les a la seua gramàtica. En les anàlisis que hem fet sobre la teoria d'eixe manual (§2.2, §8-§9), hem trobat limitacions significatives. En la normativa, el panorama és semblant (§7.2, §10-§11). De fet, Ginebra (2017) ha elaborat un llibre per a saber quines normes conté la gramàtica («una guia per resoldre dubtes i per poder aplicar de manera segura els preceptes i orientacions de la GIEC i de l'OIEC», p. 8).

Estem davant d'una deducció «de categoria» (expressió popular per a indicar que una cosa és molt bona, potser perquè les categories o conceptes fonamentals són els que estan al capdamunt). Realment, podem dir que hem acabat l'estudi de la Secció Filològica i de l'Acadèmia amb un final ben digne:

15. Principis positius de l'Acadèmia (2006) i de la Secció Filològica (2016; vists en §13.2, 2; §10.3, 4-5): convé aplicar-los al conjunt de les seues gramàtiques
 - A. Principis de «l'acord normatiu»
 - i. Hi han «dificultats en l'aprenentatge i l'assimilació» de regles.
 - ii. Per tant, cal elaborar «unes regles comprensibles i aplicables».
 - iii. Finalitats: arribar a «una simplificació», la qual hauria «d'evitar memoritzacions innecessàries» i hauria de «facilitar l'escriptura».
 - B. En cada part de la normativa (en la fonètica i en l'ortografia, en la sintaxi i en la flexió, en la semàntica i en la derivació), hi han normes que:
 - i. creen «dificultats en l'aprenentatge i l'assimilació».
 - C. Alternativa:
 - i. elaborar «unes regles comprensibles i aplicables
 - ii. a fi d'arribar a «una simplificació»
 - iii. que «evite memoritzacions innecessàries»
 - iv. i que «facilite l'escriptura
 - v. (i, també, que no dificulte els parlaments públics).
 - D. Una institució normativitzadora humanista també té l'obligació ètica de mirar si els parlants comprenen, assimilen i usen les normes que la institució elabora i aprova.

14. Divulgació: grafia de les paraules compostes

Publicat el [16 de juliol de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Una manera simple i eficaç d'intuir el valor d'una investigació és llegir la introducció i les conclusions (que són dos parts obligatòries; l'absència d'eixos components fa pensar en un estudi de poca altura). La introducció ha de dir clarament què vol estudiar la indagació i per quines raons. Les conclusions han de mostrar què ha aportat el treball.

El primer paràgraf d'esta investigació ha indicat l'objecte d'estudi (analitzar la proposta de la Secció Filològica sobre la grafia de les paraules compostes) i la causa del treball (la Filològica no ha perfeccionat les normes de Fabra). Per a demostrar-ho, hem desplegat dos camins correlatius al llarg de tretze capítols. En primer lloc, hem demostrat que la concepció de Fabra té una quantitat significativa de factors positius (§2-§6; particularment §6.1: marc general; §11.5: les dos utilitats bàsiques del guionet). En segon lloc, hem vist que el fet de no seguir la proposta del gramàtic de Barcelona (per raons que hom no exposa quines són) ens ha produït una quantitat alta d'efectes negatius (§7-§13).

En el marc descrit, trobe que les conclusions més adequades són dos. D'una banda, cal exposar metòdicament les idees fonamentals que hem deduït sobre la grafia de les paraules derivades i les paraules compostes (§14.2). Complementàriament, convé descriure quines són les característiques bàsiques que hem trobat en el camí de la Secció Filològica (§14.3). Eixes dos parts van precedides per unes quantes reflexions sobre la ciència i la nostra normativa lingüística (§14.1).

14.1. Justificació

A través de cinc capítols (§2-§6), hem fet un viatge per les paraules compostes: què són, quina part de la gramàtica ocupen, quantes classes bàsiques de paraules compostes tenim, i quins principis generals guien la seua grafia. M'agradaria molt que els lectors hagueren après i que hagueren estat a gust. És una de les màximes clàssiques del docent: ajudar a aprendre adilitant.

Però, en la ciència, ¿no és tan important saber investigar com saber divulgar? Sóc de l'opinió que, per a ser un bon investigador, també cal tindre estes dos capacitats: saber reduir una teoria d'una ciència a les propietats fonamentals; i saber presentar-les de manera que les compreguen els qui no treballen en eixa ciència (encara que la comprensió només siga intuïtiva). En conseqüència, hauré d'acabar el treball mirant de presentar les propietats fonamentals de la grafia de les paraules compostes. Això sí: ara, no serà intentant adelitar perquè la síntesi apareixerà en forma de punts concisos i numerats. He prescindit de la teoria per a obtindre un capítol de la llargària mitjana dels anteriors.

Però, abans de divulgar, voldria fer tres reflexions. Tres capítols més amunt, hem intuït que també el francès i l'anglès deuen tindre variacions i problemes en la grafia de les paraules compostes (§11.3). Això no obstant, no tinc notícia que alguna institució pública d'eixes llengües faça modificacions periòdicament sobre el tema (en contrast amb la Secció Filològica: 1992, 1995, 1996,

2017; font: IEC 1997: 14; 52-65; 2017: 16). En compte d'un aspecte perifèric de la nostra normativa ortogràfica, ¿no haurien d'haver sigut centrals en la Introducció de l'*Ortografia* aquelles qüestions en què els alumnes topen i tornen a topar (una de les quals, certament, és l'accent i la dièresi)?

Quan una llengua està supeditada socialment a una altra, és inevitable que hi hagen moltes interferències, de manera que els lingüistes (i les institucions públiques) hauríem d'estar centrats en totes aquelles qüestions estructurals que són fonamentals en la llengua i que, justament per eixes propietats (estructurals i fonamentals), hauríem d'ensenyar bé en les escoles i en els instituts (i en les Facultats de Filologia i de Magisteri, que és a on es formen els futurs docents de les escoles i dels instituts).

Contra eixa manera d'actuar, hi ha aquella altra en què tot són llistes interminables i detalls puntuals, sense res a comprendre: els alumnes només haurien de memoritzar i memoritzar. Per cert, també els exàmens haurien de focalitzar les estructures lingüístiques (i, correlativament, haurien de prescindir d'aquells detalls anecdòtics que permeten aprovar exàmens sense dominar les paraules bàsiques i les construccions de la llengua -i a voltes sense saber parlar-la-). Entre els exàmens, destacaria els de la Junta Qualificadora de Coneixements del Valencià.

La segona reflexió és sobre la Secció Filològica i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Hem comentat que els aspectes de la normativa que la gent veu més són els ortogràfics (§8.1). Si entre la gramàtica de la Secció Filològica i la de l'Acadèmia hi ha alguna diferència en les oracions relatives, poca gent ho percebrà. Però és molt cridanera l'ortografia (sobretot els famosos accents diacrítics). Tenint en compte això, la Secció Filològica ¿no hauria d'haver parlat amb l'Acadèmia per a proposar les mateixes variacions ortogràfiques? Ni la GNV (2006) ni el DNV (2016) havien tocat l'ortografia, fins i tot quan era notòria la inadequació (com ara en *infrascrit*, o en *nordestejar*). Des del 2017 fins a juny del 2018, cada mes escrivien diverses persones a la institució valenciana preguntant pels accents diacrítics i la grafia de les paraules compostes. Convé notar que el tema té transcendència social, ja que totes les institucions públiques valencianes tenen l'obligació legal de seguir les normes de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

La tercera reflexió està vinculada al periòdic *VilaWeb*, el director del qual (Vicent Partal) s'esforça per arribar a un model per a tota la llengua. Ho fa en els editorials, i també en els seus articles (encara que fa dècades que la seua residència és Barcelona, estic convençut que procura pensar en el conjunt dels parlants). És sorprenent que un objectiu que no s'han marcat les institucions normativitzadores ni les universitats se l'haja plantejat una persona, individualment (i una persona externa a la lingüística). Opinaré que, per a arribar a eixe model únic, cal apuntar a la recuperació de la morfologia verbal clàssica, camí que practica Vicent Partal.

14.2. Una visió global des de les aportacions de Fabra

1. Com el conjunt de la normativa lingüística, les regles de la formació de paraules per derivació i per composició deuen tindre el saber general dels parlants com a punt de partida i, també, com a destinació.

- A. Eixa orientació permet arribar a una normativa identificadora (com a balears, com a valencians o com a catalans), assimilable i practicable per als parlants de cultura mitjana.
 - B. La perspectiva humanista topa amb problemes, que cal solucionar.
 - C. Prescindir dels parlants comporta practicar l'essencialisme (i deixar la porta oberta a l'elitisme).
2. Les paraules compostes són tan nombroses (i amb tantes particularitats), que establir la grafia de totes és una faena immensa (probablement inassolible). Els comentaris següents tenen dos finalitats: en primer lloc, donar una visió global; en segon lloc, animar els parlants amb més dedicació a la llengua (escriptors, correctors, periodistes, locutors) a participar activament en la confecció i l'assentament d'una llengua comuna (objectiu en què els valencians hem participat fins ara ben poc —els Vicents Partals són molt escassos—).
- A. Les institucions normativitzadores haurien de tindre en compte els problemes de la grafia de les paraules compostes que els plantegen recurrentment els usuaris, i mirar si poden deduir normes específiques fonamentades (en la separació, en l'aglutinació i en l'ús del guionet).
 - B. Fer llistes ortogràfiques de milers de paraules és poc positiu, així com elaborar normes i més normes sense aportar la justificació de cada una. Eixes actuacions no fomenten la seguretat i la confiança en la pròpia llengua, ans al contrari.
 - C. En el cas que una persona debata sobre la grafia d'una paraula, deu buscar quin marc explica la grafia d'eixa paraula i la de totes les que tinguen les mateixes propietats. Sense vincular i deduir, les discussions solen ser subjectives (i, per tant, improductives socialment).
3. Les paraules derivades s'escriuen d'acord amb les regles ortogràfiques generals (és a dir, com les paraules simples).
- A. {sòl / assolar}, {saó / assaonar}, {racó / arraconar}, {ràbia / enrabiàr}.
 - B. Els parlants poden perdre la consciència de paraula derivada (com ara els que usen *panera* com a 'cistella', sense vinculació amb el pa).
4. Les paraules compostes que són una construcció sintàctica regular es grafien amb els components separats (*ull de poll*, *argent viu*).
- A. Si els parlants han perdut la consciència que són paraules compostes, s'aglutinen i apliquem les regles ortogràfiques generals (*també*).
 - B. Efecte: vincular la consciència dels parlants i la grafia.
 - C. També hi ha aglutinació i grafia de paraula simple quan pot existir una certa consciència d'algun component (*salfumant*, *aiguardent*, *vinagre*).
 - D. Tenim quatre preposicions simples per als parlants en què separem: *per a*, *com a*, *cap a* i *fins a*.
5. Tendim a aglutinar les paraules compostes que són una construcció sintàctica irregular (*aiguamoll*, *camacurt*, *primmirat*).
- A. Causa: la morfologia respon a una paraula simple (*aiguamolls*) i poden perdre una síl·laba tònica (la primera en general, *palplantat*; potenciem les paraules agudes i marginem les esdrúixoles, contràriament a l'anglès).

- B. La majoria de les paraules compostes pertanyen a dos grups que contenen irregularitats sintàctiques: les paraules compostes per prefixació (*desfer*) i els noms formats per un verb i un nom (*lligacama*, *bufanúvols*).
- C. En els noms composts per dos noms (*vagó restaurant*), separem els components perquè el plural només apareix en el primer (*dos vagons restaurant*); el segon actua com si fóra un adjectiu invariable.
6. L'aglutinació no és un bé en ella mateixa. Ha d'estar supeditada a no dificultar la lectura (cf. *cumulusnimbus*, contra *cúmulus-nimbus*) i evitar que els lectors que no coneixen una paraula composta la prenguen com a simple (cf. *cordur*, *entrenús*, contra *cor-dur*, *entre-nus*).
- A. Els factors bàsics són tres: l'antiguitat, el grau d'ús i la llargària de la paraula.
- B. Quan es crea una paraula composta nova, podria ser més clara la separació (*Jo no sóc anti res / Té una relació bona amb el seu ex marit*). L'anglès pot separar paraules compostes gregues o llatines (*un aminoàcid és an amino acid*).
- C. En l'oració, solen haver factors que indiquen la naturalesa sintàctica del constituent. Així, si algú inventa l'hipotètic nom compost *cuida floretes* i escriu *És un cuida floretes*, la paraula *un* comporta que a continuació vindrà un nom, de manera que la forma verbal *cuida* no pot ser un verb; la paraula que segueix (*floretes*) corrobora als lectors que tenen davant un nom compost.
- D. En *el seu ex marit*, el receptor sap que *ex* no és cap paraula, de manera que ha d'haver un nom compost. Per contra, el començament *ex-* no diu res perquè tenim moltes paraules en què no és un prefix compositiu (*exposició*, *exterminar*, *expressar*, etc.).
- E. En un mateix dia (2018-05-8), vaig llegir malament dos titulars de periòdic. En u, interpretí *exaltat* allà a on realment deia «exalts» («Un jutjat de Madrid investiga dos exalts càrrecs del Ministeri de Sanitat», *La Veu*). En l'altre titular, pensí en *vodevil* allà a on la grafia real era «exedil» («El exedil socialista Juan Ferrer», *Levante-EMV*). Al cap d'un mes (2018-06-11), davant d'una llista de paraules em preguntava què significaria *sensellar*, que vinculava a *sella* i *manillar*. No vaig caure que era una paraula composta formada per la preposició *sense* i el nom *llar*.
- F. Si augmenta la freqüència d'ús i els mateixos parlants aglutinen (*antirés*, *exmarit*, *cuidafloretes*), podem passar de la separació a l'aglutinació.
7. Les paraules compostes conegudes que tenen fins a tres síl·labes no solen crear problemes de lectura (*aiguamoll*, *primmirat*).
- A. La quantitat de tres síl·labes comporta que un component en té una, i l'altre dos. Amb una sola mirada, solen ser llegibles.
- B. Les paraules compostes patrimonials pertanyen sovint a eixe grup.
- C. Quan la paraula composta és una construcció sintàctica regular però la morfologia és la d'una paraula simple, aglutinem si hi han fins a tres síl·labes i la paraula és coneguda entre els parlants (*molts maldecaps*).
- D. Quan el nom compost està format per un verb i un nom, pot tindre més de tres síl·labes. El primer component en sol tindre dos (o més). El fet que una forma verbal aparega en un marc sintàctic que demana un nom (*És un...*) comunica als lectors que hi

ha un nom compost, de manera que buscaran el segon component en la part que segueix. Eixes observacions comporten que *busca-raons* no és diferent de *antireumàtic* o *contrarevolució* (que tractarem en el punt següent), de manera que hauríem de mirar si convé actuar gràficament de la mateixa manera (*un buscaraons* si pensem que la paraula és coneguda en la llengua escrita; *un busca raons* si pensem que l'aglutinació farà dubtar).

8. En les paraules compostes per prefixació, les llengües del nord tendixen a aglutinar els components sense canviar la grafia: *antirepressiu*, *antireumàtic*, *contrarevolució*, *asimètric*. Per contra, el castellà i el galaico-portugués apliquen les regles de les paraules simples (*antirreligioso*, *contrarrevolución*) o usen el guionet.

A. Podem mantindre la norma del nord si el primer component té una síl·laba o dos, i la paraula composta és coneguda dels parlants.

9. El guionet té la funció de facilitar la lectura (*un cúmulus-nimbus*) i evitar prendre com a simple una paraula composta poc coneguda (*un cor-dur*, *un entre-nus*). A la vista que les paraules compostes tenen dos possibilitats gràfiques (separació i aglutinació), resultarà que el guionet tindrà dos funcions diferents: aglutinar quan caldria separar (*cotó-en-pèl*); i separar quan caldria aglutinar (*después-demà*).

A. Cada norma sobre l'ús del guionet hauria d'exposar quin avantatge aporta a la comunicació.

B. En *después-ahir*, *después-demà*, el guionet comunica que el primer component no és una paraula de la llengua, i expressa alhora que el primer component té una síl·laba tònica. L'aglutinació té quatre síl·labes i probablement torba a qui no la coneix (*despusahir*).

C. Els usuaris de *cotó-en-pèl* som conscients que hi ha *cotó* i *pèl*, fet que aparta la grafia *cotompel*. Però hem debilitat la síl·laba tònica de *cotó*, propietat que no fa recomanable la grafia de *ull de poll* (*cotó en pèl*). La solució és unir els components amb guionets (grafia potser reduïble a *coto-enpel*).

D. No he vist cap argumentació que mostre que la separació (*argent viu*) tinga efectes negatius. Per tant, l'aplicació del guionet a una construcció regular ha d'estar justificada (cf. *contó-en-pèl*).

10. En les paraules compostes per prefixació, el guionet és útil en dos casos.

A. Quan el primer component té més de dos síl·labes, el guionet facilita la lectura (diu quin és el primer component, a on acaba i quina és la seua síl·laba tònica). És més fàcil llegir *És una dona andaluso-valenciana* (o *un moviment històrico-artístic*) que no *És una dona andalusovalenciana* (o *un moviment historicoartístic*); més fàcil *àrabo-bizantí* que *arabobizantí*.

B. Enfront de la separació (*una dona andaluso valenciana*), el guionet té l'avantatge que evita formes estranyes per a l'idioma (*andaluso, espàcio*). També comunica que la paraula que el precedeix no és independent, sinó el primer component d'un nom compost (*espàcio-temporal*).

C. Convé tindre en compte que la llengua espontània tendix a dir construccions sintàctiques: en compte de *els sons lingüístico-dorsals*, un parlant diria *els sons del dors de la llengua* (sis síl·labes, igual que *lingüístico-dorsals*). Un altre exemple: *És una dona andalusa i (alhora) valenciana*.

11. Segon cas en què el guionet és útil en la prefixació: quan la paraula composta coincidix amb una no composta (simple o derivada).

A. En eixe cas, podria ser factible tant el guionet (*Ser un ex-portador de sida*) com la separació (*Ser un ex portador de sida*). La separació gràfica coincidix amb l'entonació: si el parlant és conscient de l'error en què pot incórrer el receptor, separa *ex* i l'emfatitza (*És un ex portador de sida*).

B. És probable que, per als parlants, siga més còmode el sistema general (la separació, *el seu ex home*). A més, eixa grafia té l'avantatge de poder aplicar-se a l'el·lipsi del nucli (*la seua ex*).

12. Intervenció dels parlants

A. Com apunten les observacions segona i sisena, els parlants deuen intervindre activament en l'elaboració i la variació de la llengua pública.

B. Quan el parlant creu que l'aglutinació podria ser mal interpretada perquè és una paraula composta nova o poc coneguda, deu tindre la facultat de recórrer al guionet (*Jo no sóc anti-res*) o a la separació (*Jo no sóc anti res*). Com adés (11), la separació potser és més còmoda.

C. Quan un parlant crea un nom compost, és lícit recórrer al guionet per a comunicar als lectors com han d'interpretar la construcció. Un exemple real (elaborat per un parlant mitjà, no per un professional de la llengua; el subratllat és de l'original): «De les respostes al qüestionari, també intentarem extraure quines són les *idees-força* més importants. Això aprofitarà per a deduir idees fonamentals de Demòcrates Valencians».

14.3. Anomalies de la Secció Filològica

Crec que no exagere si dic que, en el camí que hem seguit, no hem trobat aportacions estructurals de la Secció Filològica. Des del principi (organització de la gramàtica, §2.2) fins al final (§8-§12: grafia de les paraules compostes) passant per la manera d'anul·lar les propostes de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (§7.2), hem vist una quantitat elevada d'anomalies. La conseqüència d'eixe resultat és que, en les conclusions, només apareixeran característiques negatives.

He dividit l'exposició en dos parts, la normativa (1) i la teoria (2):

1. Anomalies en la normativa. La primera és no haver partit de les aportacions de Fabra a la grafia de les paraules compostes (resumides en §10.1, 1).
 - A. La institució no constata l'absència ni la justifica. Parla bé de Fabra, però en la pràctica no el segueix (§10.6).
 - B. A més, no millora l'actuació normativa de Fabra, ans al revés (§7.2 i §10-§12). D'una concepció estructural, passem a una visió plana (§10.4). Eixa variació està vinculada a les anomalies en la teoria (resumides en 2).
 - C. La pèrdua que més cal destacar és prescindir d'una concepció humanista (que posa la llengua dins dels parlants: *incopsable* és una paraula composta; *inaudit*, no, §6.1, 7), i passar a una pràctica predominantment essencialista.
 - D. L'essencialisme (ajudat per les anomalies de la teoria, 2) deu contribuir als vaivens en les normes (§8.1; *orde* + *contraorde* = *desorde*).
 - E. Eixa actitud deixa la porta oberta a les regles que no afavorixen la comunicació (§10-§12).
 - F. En compte de limitar-se a impulsar les novetats de la normativa en les institucions públiques, en l'escola i en els mitjans de comunicació, la Filològica exigeix als parlants que, al cap de quatre anys, hagen desassimilat les regles que havien après i hagen assimilat les normes noves (§1.2).
 - G. Els objectius que es marca la institució són positius, però les regles no hi responen (§10.3). Eixa dualitat podria estar lligada a l'aparença i la modernor (anomalies en la teoria, 2).
2. Anomalies en la teoria. La separació en la normativa en relació a Fabra té al costat l'allunyament en la teoria. És com si la Filològica practicara una certa modernor (terme diferent de *modernitat*; els parlants l'han creat seguint el nom valencià *coentor*: aparença i poca molla, volen i dolen).
 - A. Estructura de la gramàtica: de «*fonètica* + *formació de l'oració* + *formació de paraules*» a «*fonètica* + "*morfologia*" (*morfologia* i *formació de paraules*) + *formació de l'oració*» (§2.2). Seguint la GCC, atribueix l'estructura nova a les gramàtiques, afirmació que no és certa (§2.2, 5.B).
 - B. La Filològica vol justificar el fet de traure l'ortografia de la gramàtica descrivint les coincidències entre els dos llibres (§8.2).
 - C. No tracta la grafia de les paraules compostes en l'estudi de les paraules compostes, sinó en l'ortografia (§8.3).
 - D. Terminologia nova (una part, no definida, §9.2).

E. Classificacions heterogènies (§9.3).

F. Aplicació inadequada de la teoria (§10.4, 11).

G. Com a conseqüència de les indefinicions, apareixen normes incomprensibles (§10.2, §11.2, §12.1).

15. Resum de cada capítol

Publicat el [21 de juliol de 2018](#) per [Abelard Saragossà](#)

Per a ajudar als lectors a recordar el contingut bàsic dels tretze capítols primers, he elaborat un resum de cada capítol. Els he dividit en dos parts: primer, l'exposició de la perspectiva de Fabra (capítols segon-sisé, precedits del capítol 1); a continuació, l'anàlisi de l'actuació de la Gran Enciclopèdia Catalana, de la Secció Filològica i de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (capítols seté-tretzé).

15.1. Emmarcament del tema: perspectiva de Fabra sobre les paraules compostes (capítols 2-6, precedits del capítol 1)

1. Condicions per a rectificar normes prèvies: una proposta

A. Si no actuem bé, en les modificacions de normes hi han beneficiats i perjudicats, vencedors i vençuts. En canvi, el potenciament de la racionalitat (ii-iii) i la substitució de la rigidesa (sovint unida al dogmatisme) per la flexibilitat (vinculada a l'humanisme) ens ha permés arribar a un camí sense perjudicats: períodes llargs en què la norma antiga va retrocedint i, correlativament, la norma nova va escampant-se.

- i. Potenciar la racionalitat amb dos mitjans:
- ii. exposar en públic les causes que aconsellen modificar una norma;
- iii. disposar d'àmbits públics en què una persona puga argumentar sobre una limitació en la normativa.

B. En canvi, la proposta de la Secció Filològica (al cap de quatre anys, només *arrítmic*) comporta que els parlants alfabetitzats haurien de desaprendre *arítmic* i aprendre *arrítmic*.

- i. Actualment, ni exposició pública (A.ii) ni àmbits de propostes i debats (A.iii).

2. Primera separació negativa de Fabra (1956): l'estructura de la gramàtica

A. Al llarg del segle xx, trobem en moltes gramàtiques d'autors de renom un orde simple i coherent: {fonètica + formació de l'oració + formació de paraules}.

- i. La morfologia va en la formació de l'oració perquè hi participa (*Tres dones s'acosten* / **s'acosta*).
- ii. Per contra, la derivació i la composició no tenen cap funció en la formació de l'oració.

B. Això no obstant, la gramàtica de la Secció Filològica es separa dels predecessors basant-se en una afirmació que no és certa (la seua actuació seria l'habitual).

- i. Unix la morfologia i la formació de paraules en una part que titula «morfologia»;
- ii. i la posa davant de la «sintaxi», col·locació que fa caure en l'anomalia metodològica d'haver d'usar conceptes en la «morfologia» (*nom, adjectiu, verb*) que el manual caracteritzarà posteriorment (en la «sintaxi»).

C. El factor que importa no és la separació, sinó l'absència de constatar-la i justificar-la; i, sobretot, el fet que, en compte de millorar la teoria dels predecessors, la Filològica l'empitjora.

3. ¿Per què Fabra escrivia *assaonar*?

A. Propietats bàsiques de la derivació.

- i. Part fonamental de la derivació: {*fang* / *fangós*}, {*trist* / *tristor*}, {*roig* / *enrogir*}; canvi de categoria sintàctica; el sufix no té valor semàntic.
- ii. Part secundària: {*ploma* / *plomall*}, {*fregar* / *fregall*}; el sufix té valor semàntic; moltes particularitats.

B. Propietats bàsiques de la composició.

- i. Composició: el valor de la construcció no és la combinació dels components; sempre: irregularitats.
- ii. Tres classes de composició: {*ull de poll* (irregularitat semàntica només) / *aiguamoll* (semàntica i sintàctica, o flexiva) / *desfer*} (prefix compositiu).
- iii. Prefix compositiu: té contingut semàntic (conegut dels parlants), però no pot ser un constituent d'una oració.

C. Consciència: tant en la derivació com en la composició, els parlants poden perdre-la.

- i. Exemples: *viatge*, *també*. Per als parlants (i, per tant, per a la llengua), són paraules simples.

D. Grafia de les paraules derivades: com la de les paraules simples.

- i. {*arraconar* = *carro*}, {*enriquir* = *Enric*}, {*assaonar* = *passar*}.

E. Grafia de les paraules compostes: té regles específiques.

4. ¿Quines regles determinen la grafia de les paraules compostes?

A. Regles fonamentals:

- i. Sintaxi regular: separem els components (*ull de poll*).
- ii. Irregularitats sintàctiques (*aiguamolls*) o només morfològiques (*maldecaps*): tendim a aglutinar.

B. Justificació de l'aglutinació: una part de les paraules compostes s'acosten cap a la fonètica i la morfologia de les simples.

- i. *mals de cap* (construcció sintàctica, 'dolors en el cap')
- ii. *maldecaps* (paraula composta, 'preocupacions').

C. Primer factor que anul·la les dos regles bàsiques (a).

- i. Quan els parlants perden la consciència dels components (tots o algun), apliquem l'ortografia de les simples (*també*, *aiguardent*).
- ii. Efecte: seguim unint l'ortografia i el saber dels parlants.

D. No hauríem d'aglutinar quan dificultaríem la lectura (*antires*) i afavorim la formació d'una interpretació errònia (*interés*).

- i. També: quan la composta coincidiria amb una simple o una derivada (*exportar* > *exportador* / *ex* + *portador*).

5. El guionet. ¿Per què Fabra escrivia *antireumàtic* i *asimètric*?

A. Guionet: en la lectura, ¿té utilitat o és un destorb?

- i. En *després-ahir*, comunica que hi han dos síl·labes tòniques i quina és la primera; també expressa quin és el segon component; i dóna a entendre que *després* no és una paraula de la llengua.
- ii. Deducció: en cada ús, cal explicar quin avantatge aporta.

B. Italià, francès i anglès: aglutinen el prefix compostiu sense canviar la grafia (*asimètric*). Però incorren en quatre limitacions:

- i. No solen explicitar la norma.
- ii. Actuacions heterogènies (ara *arítmic*, ara *arrítmic*).
- iii. No poques excepcions (*in + real = irreal*).
- iv. Ho apliquen a paraules que només són compostes en llatí o en grec (*eradigar*, en compte de *erradicar*).

C. Castellà i galaico-portuguès: grafia de les simples (*arrítmico*) o guionet.

- i. El guionet comporta conservar la grafia dels components.
- ii. No hi ha delimitació entre els dos grups.

6. Un marc atractiu: Fabra (1956)

A. En Fabra (1956), hem trobat limitacions i aportacions.

- i. Limitacions: previsibles; no existix la perfecció en la ciència (les teories són sempre provisionals).
- ii. Factor decisiu: les aportacions. Si un autor repetix els encerts dels predecessors, serà un transmissor. Si perd aportacions (en un concepte), no serà un bon autor (en el tractament d'eixe concepte). Si fa aportacions, serà un bon autor.
- iii. Set aportacions clares de Fabra (descrites en *b*); afecten la teoria i la normativa. Per tant, el nostre autor és positiu en la grafia de les paraules compostes.

B. Aportacions:

- i. Visió global: quan cal separar (sintaxi regular, *blat de moro*) i quan convé aglutinar (irregularitat morfològica, *maldecaps*).
- ii. Par la de la funció del guionet en cada una de les dos possibilitats («evitar falses interpretacions»).
- iii. Davant del llatí, té en compte els interessos de la llengua (que posa dins dels parlants; *inaudit* no seria composta).
- iv. Els parlants han de tindre capacitat de decisió per a solucionar problemes.

15.2. Les paraules compostes segons la *Gran Enciclopèdia*, la Secció Filològica i l'Acadèmia Valenciana (capítols 7-13)

7. Separació de Fabra (en 1972) i retorn (en 1992) sense mostrar les raons de Fabra

A. Hem de mirar l'actuació de l'italià, del francès o de l'anglès.

- i. Però, si volem evitar supeditacions externes, també ens hem de mirar a nosaltres mateixos.

B. El grau de formació en la teoria lingüística i el nivell de coneiximent de les gramàtiques de Fabra facilitaria la modificació errònia de la grafia de paraules compostes.

- i. 1972: de *infraestructura* a *infraestructura*.

C. La Secció Filològica tornà en 1992 a la grafia de Fabra (*infraestructura*).

- i. Limitació: no va mostrar les seues raons ni l'error de la modificació de 1972.
- ii. Eixes dos absències possibilitaren que hi hagueren reaccions socials poc positives.

D. A més, en compte de regles simples i clares (aglutinació gràfica del prefix compostiu a la paraula simple, *asimetria*) la Filològica formulà regles llargues i vagues.

8. Emmarcament de l'Ortografia (2007) de la Secció Filològica

- A. La institució separa l'ortografia de la gramàtica; però, en compte d'explicar el motiu, vol justificar la vinculació entre l'ortografia i la gramàtica.
 - i. La causa real de l'extracció podria ser un apèndix de cap a 10.000 exemples, que té una extensió semblant a la del tractament.
- B. Deixant de banda les ortografies extraordinàriament irregulars (l'anglesa i la francesa), l'estudi de l'ortografia té la missió d'explicar quines són les regles que determinen l'ús de cada lletra.
 - i. Els exemples són necessaris, però com a exemplificació de les regles (que són el factor bàsic).
 - ii. Els exemples sense regla són com la pràctica sense teoria.
- C. Grafia de les paraules compostes: depèn de propietats d'eixes paraules. Per tant, ha d'anar en la composició (Fabra 1956).
 - i. La Filològica posa la grafia de les paraules compostes en el manual d'ortografia, sense constatar-ho ni justificar-ho.

9. Més separacions de Fabra (1956): teoria de la derivació i de la composició

- A. Separar l'ortografia de la gramàtica demana definir els conceptes de la gramàtica usats en l'ortografia a fi que els lectors puguin entendre-ho sense tindre la gramàtica al costat de l'ortografia.
 - i. L'Ortografia de la Secció Filològica no definix *paraula derivada*, *paraula composta*, *afix derivatiu* i *prefix compositiu* (potser perquè la gramàtica no ho fa tampoc).
- B. La pobresa teòrica va unida a una separació forta de Fabra en la direcció de presentar com a difícils coses simples.
 - i. De dos parts (derivació i composició), passem a sis, tres de les quals no pertanyen a la formació de paraules («truncament», «reduplicació» i «sigles»).
 - ii. La sisena part són les «locucions» (*ull de poll*), que Fabra anomenava *paraules compostes*.
- C. El resultat d'eixa actuació és transformar expressions simples (*la grafia de les paraules compostes*) en «la grafia dels mots prefixats, dels compostos i les locucions».
 - i. «Els mots prefixats» no serien ni «compostos» ni derivats.
- D. No estem analitzant qualsevol ortografia ni qualsevol gramàtica, sinó les obres d'una institució pública.

10. Retrocés en la normativa. La grafia de les paraules compostes segons la SF

- A. La teoria tan escassa (§9.a) fa que la Secció Filològica no explique la llengua (i la pobresa teòrica contribuïx a incórrer en errors).
 - i. En general, no justifica tampoc les normes.
- B. Per als lectors, la unió d'eixes característiques (*a*, i *i*) és haver de memoritzar la grafia de cada paraula composta.
 - i. ¿Quina utilitat té el tractament de les paraules compostes?
- C. Les aportacions de Fabra desapareixen.
 - i. La seua concepció justifica grafies de la Secció Filològica (*erradicar*, *correferent*, *ornitorrinc*).

- D. La institució diu que la seua proposta sistematitza i simplifica.
- i. La grafia de les paraules compostes no ho verifica.
- E. Podem repetir (9.D) que tractem l'ortografia de la institució a qui les lleis catalanes (1991) donen l'autoritat en la normativa.
11. El guionet en les paraules compostes: increment i reducció sense regulació
- A. En relació a Fabra, la Secció Filològica ha reduït quantitativament l'ús del guionet en les paraules compostes.
- i. Però, en general, els lectors no veuen que la institució es fonamenta en raons comunicatives.
 - ii. La Filològica ¿ha «contribuït a sistematitzar» el guionet?
 - iii. Una proposta plana ¿és millor que l'estructural de Fabra?
- B. El camí del gramàtic de Barcelona té una exigència important:
- i. Explicar quina «interpretació falsa» evita cada ús del guionet (o quin altre avantatge comunicatiu aporta).
- C. La reducció de l'ús del guionet que ha fet la Secció Filològica es podria explicar per la confluència de quatre factors:
- i. En general, no justifica les normes.
 - ii. Afirmar que les paraules compostes s'escriurien aglutinades perquè considera que *ull de poll* seria una «locució».
 - iii. Actua com si l'aglutinació fóra un bé per ella mateixa, de manera que caldria reduir l'ús del guionet.
 - iv. Com que no usa criteris qualitatius, la reducció és cega, fet que difícilment podia no tindre efectes negatius.
- D. Les dos utilitats fonamentals del guionet: una proposta.
- i. En paraules locals, regionals o antigues, comunica que la paraula és composta i quins són els components (*entre-nus*).
 - ii. Quan la paraula composta té cinc síl·labes o més (*cúmulus-nimbus*), facilita la lectura i la interpretació.
12. Més canvis ortogràfics en les paraules compostes (OIC 2017)
- A. Tres grups:
- i. Modificacions adequades (*un sensepapers*, *ex + portador*).
 - ii. Complicacions negatives (*{exdirectora* però *ex-directora general*}; *{la no-bel·ligerència* però *la no confessionalitat*}; *{hispanoamericana* i *hispano-america*}).
 - iii. Errors (*matadegolla*: coordinació sense *i*).
- B. La Filològica voldria regular-ho tot, però dedica poca atenció als fonaments de la teoria i de la normativa (deducció feta també en §10.6: «Fabra: lloança i desconsideració»).
13. L'Acadèmia Valenciana incorpora les variacions de la Secció Filològica
- A. En la superfície, hem trobat l'actuació de la Filològica (atribució a les normes de característiques pedagògiques que no tenen).
- i. El fet de no parlar clarament fa usar una llengua difusa.

B. En la fondària, hem deduït una actitud valenta i generosa, que convida la Filològica a actuar igual. Coordinació.

i. Convergència: quan socialment siga factible.

Bibliografia

Acadèmia Valenciana de la Llengua → DNV, GAVL

Amengual, Juan José (1835): *Gramática de la Lengua Mallorquina*. Palma. Use la segona edició (corregida i augmentada), Impremta de P. J. Gelabert, 1872.

Badia i Margarit, Antoni M. (1962): *Gramática catalana*. Madrid, Gredos.

DCVB = A.M. Alcover i F.B. Moll (1926-68): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca. Ed. Moll. Deu volums.

DECLC = J. Coromines (1980-91): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*. Barcelona. Curial. Nou volums.

DGLC = P. Fabra (1932): *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Barcelona. Edhasa. Use l'edició de 1968.

DIEC (1995): *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona/Palma/València. Edicions 62. Segona edició, 2007.

DNV = Diccionari de l'Acadèmia Valenciana de la llengua (2014): *Diccionari normatiu valencià*. València, <http://www.avl.gva.es/dnv>.

Fabra, Pompeu (1906): «Qüestions d'ortografia catalana», *I Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1906, 188-221. Reproduït en Fabra (1980: 23-78). [Seguint la convenció que s'ha estés, no citaré per l'any de la publicació de les actes del congrés, sinó per l'any en què es va fer.]

Fabra, Pompeu (1912): *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona. L'Avenç.

Fabra, Pompeu (1919-28): *Converses filològiques*. Volum 7 de les *Obres completes*. Barcelona, Editorial Proa, 2010. Amb les lletres «E.B.», també cite l'edició de Barcelona, Barcino (1954-55), dos volums.

Fabra, Pompeu (1932): *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Barcelona. Edhasa. Use l'edició de 1968.

Fabra, Pompeu (1956): *Gramàtica Catalana*. Barcelona. Teide.

Fabra, Pompeu (1980), *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona, Ed. 62. A cura de Francesc Vallverdú.

GAVL (2006) = *Gramàtica normativa valenciana*. València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.

GCC (2002): *Gramàtica del català contemporani* (dirigida per Joan Solà, Maria Rosa Llorent, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya). Barcelona, Empúries. Tres volums.

- Ginebra, Jordi (2017): *La nova normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. Guia pràctica*. Tarragona, Universitat Rovira i Virgili.
- Grevisse, Maurice (1936): *Le bon usage. Grammaire Française*. Gembloux. Use l'edició de 1969, Ed. Duculot.
- GDLC (1982): *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona. Enciclopèdia Catalana. Use l'edició de 1983.
- GEC (1969-80): *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona. Gran Enciclopèdia Catalana.
- GIEC (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans (1990): *Documents de la Secció Filològica. I*. Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans (1992): *Documents de la Secció Filològica. II*. Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans (1996): *Documents de la Secció Filològica. III*. Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans (1997): *Documents normatius (1962-1996) (amb les novetats del diccionari)*. Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans (2003): *Documents de la Secció Filològica. IV*. Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans → GIEC, OIEC
- Marquet, Lluís (1972): «Novetat i llenguatge. La catalanització dels mots amb S líquida inicial. 1», *Serra d'Or*, p. 607.
- Marquet, Lluís (1972b): «Novetat i llenguatge. La catalanització dels mots amb S líquida inicial. 2», *Serra d'Or*, p. 664.
- Marvà, Jeroni (1932): *Curs superior de gramàtica catalana*. Nova edició, revisada i ampliada per Eduard Artells, 1968. Barcelona, Barcino.
- Mascaró, Joan (2002): «Morfologia: aspectes generals», dins *Gramàtica del català contemporani* (dirigida per Joan Solà, Maria Rosa Llorent, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya), I, p. 467-484. Barcelona, Empúries.
- Medina, Jaume (2000): *L'art de la paraula. Tractat de retòrica i poètica*. Barcelona, Proa.
- Moll, Francesc de B. (1952): *Gramàtica històrica catalana*. Use la versió catalana de F. Fabregat, València, 1991.
- Moll, Francesc de B. (1968): *Gramàtica Catalana* referida especialment a les Illes Balears. Palma, Ed. Moll.
- OIEC (2017): *Ortografia de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- Quirk, Randolph / Sidney Greenbaum / Geoffrey Leech / Jan Svartvik (1985): *A comprehensive grammar of the english language*. London and New York, Longman.
- Saragossà, Abelard (1997): *Criteris de la normativa. L'ortografia contemporània. Uns quants problemes actuals*. València. Ed. Saó i Diputació de Tarragona.

Saragossà, Abelard (2000): «Una aportació de Fabra inadvertida: l'ortografia de les paraules compostes», *La lingüística de Pompeu Fabra* (edició a cura de Jordi Ginebra, Raül-David Martínez Gili i Miquel Àngel Pradilla), Alacant, IIFV i Universitat Rovira i Virgili, volum I, p.87-100.

Saragossà, Abelard (2003): *Gramàtica valenciana raonada i popular. Els fonaments*. Gandia, CEIC Alfons el Vell. Cite per la segona edició (revisada i augmentada), València, Tabarca Llibres, 2005.

Solà, Joan (1972-1973): *Estudis de sintaxi catalana*. Dos volums. Barcelona, Edicions 62.

Solà, Joan (1973): «Ortografia i gramàtica catalanes», *La linguistique catalane*, A. M. Badia i G. Straka (eds.), 81-113. Cite per Solà (1990: 11-39).

Solà, Joan (1989): «L'ortografia ahir, avui, demà», *Les formalitats gràfiques i ortogràfiques de l'escrit*, P. Battaner, J. Gutiérrez i E. Sanahuja (eds.), 23-45. Cite per Solà (1990: 41-61).

Solà, Joan (1990): *Lingüística i normativa*. Barcelona. Empúries.

Solà, Joan (1994), *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona, Empúries.